

Dokument nr. 5.

Forsvarets ombudsmannsnemnds innberetning til Stortinget om virksomheten i tiden 1. januar—31. desember 1973.

Register.

	Side
I. Innledning	3
Generelle synspunkter	3
II. Saker som er behandlet	7
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	8
Opptjening, godskriving, tjenestetidens lengde etc.	10
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	10
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	12
Forlegningsforhold	13
Tjenesteforhold	13
Permisjoner	14
Velferdsaker	16
Disiplinærsaker	16
Forholdet mellom befal og menige	19
Tillitsmannsordningen	20
Økonomiske forhold	25
Sykesaker	28
Sosiale saker	29
Forsvarets skolevirksomhet	29
Vervet personell	30
Befalssaker	31
Sivilt personell i Forsvaret	36
III. Ombudsmannsnemndas befaringer	37

Innledning.

Ombudsmannnemnda har i 1973 bestått av:

Ombudsmann	Edg. Andreassen, Oslo, formann
Sekretær	Kåre Hansen, Oslo
Kontorsjef	Cato Kvaal, Ås
Redaktør	Ketil Jamte Einrem, Drøbak
Redaktør	Thorbjørn Wale, Oslo
Sekretær	Hans Nordahl Jensen, Bodø
Disponent	Eystein Bardal, Snåsa.

Nemnda har i 1973 holdt følgende møter:

- 13.—14. februar
- 3.—4. mai
- 18.—19. september
- 13.—14. desember.

Av spørsmål som har vært behandlet på møtene kan nevnes:

- Ølutvalgets innstilling.
- Sjefens adgang til å gi uttrykk for mistillit til en tillitsmann.
- Nemndas fremtidige virksomhet.
- Utviklingen i tillitsmannsordningen.
- De vernepliktige mannskapers økonomiske forhold.
- Kollektiv avstraffelse.
- «Trædal-saken».
- «Åsmøtet» i forbindelse med landskonferansen.

De saker Nemnda har hatt til behandling er omtalt under de respektive avsnitt i beretningen.

I 1973 har Nemnda foretatt følgende befaringer:

- 12.—14. mars: Avdelinger i Stavanger-distriktet.
- 13.—15. juni: Avdelinger på Østlandet.
- 24. okt.—2. nov.: Avdelinger i Nord-Norge.

Under disse befaringer er 20 avdelinger besøkt. Fortegnelse over de avdelinger som er besøkt og en nærmere omtale av besøkene er gitt under avsnittet Nemndas befaringer.

Protokoll fra Nemndas møter og befaringer følger beretningen som uttrykt bilag.

Generelle synspunkter.

I sine beretninger til Stortinget om virksomheten i 1971 og 1972 har Nemnda gitt uttrykk for sitt syn på de nye bestemmelser om tillitsmannsordningen som ble vedtatt av Stortinget i februar 1972 og iverksatt i Forsvaret fra 1. oktober 1972.

Nemnda uttalte i beretningen for 1972 at det var for tidlig å si noe om erfaringer fra den korte tiden bestemmelsene hadde vært praktisert. Ved utgangen av 1973 har ordningen imidlertid vært i kraft i 15 måneder, og det kan derfor nå være grunn til å si litt om Nemndas inntrykk av virksomheten på tillitsmannssektoren etter at de nye bestemmelser ble innført.

Ved årets utgang var det i alt ca. 220 tillitsmannsutvalg i virksomhet, omlag 100 i Hæren, 60 i Sjøforsvaret, 55 i Luftforsvaret og noen få i fellesinstitusjonene. De aller fleste av disse lokale og sentrale tillitsmannsutvalgene arbeider godt og har fått løst en rekke saker av betydning for mannskapenes hverdag. Det er sjelden det oppstår store kontroversielle spørsmål i utvalgene ved avdelingene. Så lenge utvalgene virker innenfor rammen av bestemmelsene, når befal og tillitsmenn i fellesskap søker å løse de problemer som oppstår og samarbeider om å fremme trivsel og effektivitet, så lenge fungerer tillitsmannsordningen tilfredsstillende. Fra tid til annen kan det imidlertid dukke opp saker som ikke direkte har med mannskapenes situasjon å gjøre, og samarbeidet kan for en kortere tid bli satt på en hard prøve. Det generelle inntrykk er imidlertid at ordningen på det lokale plan virker etter sin hensikt.

Ennå er det en del svakheter ved måten bestemmelsene blir praktisert på enkelte steder. Befal og mannskaper synes ikke over alt å ha tilstrekkelig kjennskap til de prinsipper ordningen bygger på, og mange befalingsmenn har bare et overfladisk kjennskap til bestemmelsene. Dette er imidlertid svakheter som Forsvarsdepartementet og Forsvarets overkommando er oppmerksomme på og som forhåpentlig vil bli rettet på etter hvert. Det mangler ennå visse retningslinjer for i hvilken

utstrekning befalet skal undervises og orienteres på skoler og seminar.

Nemnda har inntrykk av at det befal som er direkte involvert i tillitsmannsordningen er innstilt på å samarbeide i den ånd bestemmelsene forutsetter. Det må imidlertid satses mer enn hittil på å orientere både tilgående og tjenestgjørende befal om både de prinsipielle og de praktiske sider ved tillitsmannsordningen.

Kurser for tillitsmenn arrangeres nå regelmessig ved alle større avdelinger, mens det ved visse mindre enheter har vært vanskeligheter. Ved samarbeid med andre avdelinger bør det også for tillitsmenn ved slike små enheter være mulig å få gjennomgå kurs.

For velferdsbefal og enkelte andre har det vært arrangert flere 4-dagers kurs med tanke på å utdanne instruktører for tillitsmannskursene ute ved avdelingene.

Før Stortinget vedtok de nye bestemmelsene for tillitsmannsordningen hadde forslaget, slik det forelå fra Forsvarsdepartementets side, fått bred oppslutning av tillitsmennene på landsdelskonferanser og på landskonferansen 1971. Den alt overveiende del av tillitsmennene sluttet seg til samarbeidsprinsippet og i hovedsak også til den praktiske utforming av bestemmelsene. Allerede nå synes det imidlertid å være bestemte grupper som ønsker å endre det prinsipielle grunnlag for ordningen. På landskonferansen 1973 arrangert på Sola flystasjon 4.—8. juni, la en del av landsutvalgets vernepliktige medlemmer frem et diskusjonsgrunnlag som innebar vesentlige endringer i gjeldende bestemmelser, og som hvis det var blitt vedtatt ville bety et brudd med det grunnsyn Stortinget baserte de nye bestemmelser på. I korte trekk gikk det ut på at man måtte søke å gjøre tillitsmannsordningen til en mer selvstendig organisasjon for de vernepliktige. Det skulle legges større vekt på almannamøter, og almannamøtenes vedtak skulle være bindende for tillitsmennene. Utvalgene ute ved avdelingene skulle bestå av bare tillitsmenn. Disse utvalg skulle så kunne ta opp forhandlinger med avdelingens sjef. Landsutvalget skulle ikke ha med representanter for administrasjonen, men bare bestå av 8 vernepliktige valgt på landskonferansene. Landsutvalgets forhandlingspartner skulle være Forsvarsdepartementet eller Forsvarets overkommando avhengig av hvilke saker som skulle behandles. Det ble av initiativtakerne uttalt at disse forslag ikke ville bryte med prinsippet om samarbeid, og at de heller ikke innebar opprettelse av en interesseorganisasjon.

Forslagene ble imidlertid ikke vedtatt på landskonferansen. Etter at diskusjonsgrunn-

laget hadde vært behandlet både i gruppene og i plenum, ble det fattet et enstemmig vedtak hvori konferansen erklærte seg tilfreds med grunntrekkene i den nåværende ordning. Etter hvert som man vant erfaringer måtte imidlertid regelverket justeres slik at soldatene fikk større innflytelse over tillitsmannsordningen. Av de konkrete vedtak som ble fattet kan nevnes at utvalgenes sammensetning ikke skulle endres, bortsett fra at de vernepliktiges representasjon i landsutvalget skulle utvides fra 8 til 11 medlemmer. Almannamøtene skulle ikke være bindende, men retningsgivende for tillitsmennene. Landsutvalget skulle holde møte hver måned, i stedet for hvert kvartal. Landsutvalget skulle fastsette tidspunkt for landskonferansen i samråd med Forsvarsdepartementet og Forsvarets overkommando. Landsutvalget skulle også godkjenne møteprogram og forestå møteledelsen. Videre fikk landsutvalget fullmakt til å arbeide for en utvidelse av sekretariatet og til å foreslå endringer når det gjaldt distrikts- og områdekonferanser, samt endringer for tillitsmannsutdannelsen som tillitsmennene burde stå for opplegg og gjennomføring av.

Vedtakene på landskonferansen kan etter Nemndas oppfatning bare bety at konferansen fortsatt ville bygge på den nåværende ordning hvor tillitsmannsutvalgene på alle plan skal være samarbeidsorganer med befal og vernepliktige representanter.

Når landskonferansen bruker betegnelsen landsutvalget i sine vedtak, må dette gjelde hele landsutvalget, også departementets og overkommandoens representanter. Utviklingen på dette plan synes imidlertid å ha tatt en noe annen retning etter landskonferansen. Nemnda har inntrykk av at de vernepliktige i landsutvalget, kanskje først og fremst sekretariatet, opptre mer og mer på egen hånd, sender ut egne pressemeldinger, kontakter organisasjoner, organiserer underskriftskampanjer og uttaler seg i saker som neppe kan sies å ligge innenfor rammen av tillitsmannsordningen. Dette skjer delvis uten at sakene har vært behandlet i landsutvalget og uten at administrasjonens representanter er informert eller er enige.

Nemnda er oppmerksom på at det i et utvalg som landsutvalget vil være delte meninger om hvor langt en kan gå i en rekke saker, men en forutsetning for at de vernepliktiges interesser skal bli ivaretatt på lengre sikt er at begge parter i en samarbeidsordning følger spillereglene. De vernepliktige i landsutvalget får sitt mandat fra landskonferansene og bør føle seg bundet av vedtak som blir fattet der. Det har videre vært en forut-

setning at landsutvalget og sekretariatet skulle ha som hovedoppgave å arbeide videre med de saker som behandles på landskonferansene, foreta utredninger og søke å løse så mange saker som mulig til beste for de vernepliktige. Videre skulle utvalget i samarbeid med Ombudsmannen ta opp saker av prinsipiell betydning.

Erfaringene synes å vise at det på dette plan er vanskelig å få etablert et samarbeid overensstemmende med Stortingets forutsetninger.

Det viser seg selv at det som skjer på sentralt hold får ringvirkninger ut over i hele Forsvaret. Befal og mannskaper er derfor også opptatt av denne utviklingen. Oppfatningen synes jevnt over å være at tillitsmannsordningen på det lokale plan virker tilfredsstillende og er til nytte både for den enkelte og Forsvaret, mens mange stiller seg kritisk og reservert til virksomheten og utviklingen på sentralt plan.

Erfaringer har vist at det også vil være behov for en revisjon av bestemmelsene om distrikts- og områdekonferansene. Distriktskonferansene skulle etter reglene først og fremst behandle saker som ligger innenfor de regionale sjefers myndighets- og ansvarsområde, men på de fleste av konferansene har det vært få eller ingen saker av denne karakter. De fleste saker har enten vært saker for de lokale utvalg eller for landskonferansene.

Regionale konferansers viktigste funksjon har vært å dekke tillitsmenns behov for kontakt med hverandre og å supplere landsutvalget med nye medlemmer etter hvert som valgte representanter dimitteres. Etter Nemndas oppfatning bør en nå overveie å erstatte regionale konferanser med andre former for suppleringsvalg og kontakt mellom tillitsmenn. Det foreligger allerede i gjeldende bestemmelser muligheter for slik kontakt, men Nemnda har inntrykk av at disse muligheter er lite utnyttet.

De fleste av de forslag som ble vedtatt på landskonferansen 1973 var av praktisk natur, og Nemnda finner ikke i denne omgang noen grunn til å kommentere disse. Det var imidlertid også vedtak av mer prinsipiell karakter som Nemnda vil knytte noen merknader til.

I likhet med tidligere landsdels- og landskonferanser avviste også landskonferansen 1973 alle forslag til vedtak og resolusjoner som hadde et politisk innhold uten tilknytning til de vernepliktiges situasjon. Tillitsmennene har på alle konferanser, unntatt distriktskonferansen for Nord-Norge i november 1973, tatt sterkt avstand fra en politisering av til-

litsmannsordningen. Dette prinsipielle standpunkt ble også fastholdt av landskonferansen.

Tillitsmannsordningen er nå blitt anerkjent som et tjenesteanliggende. Sjefene på de ulike plan har ansvaret for at ordninger virker etter sin hensikt og har det samme ansvar på dette felt som for all annen virksomhet innenfor sitt ansvarsområde. Utdannelse og opplæring av tillitsmenn er derfor også et sjefsansvar. Det er utarbeidet et kursopplegg i samarbeid mellom sentrale myndigheter, landsutvalget og Ombudsmannen. Dette kurset gjennomføres nå ved de fleste avdelinger hvor det er behov for det. Kurset kan sikkert gjøres bedre, men det 16 timers program som er utarbeidet er stort sett blitt godt mottatt av tillitsmennene. En eventuell endring av kursopplegget på bakgrunn av vedtaket på Sola-konferansen må skje i samarbeid med landsutvalget, men Nemnda finner det ikke riktig at tillitsmennene skal stå for opplegg og gjennomføring av slike kurs. Prinsipielt må ansvaret for denne utdanning være det samme som for all annen utdanning i Forsvaret. Eldre tillitsmenn bør trekkes inn som forelesere på kursene for å redegjøre for arbeidet i tillitsmannsutvalget, slik det er lagt opp til i kursprogrammet. For øvrig finner Nemnda utdanning av tillitsmenn så betydningsfull at gjennomføringen av kursene må være et sjefsansvar.

Så vidt Nemnda forstår, vil det i løpet av våren bli lagt frem forslag til endringer og justeringer av bestemmelsene både fra de vernepliktige i landsutvalget og fra administrasjonen.

Nemnda vil senere få anledning til å komme tilbake til forslagene, men har allerede nå ment det riktig å henlede oppmerksomheten på visse uheldige trekk i den siste tids utvikling.

En del tillitsmenn synes fortsatt å være opptatt av å utvikle tillitsmannsordningen til en ren interesseorganisasjon, til tross for at det store flertall av tillitsmenn på landskonferanser og landsdelskonferanser har holdt fast ved de grunnleggende prinsipper ordningen bygger på. Endringer og justeringer har vært ansett ønskelig og påkrevet etter hvert som en vinner erfaring, men grunntrekkene i den nåværende ordning ønskes opprettholdt. Nemnda er enig i dette syn.

Det store flertall av tillitsmenn ser klart at den situasjon de vernepliktige er i, med forholdsvis kort tjenestetid, ikke uten videre kan sammenlignes med de vanlige organisasjoner i arbeidslivet basert på medlemskap. Hovedoppgaven for de vernepliktige er å få løst trivselsproblemer og å få tilrettelagt forholdene i tjenestetiden slik at militærtjenesten

blir mest mulig meningsfylt og minst mulig økonomisk byrdefull.

Når de nye bestemmelser utarbeides må det legges avgjørende vekt på å få klarere linjer for hvilke saker som ligger innenfor tillitsmannsordningens ramme. Saksområdet må avgrenses, og tillitsmannsutvalgene må fortsatt være upolitiske organer. Eventuelle endringer i bestemmelsene for politisk virksomhet i Forsvaret bør ikke føre til en politisering av tillitsmannsutvalgene. Klarere retningslinjer for landsutvalget og sekretariatets arbeidsområde og virkemåte må også fastsettes.

Den utvikling som har funnet sted i de siste par årene gir en begrunnet frykt for stadig uro i Forsvaret, og en kan ikke se bort fra at befalets situasjon kan bli så vanskelig at det i stedet for samarbeid kan bli en konfrontasjon. Den overveiende del av befalet prøver lojalt å følge spillereglene, men i det lange løp vil en måtte regne med en reaksjon fra befalets side hvis den part de skal samarbeide med ikke er innstilt på å gjøre det samme.

Ennå er forholdene på det lokale plan relativt gode, men et brudd på samarbeidsprinsippet og en utvikling i retning av interesseorganisasjon kan skape vanskelige forhold også lokalt.

I St. meld. nr. 9 (1973—74) Hovedretningslinjer for Forsvaret virksomhet i tiden 1974—78, har Forsvarsdepartementet gitt en fyldig oversikt over de vernepliktige mannskapers økonomiske situasjon i den tiden de gjør sin militærtjeneste. Ombudsmannsnemnda kan i det alt vesentlige slutte seg til de synspunkter departementet gir uttrykk for. Det er i de senere år på en rekke felter gjennomført tiltak som har ført til at mannskapene økonomisk er langt bedre stillet enn tidligere. Det er departementets oppfatning at den videre utvikling må skje i takt med lønnsutviklingen i samfunnet for øvrig, og at oppmerksomheten utover dette må konsentreres om støtte til dem som av ulike grunner er særlig vanskelig stillet. Nemnda er enig i dette. Det er fra departementets side intet sagt om hvordan man skal imøtekomme de særlig vanskeligstiltes krav. Nemnda går ut fra at dette skal skje som hittil over den økonomiske sosialhjelpen. Ut fra de erfaringer Nemnda har fra den senere tid, kan det imidlertid se ut som om departementet har ført en noe restriktiv linje når det gjelder innvilgelse av søknader fra vanskeligstilte personell. Hvis det er departementets forutsetning at de vanskeligstilte skal hjelpes over den økonomiske sosialhjelpen, vil det etter Nemndas oppfatning være nødvendig å se nær-

mere på gjeldende bestemmelser hvor ramme- ne er trange både når det gjelder utgifter det kan gis støtte til og støttens størrelse.

Når det gjelder dagpengene mener departementet at de også har nådd et rimelig nivå og viser i den forbindelse til en tabell som viser utviklingen fra 1950 og frem til i dag. Man skal imidlertid i den sammenheng være oppmerksom på utgangspunktet. Spørsmålet er nemlig om dagpengene i 1950 var tilstrekkelige til å dekke de behov de var ment å dekke. Når man skal vurdere dagpengenes størrelse må man spesielt være oppmerksom på at de ikke bare skal dekke de daglige små behov som Forsvaret ikke sørger for. En stor del av dagpengene nyttes til dekning av reiseutgifter. Det er et faktum man ikke kommer utenom at mannskapenes behov for å komme hjem er stort. Den nåværende ordning for gratis permisjon dekker ikke dette som av de fleste mannskaper kanskje betraktes som det største behov for velferd. Dagpengenes størrelse må derfor etter Nemndas oppfatning vurderes i relasjon til det som satses for å dekke mannskapenes reiseutgifter. For 1974 er det bevilget 7 mill. kroner ekstraordinært til permisjonsreiser fortrinnsvis for mannskaper i Nord-Norge. Det er etablert en ordning med 75 pst. rabatt på jernbanen fra 1. april 1974 og det er oppnådd en gunstigere rabattordning med rutebil- og dampskipsselskapene. Man er dermed kommet et langt skritt videre i arbeidet med å redusere mannskapenes reiseutgifter, et arbeid som imidlertid etter Nemndas oppfatning må fortsette.

Dagpengene må også sees i sammenheng med Forsvarets tilskudd til kantinedriften. Det er for budsjettåret 1974 ført opp 2,5 mill. kroner til dette formål. For 1972 ble det nødvendig med en ekstrabevilgning slik at støtten ble i alt 3,4 mill. kroner. Det er vel derfor grunn til å regne med at de 2,5 mill. kroner som er satt av i 1974 ikke vil være tilstrekkelige.

Man vil således kunne regne med at det for 1974 vil bli brukt ca. 10 mill. kroner for å redusere en del av de utgifter mannskapene skal dekke med sine dagpenger.

Landskonferansen 1973 gikk inn for at dagpengene og forsørgertilleggene ble indeksregulert. Nemnda er enig i dette syn som det også er gitt uttrykk for i tidligere beretninger til Stortinget. Nemnda går ut fra at Forsvarsdepartementet også er enig i dette, idet det i langtidsprogrammet er uttalt at videre forbedringer nå må skje i takt med inntektsutviklingen i samfunnet for øvrig.

Når det gjelder befalessituasjonen viser Ombudsmannen til det som er uttalt under Generelle synspunkter i beretningene for 1971 og

1972. Etter Nemndas oppfatning synes det ikke å være særlige endringer i den situasjon som tidligere er beskrevet.

I beretningen for 1971 pekte Nemnda bl. a. på beordringssystemet og den misnøye praktiseringen av dette skapte. Det utvalg som ble nedsatt for å studere erfaringene i overgangsperioden for den nye befalsordning med sikte på endringer i den gjeldende ordning har høsten 1973 avgitt sin innstilling. Det ble i innstillingen foreslått en del endringer uten at det foreløpig er tatt noe standpunkt til om disse endringer skal gjennomføres.

I beretningen for 1972 pekte Nemnda på de problemer befalssituasjonen ute ved avdelingene skapte. Lite troppsbefal, mangel på utstyr og lokaliteter gjør det ofte vanskelig å drive en effektiv og meningsfylt tjeneste til enhver tid. Til dette kommer at det for en del avdelingers vedkommende synes å oppstå vanskeligheter i sammenheng med den «veteranvirksomhet» som eldre soldater utøver i sin siste tjenesteperiode for dimisjon. Denne virksomheten kjennetegnes med «veteranhyl» i leirene og kasernene, skriking i spisesalen og dunking i bordene med spisebestikk. I alvorligere tilfelle er det overgrep overfor yngre mannskaper, ruteknusing og andre former for hærverk i leirene. Her dreier det seg

som regel om kollektiv opptreden fra mannskapenes side som befalet står nokså maktesløse ovenfor. På den annen side er dette opptreden som skaper utrivelige forhold for alle som har sitt arbeid i, eller på annen måte er knyttet til, de militære avdelinger. Det er derfor en opptreden som befalet må få stoppet. Det er i den sammenheng lett å gripe til midler som mannskapene i neste omgang reagerer på, og dette går igjen ut over forholdet mellom befal og mannskaper og trivselen i det hele. Det er ganske klart at dette betyr en ekstra belastning for befalet som i siste omgang er ansvarlig for avdelingens virksomhet.

Av de samtaler Nemnda har hatt, spesielt med lavere befal, under sine befaringer er det gitt uttrykk for en viss misnøye som henger sammen med at det er befalets oppfatning at det menige personells problemer blir viet større oppmerksomhet og lettere lar seg løse enn befalets problemer. Nemnda finner ikke grunn til å ta standpunkt til om denne oppfatning er riktig, idet det alvorlige er at befalet har denne oppfatning. Nemnda håper derfor at den forsvarskommisjon som nå skal nedsettes får i oppdrag å vie personalets forhold bred oppmerksomhet.

Saker som er behandlet.

Ombudsmannen har i 1973 behandlet 230 nye saker samt 50 fra tidligere år, i alt 280 saker. Av disse er 45 saker ikke ferdig behandlet i 1973. I 69 saker er avgjørelsen endret.

Når det gjelder fordelingen på forsvarsgrenene og kommandoområdene, samt fordelingen av sakene på de forskjellige saksområder er forholdet i år stort sett som tidligere.

De nye sakene som er behandlet i 1973 er tatt opp av:

Enkelte soldater	134
Grupper av soldater, tillitsmenn, avdelinger eller offiserer på vegne av mannskapene	29
Vervede	5
Befal	51
Sivilt personell	10
FD og div. høyere staber	0
Ombudsmannen	1
	<hr/>
	230

Sakenes fordeling på forsvarsgrenene er følgende:

FD og diverse høyere staber	21
Hæren:	
Distriktskommando Østlandet	58
Distriktskommando Sørlandet	10
Distriktskommando Vestlandet	5
Distriktskommando Trøndelag	8
Distriktskommando Nord-Norge	40
Heimevernet	121
Sjøforsvaret:	8
Sjøforsvarskommando Østlandet	4
Sjøforsvarskommando Sørlandet	6
Sjøforsvarskommando Vestlandet ...	9
Sjøforsvarskommando Trøndelag	1
Sjøforsvarskommando Nord-Norge ..	7
Fartøyer	2
Luftforsvaret:	29
Luftkommando Sør-Norge	35
Luftkommando Nord-Norge	16
	<hr/>
	230

	1971	1972	1973
<i>Menige mannskaper:</i>			
Verneplikt, utskrivning rulleføring	4	3	0
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	45	61	41
Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde, tjenesteløstelser	7	5	2
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	29	40	38
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr ..	7	5	4
Forlegningsforhold	5	4	0
Kosthold	0	1	0
Tjenesteforhold	9	4	5
Permisjoner	17	12	10
Velferd	3	1	2
Kantiner	0	0	0
Disiplinær- og straffesaker	7	8	17
Forholdet mellom befal og menige	5	3	1
Tillitsmannsutvalg	4	0	6
Økonomiske forhold	14	12	13
Sykesaker, tannpleie, ulykker .	16	15	15
Sosiale saker	5	1	3
Forsvarets skolevirksomhet ...	10	3	8
Vervede	5	13	5
<i>Befal og sivilt personell:</i>			
Utnevnelse, fast ansettelse, konstitusjon etc.	0	2	2
Engasjement, åremål etc.	3	7	2
Beordring, frabeordring, forflytning, plikttjeneste, avansement, ansiennitet	23	16	16
Aldersgrense, avskjed, oppsigelse	9	9	9
Tjenesteforhold	8	8	2
Permisjoner, ferie	0	1	1
Sykesaker, legetjeneste	1	0	2
Disiplinær- og straffesaker	0	0	0
Erstatning	0	2	1
Underbringelse	1	1	1
Familieboliger	2	1	10
Lønn	8	5	5
Godtgjøringer	11	5	3
Pensjon	3	0	6

Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse.

Det er behandlet 41 saker samt 3 fra tidligere år. To saker gjelder forskjellige forhold i forbindelse med innkalling til repetisjonsøvelse. Femten saker gjelder utsettelse med repetisjonsøvelse. I 8 saker er søknaden innvilget, i 5 saker avslått mens 2 saker ikke er ferdig behandlet. Fire saker gjelder utsettelse med heimevernstjeneste, alle er ordnet

tilfredsstillende. I 11 saker er det anmodet om bistand i forbindelse med søknader om utsettelse med en del av førstegangstjenesten. Seks av disse saker har fått en tilfredsstillende løsning, mens avgjørelsen er opprettholdt i 5 saker. Ni saker gjelder innkalling til førstegangstjeneste, i seks av sakene er avgjørelsen blitt endret. Av de 44 saker som er behandlet i denne gruppe er den opprinnelige avgjørelse som er påklaget endret i 24 saker.

En vernepliktig anmodet Ombudsmannen om bistand til å slippe militærtjenesten. Han hadde tidligere søkt sin militære avdeling om å slippe tjeneste med den begrunnelse at han hadde store økonomiske forpliktelser og at hans families fremtid av den grunn var usikker. Han hadde ikke fått innvilget sin søknad og hadde møtt til tjeneste. Han var inne til tjeneste i 24 dager og hadde hele tiden ligget på sykestuen. Han ble deretter dimittert og gitt ett års utsettelse. Nå ville han sette i gang en rørleggerbedrift på sitt hjemsted. Dette ville kreve store økonomiske forpliktelser, han ville derfor gjerne slippe militærtjenesten. Ombudsmannen gjorde ham kjent med at det ikke var anledning til å la ham slippe militærtjeneste. Han hadde fått utsettelse for å gjøre ferdig sin utdanning. Han hadde fått orientering om de muligheter han hadde for økonomisk støtte i Forsvaret. Ombudsmannen gjorde det klart for ham at militærtjenesten er en belastning for de fleste og at det ikke var noe spesielt i hans situasjon som gjorde tjenesten til en større belastning enn for svært mange andre vernepliktige.

En vernepliktig hadde søkt om utsettelse med førstegangstjenesten på grunn av sin utdanning. Han var opptatt ved Handelshøyskolen i København til et tre års studium. Søknaden var imidlertid avslått av hans rulleførende avdeling. Ombudsmannen pekte på at denne vernepliktige var i en noe spesiell situasjon. Det var stillet spesielle vilkår for opptakelen, han ville ikke senere få anledning til å skaffe seg denne utdanning. På dette grunnlag ble utsettelse innvilget.

En vernepliktig med helt spesielle problemer anmodet Ombudsmannen om bistand til å få slippe militærtjenesten. Han hadde søkt flere ganger og var nå overført til 90 dagers tjeneste med etterfølgende HV-tjeneste. Heller ikke denne form for tjeneste kunne han i øyeblikket avtjene. Hans far var blind, moren var død for 2 år siden. Den vernepliktige måtte ordne alt i hjemmet ved siden av sin

skolegang. Han måtte lage mat, stelle huset, følge sin far til og fra arbeidet — i det hele ta seg av alle daglige problemer. Han hadde ingen mulighet for å skaffe hjelp til faren mens han var inne til tjeneste. Ombudsmannen gjorde oppmerksom på at det heller ikke i et tilfelle som dette var hjemmel for fritakelse for tjeneste. Saken ble midlertidig ordnet med ytterligere ett års utsettelse slik at man fikk tid til å arbeide med en varig løsning av hans vanskeligheter.

En vernepliktig hadde søkt om utsettelse med en del av førstegangstjenesten for å kunne begynne på et tilleggsstudium ved Norges Handelshøyskole som ville ta ett år. Dette studium ville neste år bli toårig. Ved opptak nå ville ha spare ett år. Søknaden var anbefalt av den avdeling han tjenestgjorde ved, men avslått av den rulleførende avdeling bl. a. med den begrunnelse at han ville få lettelse i tjenestebyrden som ikke andre vernepliktige fikk. Ombudsmannen tok saken opp med høyere myndighet og pekte på at en utsettelse nå ville bety mye for ham økonomisk, idet han ville spare et studieår. Han ville ikke få noen lettelse i sine tjenestebyrder. En utsettelse ville bare være en smidig ordning som ville gjøre det mulig for ham å avslutte sin utdanning og deretter fullføre sin tjeneste. Søknaden ble innvilget.

En vernepliktig søkte om utsettelse med resttjenesten for å kunne gjennomføre et 13 måneders kurs for kokkspiranter ved en av våre kokk- og stuertskoler. Han måtte ha utsettelse fra 1. september 1973 og skulle først dimittere i april 1974. Søknaden om utsettelse var avslått. På grunn av liten søkning til disse kursene opplyste skolen at det kunne gå 2—3 år før neste kurs. Saken ble ordnet slik at han fikk 3 måneders tjenesteavbrudd så han kunne følge kurset og umiddelbart etterpå fortsette sin militærtjeneste.

En HV-soldat var innkalt til lagførerkurs. Han hadde bare fått 10 dagers varsel og hadde av den grunn fått vanskeligheter med sin arbeidsgiver. Han hadde heller ikke fått søkt om utsettelse, idet fristen var ute før han fikk innkallingen. Innkallingen var opprettholdt etter en muntlig forespørsel fra hans side, men hadde heller ikke fått beskjed om dette på en tilfredsstillende måte. Han skulle ha møtt samme dag han henvendte seg til Ombudsmannen. Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende HV-distrikt som trakk innkallingen tilbake.

En HV-soldat var innkalt til tjeneste. I innkallingen var det gitt beskjed om når og hvor en eventuell søknad om utsettelse måtte sen-

des. Det var samtidig opplyst at en søknad som ikke ble besvart var å betrakte som avslått. HV-soldaten anmodet Ombudsmannen om å se nærmere på en slik form for saksbehandling. Ombudsmannen tok saken opp med høyere myndighet og pekte på at alle som sender en søknad har krav på svar med eventuell begrunnelse for avgjørelsen. En ordning som den praktiserte ville heller ikke gi vedkommende søker anledning til å påklage avgjørelsen. Vedkommende HV-myndighet fikk beskjed om å endre ordlyden i sin innkalling, og HV-soldaten ble meddelt utsettelse med den tjeneste han var innkalt til.

Ved en del avdelinger er det nå i forbindelse med repetisjonsøvelser gjennomført den ordning at mannskapene får kveldspermisjon hver kveld og i en viss utstrekning får anledning til å sove hjemme. Dette er utvilsomt en fordel for svært mange og ordningen er meget positivt mottatt av mannskapene. Denne ordningen har imidlertid også ført til at avdelingene er strengere i sin vurdering av søknader om utsettelse. Ombudsmannen har hatt til behandling flere saker hvor den rulleførende avdeling har avslått en søknad om utsettelse med den begrunnelse at kveldspermisjon må gjøre det mulig å løse de problemer vedkommende fikk på grunn av repetisjonsøvelsen. Dette er slett ikke alltid tilfelle, særlig gjelder det for de som f. eks. går på kveldsskole. For det første vil det ikke alltid være mulig å rekke frem til skolen i rett tid. Dessuten kommer vanskelighetene med forbedelse og lekselesing i tillegg. Disse vanskeligheter kan ikke løses ved kveldspermisjon. De mannskaper som har en omfattende og anstrengende skolegang eller skal opp til eksamen har det derfor som regel lykkes å hjelpe med en utsettelse med repetisjonsøvelsen. Det er adskillig vanskeligere å få utsettelse med repetisjonsøvelse i de tilfelle hvor det er hensynet til arbeidsgiverne som er grunn til søknaden. I helt prekære situasjoner vil imidlertid slike søknader også bli innvilget. Det kan f. eks. gjelde hvor flere ansatte fra samme bedrift blir innkalt. Det samme gjelder for ansatte i revisjonsfirmaer i tiden januar—mars, tiden for årsoppgjør og selvangivelse.

Ombudsmannen har hatt til behandling en anmodning om hjelp i et tilfelle hvor en skoleelev ikke hadde fått utsettelse med repetisjonsøvelse. Som følge av dette mistet han 20 timer i et fag og strøk til eksamen. Dette skulle normalt ha resultert i at han ikke skulle få fortsette på skolen. Ved å dokumentere elevens utsettelsessøknad og den rulleførende avdelings avslag, ble saken ordnet slik at han fikk fortsette.

Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde etc.

Det er behandlet 2 saker samt 2 saker fra tidligere år. Tre av sakene gjelder forespørslers om hvor mange og hvor lange repetisjonsøvelser de enkelte årsklasser som fortsatt er aktuelle for slike øvelser kan pålegges. Foran hver repetisjonsøvelse har Ombudsmannen også endel telefonhenvendelser om dette. Dette er spesielt aktuelt for Hærens vedkommende. Det kan være et spørsmål om det i forbindelse med innkallingen til repetisjonsøvelse burde gis en kort orientering om det tjenestemønster som følges etter at man er ferdig med førstegangstjenesten.

En vernepliktig som var overført til lokalvernet var i 1972 innkalt til en 12 dagers øvelse. Han hadde søkt og fått utsettelse med denne øvelsen, men hadde fått beskjed om at han ville bli innkalt til en tilsvarende øvelse senere. I 1973 ble han imidlertid innkalt til en øvelse av 21 dagers varighet. Han mente det måtte bero på en misforståelse at han var innkalt til en øvelse som var dobbelt så lang som den hadde fått utsettelse fra og hadde tatt dette opp med sin rulleførende avdeling. Da han ikke hadde fått svar fra avdelingen og det var kort tid igjen til fremmøte, ba han om Ombudsmannens bistand til å få saken klarlagt.

Det viste seg at han hadde fått utsettelse med den første av de to 12 dagers øvelser han kan pålegges i lokalvernet. Disse to øvelser er det anledning til å konvertere i en øvelse av 21 dagers varighet. Det var dette som var gjort i hans tilfelle, slik at han etter denne øvelse var ferdig med sin repetisjonstjeneste.

En brannmann ansatt i en av våre lufthavner reiste spørsmålet om plikt til heimevernstjeneste i fred. Ombudsmannen gjorde ham kjent med at «Regler om fritakelse for heimevernstjeneste i krig og fred» fritar yrkesbrannmenn for HV-tjeneste. Disse bestemmelser gjelder dog ikke det personell som har 3 måneders førstegangstjeneste og som deretter blir overført til heimevernstjeneste.

Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering.

Det er behandlet 38 saker samt 6 fra tidligere år. Elleve saker gjelder overføring til Heimevernet, av disse er 4 løst tilfredsstillende. Tretten saker gjelder overføring fra Nord-Norge til Sør-Norge, 5 søknader er innvilget. Seks saker gjelder andre overføringer, av disse er 3 innvilget. Åtte saker gjelder forskjellige andre forhold.

Som nevnt i tidligere beretninger avstedkommer tjeneste langt fra hjemmet adskillige problemer for mannskapene. Særlig gjelder selvsagt dette gifte mannskaper med små barn, dårlige boligforhold og som regel dårlig økonomi. Slike saker gjelder særlig mannskaper fra Sør-Norge som gjør tjeneste i Brigaden i Nord-Norge. Det er Ombudsmannens erfaring at brigaden behandler disse sakene meget omhyggelig. Det er på det rene at tjeneste i brigaden skaper problemer for en så stor del av mannskapene at man ikke har mulighet for å etterkomme alle søknader. Hensynet til beredskap, personellsituasjonen, tjenestemessige forhold etc. gjør at brigaden er meget restriktiv når det gjelder slike saker. Bare søknader med meget tungtveiende velferdgrunner som grunnlag blir innvilget. Et forhold som skaper ytterligere vanskeligheter er at det ikke er tilsvarende avdelinger i Sør-Norge som mannskapene kan overføres til. Ombudsmannen har vurdert meget nøye avgjørelsen i de saker som er tatt opp og har intet vesentlig å bemerke. I de tilfelle hvor det etter Ombudsmannens skjønn ville være åpenbart urimelig at vedkommende skulle fortsette sin tjeneste i Nord-Norge er søknaden om overføring innvilget.

En vernepliktig var aktiv idrettsmann og landslagskandidat i friidrett. Dette var hans siste år i juniorklassen og han satset meget på å kunne gjøre en god innsats. Ved den avdeling han tjenestgjorde var treningsmulighetene ytterst dårlige og på grunn av de lange avstander ville han ikke ha noen muligheter for å delta i konkurranser. Søknaden om overføring på dette grunnlag ble avslått. Ombudsmannen fant intet å bemerke til avgjørelsen, men fordi det var gitt motstridende opplysninger om trenings- og konkurransemulighetene i Brigaden ble saken tatt opp igjen. Saken ble i den sammenheng forelagt for brigaden som var enig i at det sivile tilbud i distriktet når det gjaldt trenings- og konkurransemuligheter var dårlige og at en soldat ville bli skadelidende i forhold til soldater i Oslo-området, selv om brigaden gjorde det de kunne for de aktive idrettsmenn så de skulle få anledning til å delta i konkurranser. Når brigaden ikke kunne anbefale overføring var det bl. a. fordi dette ville få konsekvenser for alle de andre idrettsutøverne i tilnærmet samme situasjon. Det var videre brigadens oppfatning at de få muligheter brigaden hadde til overføring, bl. a. av hensyn til bemanningssituasjonen, måtte forbeholdes de mannskaper som hadde alvorlige sosiale problemer. Alle andre grupper måtte etter brigadens oppfatning vike. Ombudsmannen deler

fullt ut den oppfatning brigaden har gitt uttrykk for. Det er ganske klart at en soldat med alvorlige sosiale problemer må prioriteres foran en aktiv idrettsmann som vil overføres på grunn av sin idrettskarriere.

En vernepliktig som hadde begynt sin tjeneste i april 1973 hadde søkt om overføring til Sør-Norge på grunn av personlige problemer. Hans økonomiske situasjon var vanskelig, han hadde søkt om ekstraordinær økonomisk støtte. Denne søknaden hadde det tatt lang tid å behandle. Hans hustru var syk og hadde problemer med å klare seg på egen hånd. I tillegg til dette måtte han fraflytte leiligheten sin i september uten at han hadde noe sted å gjøre av familien. Ombudsmannen fant hans samlede situasjon så vanskelig at det her burde bli tale om overføring. Brigaden var delvis enig i Ombudsmannens syn, men fant ikke å kunne overføre vedkommende uten at brigaden ble skaffet erstatningsmannskap. Saken ble derfor oversendt 6. Divisjon til endelig avgjørelse. 6. Divisjon fant etter en grundig vurdering av alle de foreliggende relevante opplysninger å måtte tilrå at vedkommende soldat måtte overføres til avdeling i nærheten av hjemstedet.

En vernepliktig bosatt i Nord-Norge var etter endt rekruttskole beordret til tjeneste i Nord-Norge og var valgt til tillitsmann for sin avdeling. Etter kort tid hadde han fått en beordring til tjeneste i Sør-Norge. Han fant denne beordring urimelig og spurte Ombudsmannen om man ikke ved beordringer burde ta hensyn til menneskenes trivselsmessige og sosiale behov og om man ikke burde tillegge tillitsmannsordningen større betydning enn det syntes å være gjort i dette tilfelle.

Avdelingen ga en meget utførlig begrunnelse for overføringen. Denne begrunnelse ble gjort kjent for soldaten. Ombudsmannen gjorde oppmerksom på at det i slike saker alltid ville være tale om en skjønsmessig vurdering og avveining mellom tjenestlige og velferdsmessige hensyn. Etter de opplysninger som var gitt fant ikke Ombudsmannen beordringen åpenbart urimelig. Når det gjaldt hans arbeid som tillitsmann, uttalte Ombudsmannen at tillitsmannsordningen er en del av Forsvarets virksomhet som det selvsagt måtte tas hensyn til. Det hadde da også avdelingen gjort. Hvor meget vekt man skulle legge på det forhold at vedkommende var valgt som tillitsmann ble igjen et spørsmål om vurdering og avveining. På bakgrunn av det som var opplyst om hans arbeid som tillitsmann fant Ombudsmannen heller ikke på dette grunnlag overføringen åpenbart urimelig.

En vernepliktig som studerte i USA og som hadde søkt om overføring til siviltjeneste av samvittighetsgrunner anmodet om Ombudsmannens bistand til å få gjort unna endel av saksforberedelsen i overføringssaken mens han oppholdt seg i Amerika. Ombudsmannen tok saken opp med myndighetene som opplyste at den personlige samtale politiet etter gjeldende bestemmelser skal ha med søkeren er et vesentlig moment i saksbehandlingen. Det ville bli vanskelig å gjennomføre denne del av saksforberedelsen mens han oppholdt seg i USA. Det var derfor bestemt at saken skulle utsettes til vedkommende kom tilbake i september 1973. Ombudsmannen fant ikke denne avgjørelse urimelig, særlig fordi han ikke under noen omstendighet ville ha noen mulighet for å få avtjent eventuell siviltjeneste med en gang.

Tillitsmennene ved en av Hærens avdelinger anmodet om Ombudsmannens bistand, idet de mente at det var etablert en ordning ved behandling av søknader om overføring til sivil tjeneste som representerte et misbruk av myndighet. Det var fra rulleførende avdeling gjort oppmerksom på at den avdelingen søkeren tjenestgjorde ved skulle intervju søkerne og gi søknadene sin påtegning. Tillitsmennene hevdet at det er Justisdepartementet som skal avgjøre om søkerne handler ifølge sin overbevisning og at det derfor bare er Justisdepartementet som skal foreta slike avhør. Ombudsmannen svarte tillitsmennene således:

«Behandlingsmåten når det gjelder søknader om overføring til sivil tjeneste er fastsatt i lov av 19. mars 1965 om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner § 2 og i behandlingsregler gitt den 3. juni 1966.

En vernepliktig som er inne til tjeneste fremmer sin søknad gjennom den avdeling vedkommende tjenestgjør ved. Søknaden skal inneholde opplysninger om søkerens navn, fødselsdate, adresse, sivile stilling, utdanning, praksis og om deltaking i religiøs eller andre organisasjoner. Søkeren skal i søknaden forklare utførlig hvorfor han ikke kan gjøre militærtjeneste av noen art uten å komme i konflikt med sin alvorlige overbevisning. Han skal opplyse hvor lenge han har hatt en slik overbevisning og i tilfelle overfor hvem og når han har gitt uttrykk for en slik overbevisning. Hvis han ønsker å bruke uttalelser fra prest, menighetsforstander, lærer eller andre som bevis, skal slike erklæringer legges ved søknaden.

Som det fremgår foran stilles det strenge formelle krav til søknaden. Avdelingene må sørge for at søknadene inneholder alle de opplysninger som forlanges, og det kan vel tenkes at det i den sammenheng ofte vil være nødvendig med en samtale med søkeren.

Det er videre bestemt at den militære avdeling skal avgi en uttalelse og meddele de

opplysninger om søkeren som avdelingen har. I den sammenheng vil det vel også ofte være behov for en samtale med søkeren.

Avdelingen tar selv sagt ikke standpunkt til søknaden, men skal som nevnt sørge for alle opplysninger som er nødvendig for å kunne ta standpunkt kommer frem, og den skal selv gi en uttalelse. Om det i den sammenheng, som er fast rutine, gjennomføres en samtale med søkeren kan det neppe være noe å bemerke til en slik fremgangsmåte.

Det er også registrert et visst misbruk av adgangen til å søke om slik overføring, og saken må vel også vurderes på den bakgrunn.

Jeg har i dag tatt saken opp med brigaden og skal komme tilbake til den så snart brigadens uttalelse foreligger.»

En vernepliktig som var ferdig med sin førstegangstjeneste hadde søkt om overføring til Heimevernet for å slippe ordinære repetisjonsøvelser. Han var selvstendig næringsdrivende og avhengig av sin egen arbeidskraft. De fremtidige repetisjonsøvelser ville derfor skape adskillige vanskeligheter for ham. Søknaden var avslått, og han anmodet derfor om Ombudsmannens bistand. Ombudsmannen gjorde ham oppmerksom på at det i årene fremover bare ville bli tale om et relativt beskjedent antall repetisjonsøvelser. Innkalling til slike øvelser sendes i dag med meget langt varsel slik at den enkelte får tid til å ordne seg best mulig. Skulle situasjonen allikevel bli vanskelig var det visse muligheter for å få utsettelse med en øvelse. Selv om de selvstendig næringsdrivende som er avhengig av sin egen arbeidskraft er en gruppe repetisjonsøvelsene skaper spesielle vanskeligheter for, fant ikke Ombudsmannen avslaget på søknaden urimelig.

Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr.

Det er behandlet 4 saker samt en fra tidligere år.

En vernepliktig hadde under en feltøvelse mistet sitt armbåndsur. Trops sjefen hadde etter øvelsen hjulpet ham med å sette opp en søknad om erstatning som ble levert avdelingen. Det gikk 4 måneder uten at han hørte noe om saken. Da han purret ble det opplyst at saksdokumentene var kommet bort. Senere kom dokumentene til rette og saken ble lovet ordnet med en gang. Det gikk ytterligere noen måneder uten at han hørte noe, og han ble dimittert etter endt førstegangstjeneste uten at han hadde fått noe svar på sin søknad. Han følte seg dårlig behandlet, og mente han i alle fall hadde krav på et svar på søknaden. Han anmodet om Ombudsmannens bistand.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelin-

gen med admodning om at saken måtte bli tatt opp med rette myndighet til endelig avgjørelse. Dette ble gjort og den vernepliktige ble tilstått en billighetserstatning på kr. 300.

Erstatning for ødelagte briller er et spørsmål som er tatt opp med Ombudsmannen i flere saker, en viser for så vidt til det som er sagt i beretningen for i fjor. Problemet er at endel får ødelagt briller som koster mer å erstatte enn det maksimumsbeløp på kr. 250 man i dag får utbetalt. Spørsmålet om høyere erstatning har vært tatt opp med Forbruker- og administrasjonsdepartementet som har erklært at maksimumsbeløpet fortsatt bør være kr. 250. Departementet har imidlertid intet å bemerke til at dette maksimumsbeløp blir overskredet i helt spesielle tilfelle.

Det er således nå åpnet en viss adgang til et erstatningsbeløp for ødelagte briller ut over det maksimumsbeløp på kr. 250 som er fastsatt.

Tillitsmennene ved en avdeling klaget til Ombudsmannen over at kompanisjefen nektet mannskapene å anlegge skjegg i tjenestetiden. De mente at gjeldende bestemmelser ikke ga sjefen anledning til å nekte dette på eget personlig grunnlag. Saken ble tatt opp med vedkommende kompanisjef. Han opplyste at kompaniet var en serviceavdeling som hadde mange oppdrag ute blant sivilbefolkningen i store deler av den landsdel avdelingen var forlagt. I gjeldende bestemmelser heter det at mannskaper som anlegger skjegg ikke får permisjon i uniform i «anleggstiden». Analogt med dette kunne heller ikke soldatene i tjenestetiden sendes ut blant sivilbefolkningen i «anleggstiden». Man hadde imidlertid så mye å gjøre at man ikke hadde anledning til å frita endel soldater fra tjeneste for at de skulle få anledning til å anlegge skjegg.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingssjefen, idet kompanisjefens avgjørelse førte til forskjellig praksis innenfor samme avdeling. Avdelingssjefen var imidlertid enig med kompanisjefen og gjorde det klart at tjenesteforholdene for underavdelingene var såpass forskjellige at det ikke var grunnlag for en ensartet praksis når det gjaldt bestemmelsene om anlegg av skjegg. Avdelingssjefen hadde intet å bemerke til kompanisjefens praksis på dette felt.

Det syntes som om saken var tatt opp med Ombudsmannen fordi mannskapene ikke hadde fått noen skikkelig orientering om begrunnelsen for kompanisjefens syn. Tillitsmennene ble orientert om kompanisjefens syn og ble anmodet om å ta saken opp i tillitsmannsutvalget hvis de var uenig i det.

Forlegningsforhold.

Det er ikke tatt opp saker angående forlegningsforholdene i år, men det er behandlet 3 saker fra tidligere år. Under Nemndas befaringer er det selvsagt reist en rekke spørsmål i sammenheng med forlegningsforholdene. Disse spørsmål er behandlet under avsnittet Nemndas befaringer.

I beretningen for i fjor redegjorde Ombudsmannen for spørsmålet om en tilfredsstillende låsanordning på mannskapenes skap. Tillitsmennene ved en av Hærens avdelinger krevde hengelås gratis utlevert slik det blir gjort i Luftforsvaret. Saken er behandlet av Forsvarets intendanturnemnd som har vurdert saken. Skal utlevering av hengelåser gjennomføres i Hæren vil dette beløpe seg til en ekstrautgift på kr. 180 000. Det vil ikke være dekning for dette beløp på Hærens budsjett for 1974. På grunn av det nylig iverksatte økonomi- og spareprogram har intendanturnemnda sendt sin utredning til økonomiprogrammets sekretariat. Da det er generalinspektørene som skal vurdere behovet for utrustning har intendanturnemnda også sendt sin utredning til disse.

Forlegningsforholdene for rekruttskolen på Værnes ble omtalt i beretningen for i fjor. Saken var reist gjennom en uttalelse som ble enstemmig vedtatt av rekruttene og som også fikk tilslutning blant befalet. I uttalelsen ble det pekt på at forlegningsforholdene var høyst utilfredsstillende, leiren var overbefolket, brakkene gamle og umoderne med vedfyring. Det ble for trangt om plassen både i messe, kantine og oppholdsrom. Saken er senere ferdig behandlet. Oktoberinnkallingen 1973 ble redusert med 130 mann som ble overført til rekruttskolen på Lista. Den nye rekruttinnkallingen ble på 300—320 mann og normalt er forlegningskapasiteten på Værnes ca. 350 mann. Departementet regnet derfor med at de fleste problemer ville være løst med denne ordning. Arbeidet med å forbedre forlegningsstandarden ville imidlertid fortsette så langt økonomien tillot det.

I beretningen for i fjor ble det redegjort for mangelen på gardiner i Hærens forlegninger. Saken ble løst ved at det ble anskaffet gardiner og gardinstenger for i alt kr. 375 000, idet Forsvarsdepartementet var enig med Ombudsmannsnemnda i at dette var et trivselsfremmende tiltak. Det er også behov for foretrekks-, blendings- eller rullegardiner, først og fremst ved avdelinger i Nord-Norge fordi endel av mannskapene har problemer med å sove i den lyse årstid. Departementet mener også at dette har betydning for trivselen, inn-

syn fra ferdsel utenfor kasernene osv. og går derfor inn for at man gradvis anskaffer foretrekksgardiner på alle forlegningsrom i Forsvaret og at avdelinger og stasjoner i Nord-Norge prioriteres.

Tjenesteforhold.

Det er behandlet 5 saker samt 3 fra tidligere år.

En korporal som gjerde tjeneste som hjelpeinstruktør på sambandsoperativ linje ved en av Forsvarets skoler klaget over at han var frabeordret denne tjeneste og beordret til tjeneste ved skolens idrettskontor. Han opplyste at grunnen til frabeordringen var at han under en samtale på instruktørrommet hadde gitt uttrykk for at han også ville gått til pressen med meldinger av den typen en annen soldat var arrestert for å ha offentliggjort. Hans uttalelser var gjort kjent for skolens ledelse, og under en samtale med skolesjefen hadde han bekreftet sine uttalelser og utdypet sine synspunkter. Han fikk deretter beskjed om frabeordringen. Han protesterte og hevdet at frabeordringen skjedde på et politisk grunnlag og derfor ikke kunne godtas. Frabeordringen ble imidlertid opprettholdt.

I sin klage til Ombudsmannen pekte han på at uttalelsen var fremkommet i en privat diskusjon. Det var videre på det rene mente han, at han aldri ville komme i operativ virksomhet og dermed heller ikke i den situasjon at han ville komme i kontakt med slike meldinger. Hele grunnlaget var derfor bare teoretisk og uholdbart som begrunnelse for en frabeordring. Han så beslutningen som et uberettiget uttrykk for mistillit og anså det for å stå i skarp kontrast til de demokratiske prinsipper vårt samfunn skal bygges på. Han anmodet Ombudsmannen om å gå nøye gjennom saken og sørge for at den urett som var begått ble rettet opp. Han varslet om at pressen var orientert om saken, idet den gjaldt et så viktig prinsipp som menneskers rett til å ha og hevde meninger, og han mente det var ønskelig med en bred og åpen debatt om dette.

Etter å ha undersøkt saken svarte Ombudsmannen klageren slik:

«Jeg viser til tidligere korrespondanse.

Jeg har mottatt en redegjørelse fra skolen og har hatt anledning til å gjøre meg kjent med den forklaring De har avgitt.

Jeg har forstått Dem slik at De selv ville komme til å vurdere de meldinger som måtte komme Dem i hende. Hvis meldingene var av en slik art at de etter Deres mening burde bli offentlig kjent, ville De sørge for at det ble gjort uten å anse Dem bundet av Deres taushetsløfte. De ville anse det for riktig å offent-

liggjøre slike meldinger selv om De var klar over at dette måtte være straffbart.

Skolen opplyser at De ikke er frabeordret, men omdisponert. Dette er vel formelt riktig, men endrer ikke de reelle faktum at De er fjernet fra den tjeneste De tidligere hadde. Skolen opplyser at dette ikke er gjort av politiske grunner, men fordi De har uttalt at De selv ville vurdere om graderte opplysninger skulle gjøres kjent for offentligheten eller ikke.

Det er et faktum at det innenfor visse tjenestesteder og/eller -områder, ikke bare i Forsvaret med også ellers i samfunnet, må bevares taushet om opplysninger man får i denne tjeneste. Sambandsoperativ linje ved X er et slikt tjenestested, og av den grunn avkreves det taushetserklæring av det personell som skal tjenestgjøre der. Det synes å være nok så åpenbart at en slik erklæring må være uten forbehold.

De er klarert for tjeneste i sambandsoperativ linje og har overensstemmende med gjeldende regler undertegnet en taushetserklæring. De fyller dermed forutsetningene for slik tjeneste. Senere blir det, etter opplysninger De selv har gitt i en samtale, kjent at De ikke føler Dem bundet av den erklæring De tidligere har avgitt. Det synes dermed for meg å være klart at De ikke lenger fyller kravene for denne tjenesten og en omdisponering blir nødvendig.

Det er ikke bestridt at klarering og taushetserklæring er nødvendig for tjeneste ved den sambandsoperative linje. Det må være uten interesse for saken hva slags meldinger De eventuelt ville finne Dem beføyet til å gjøre kjent for offentligheten. Det kan heller ikke være av betydning at opplysningene om Deres syn er gitt i en privat samtale og at De formentlig aldri vil komme i den stillingen at De vil kunne offentliggjøre en hemmelig melding.

Det avgjørende punkt i saken må være at det til denne form for tjeneste stilles krav som De ikke lenger fyller. Dermed må en endring i Deres tjenesteforhold være naturlig.

Jeg kan ikke se at De har lidd urett eller at det skulle være grunnlag for å rette bebreidelser mot skolen. Saken foranlediger således ikke ytterligere forføyninger fra Ombudsmannens side.»

Som nevnt i tidligere beretninger har Ombudsmannen hatt til behandling endel saker fra menig brannpersonell ved Forsvarets avdelinger som klager over den vaktordning som er etablert. I år har Ombudsmannen hatt henvendelse om det samme spørsmål fra en av Luftforsvarets stasjoner. Problemet synes å oppstå med at bemanningssituasjonen ikke gjør det mulig å gjennomføre 3- eller 4-skiftordninger. Ved en 2-skiftordning blir vaktbelastningen stor. Saken ble imidlertid ordnet ved at det ble gjennomført visse lettelser i tjenesten på frivakter, obligatorisk fysisk trening ble innpasset i beredskapstjeneste og pussvisitasjonen ble foretatt i vakttiden. Stasjonen tok imidlertid også saken opp med

Luftforsvarsstaben og pekte på at hvis brannberedskaper skulle opprettholdes og vaktbelastningen reduseres var eneste utvei å øke personelloppsetningen enten med vernepliktige mannskaper eller fast personell.

I beretningen for i fjor redegjorde Ombudsmannen for en klage fra kokker om bord i Sjøforsvarets fartøyer som bare fikk godkjent halvparten av fartstiden til kokke- og stuertsertifikat. Kirke- og undervisningsdepartementet har senere foretatt befaringer av et representativt utvalg av bysser om bord og i land i Sjøforsvaret som grunnlag for en revurdering av gjeldende bestemmelser for beregning av fartstid/praksis. Resultatet av disse vurderinger foreligger ikke ennå.

Permisjoner.

Det er behandlet 10 saker samt 1 fra tidligere år.

Tillitsmannen for en av Hærens avdelinger opplyste at avdelingssjefen hadde bestemt at mannskaper som var refset med permisjonsnektelse for fremtiden ikke fikk lov til å bevege seg utenfor det indre leiområde i den tiden de var ilagt permisjonsnektelse. Dette var en kraftig skjerpning av tidligere gjeldende bestemmelser som hadde gitt manskapene anledning til å bevege seg fritt i det ytre leiområde inntil rosignal selv om de var refset med permisjonsnektelse. Tillitsmannen hevdet at permisjonsnektelse måtte bety at permisjon ikke kunne innvilges. I det ytre leiområde kunne man imidlertid bevege seg fritt uten permisjon inntil rosignal. Tillitsmannen mente at sjefen hadde forholdt seg i strid med bestemmelsene og anmodet om Ombudsmannens bistand til å få ordnet opp i saken.

På det tidspunkt saken ble reist var det forhold saken gjaldt under behandling av sentrale myndigheter fordi praksis på dette område var svært ulikt. Ved noen avdelinger kunne manskapene bevege seg fritt inntil rosignal slik at refselsen permisjonsnektelse praktisk talt ikke fikk noen betydning, ved andre avdelinger måtte man holde seg i leiren. Det er helt på det rene at det å bevege seg fritt etter endt tjeneste og inntil rosignal, enten bevegelsesfriheten er begrenset til et visst geografisk område eller ikke, er permisjon. Den eneste forskjellen fra vanlig permisjon er at det ikke søkes og at man ikke skal være utstyrt med permisjonsseddel. I permisjonsreglementet er denne permisjonsform kalt fritidspermisjon. Det må også være klart at denne form for permisjon dermed omfattes av refselsen permisjonsnektelse.

For å få en ensartet praksis på dette område sendte Forsvarssjefen den 13. juli ut et direktiv hvor det ble bestemt at refselsen permisjonsnektelse/landlovnektelse skulle utsones på tjenestestedet slik dette er definert i permisjonsdirektivets pkt. 13. Fritidspermisjon skulle således ikke tilståes under soningen. Nektelse av permisjon/landlov ville dermed virke som et hardere refselsesmiddel enn tidligere. Dette skulle disiplinærmyndigheten ta hensyn til ved utmålingen av slike refselsler.

Det var således ikke tvil om at avdelingsjefen hadde forholdt seg overensstemmende med gjeldende regler og praksis bestemt av sentrale myndigheter. Dette ble meddelt tillitsmannen.

Det ble høsten 1973 i Brig N's område satt igang en sivil aksjon for å få stoppet de vernepliktige mannskapers adgang til å bruke sivile klær i fritiden. Aksjonen kontaktet også Ombudsmannen og ba om å bli orientert om hvilke tiltak Ombudsmannen kunne tenke seg å gjennomføre for å informere og drøfte saken med tillitsmennene i området. Ombudsmannen svarte slik på aksjonens henvendelse:

«Jeg har mottatt Deres skriv av 19. d. m.

Jeg er tidligere orientert om saken ved gjenpart av Brigadesjefens skriv til sjefer i brigaden med disiplinærmyndighet og til de sentrale tillitsmannsutvalg i brigaden, samt fotokopi av Deres artikkel i Nordlys den 10. og 12. oktober og Brigadesjefens svar av 10. oktober.

Ifølge gjeldende bestemmelser om adgang til å bruke sivilt antrekk har avdelingssjefen adgang til å suspendere ordningen for en periode av inntil 1 mnd. når mannskapenes opptreden er av en slik art at hensynet til den alminnelige ro og orden krever det. I tillegg kan tillatelsen til bruk av sivilt antrekk inndras for mannskapene enkeltvis når ordningen er misbrukt på en slik måte at vedkommende kan refses. Denne inndragning gjelder for en periode av 1 mnd., ved gjentakelse 2 mndr. Reaksjoner utover dette må så vidt jeg forstår skje ved sentrale myndigheter.

En suspensjon av ordningen er, som Brigadesjefen er inne på, uheldig fordi den går ut over alle de mannskaper som oppfører seg skikkelig, det er derfor å håpe at Brigadesjefens forsøk på gjennom tillitsmannsordningen å skape en opinion mot fyll og bråk og annen uheldig adferd vil lykkes. Hvis ikke dette lykkes, kan jeg ikke se at brigaden har noen annen mulighet enn å bruke de midler bestemmelsene gir adgang til hvis situasjonen nå er så alvorlig som De fremstiller den.

Jeg har i dag konferert med Forsvarets overkommando om saken.

I øyeblikket synes det ikke å være noe spesielt Ombudsmannen kan foreta seg, men jeg vil gjerne bli holdt orientert om utviklingen.»

Ved en av Luftforsvarets flystasjoner var det oppstått uenighet i det sentrale tillitsmannsutvalg om hvordan praksis for kveldspermisjon burde være for den del av mannskapene som tilhørte beredskapsstyrken. Man hadde hittil hatt en mulighet for å bytte beredskap, men dette måtte være gjort innen dagens tjeneste var ferdig. Tillitsmennene ville ha denne adgangen utvidet til å gjelde også senere på dagen om det skulle melde seg et plutselig behov for permisjon uten at man hadde fått ordnet med permisjon før på dagen. Tillitsmennene la vekt på at det for denne stasjons vedkommende var av stor velferds-messig betydning at det også for mannskaper med beredskap fantes en mulighet for å få kveldspermisjon. Tillitsmennene var klar over at de på grunn av lokale forhold ikke kunne få den samme gunstige ordning som ved enkelte andre flystasjoner. De godtok også at det på grunn av de lokale forhold ikke kunne innføres generell nattpermisjon. Som en kompensasjon for dette fremmet de sitt forslag om en utvidet adgang til å bytte beredskap og la frem et forslag til en bytteordning som de mente fullt ut dekket beredskapshensynet.

Stasjonssjefen fant ikke å kunne godta den foreslåtte ordning. Den ville etter hans oppfatning i vesentlig grad svekke og uthule den våpenberedskap stasjonen var pålagt og hadde gjennomført. Det var helt på det rene at det personell som hadde beredskap også skulle være til stede på tjenestestedet slik dette var definert for stasjonen. Det var åpnet en viss adgang til å bytte beredskap. Dette var gjennomført for å ta tilbørlig hensyn til personellet når en nødvendig permisjonssituasjon oppsto. Dette måtte være ordnet før kl. 1600 mens befalet ennå var til stede slik at man var sikker på at den man skulle bytte med dekket den samme tjeneste. Dette kunne også ordnes etter kl. 1600 om det var absolutt nødvendig, idet en del av befalet også hadde beredskap. Stasjonssjefen mente at det var tatt tilstrekkelig hensyn til mannskapene med den ordning som var etablert. Tillitsmennenes nye forslag ville gjøre bytting av beredskap til en ren rutinesak, noe han ikke kunne godta.

På grunn av den oppståtte uenighet ble saken fremmet til høyere myndighet og ble samtidig av tillitsmennene tatt opp med Ombudsmannen.

Høyere myndighet fant på grunn av operative og beredskapsmessige hensyn ikke grunnlag for å omgjøre stasjonssjefens avgjørelse.

Ombudsmannen skrev slik til det sentrale tillitsmannsutvalg:

«Jeg mottok den 4. mai et eksemplar av

ovennevnte anke, undertegnet av hovedtillitsmannen.

På bakgrunn av denne henvendelse tok jeg saken opp med Forsvarskommando Nord-Norge i skriv av 7. mai hvor jeg bl. a. skrev følgende:

«Det er jo nokså vanlig ved militære avdelinger med beredskap at beredskapsstyrken har anledning til å bevege seg i det ytre lenrområde under beredskap. Jeg kan forstå at det kan være vanskelig å gjennomføre en slik ordning på X flystasjon, men det tillitsmennene ønsker er en noe smidigere behandling av permisjonssøknadene enn i dag. Hvis ikke den ordning tillitsmennene foreslår svekker beredskapen burde den vel i allefall kunne prøves.»

Jeg kjente på det daværende tidspunkt ikke mer til saken enn det som fremgikk av anken og forsto den slik at det var en kurrant sak for mannskaper med beredskap å søke permisjon mot å stille stedfortreder innen kl. 1600 og at man forsøkte å finne frem til en smidig løsning for slikt bytte også etter kl. 1600.

Jeg har senere mottatt stasjonssjefens begrunnelse for avslaget og av denne fremgår at dette bytte av beredskap ikke har vært en rutinesak, men bare skulle kunne gjøres i tilfelle hvor en nødvendig permisjonssituasjon oppsto. Stasjonssjefen uttalte videre at hvis en akutt permisjonssituasjon oppsto etter kl. 1600 vil batterisjef/nekstkommanderende kunne nå slik at permisjon mot bytte vil kunne ordnes også etter kl. 1600. Ut fra den forutsetning for permisjon/bytte stasjonssjefen legger til grunn, synes det ikke å by på vesentlig større problemer å få permisjon etter enn før kl. 1600.

Jeg har den 20. juni mottatt en fotokopi av FKNs avgjørelse av anken sendt X flystasjon den 4. juni. Øverstkommanderende har på grunn av operative og beredskapsmessige hensyn ikke funnet grunnlag for å omgjøre stasjonssjefens avgjørelse.

Stasjonssjefen finner at den ordning tillitsmennene foreslår vil være en vesentlig ut hulning og svekkelse av det våpenberedskap man er pålagt og gjennomfører i dag. Dette er begrunnelsen for hans avslag. Dette er en faglig vurdering av situasjonen som Ombudsmannen mangler forutsetning for å ta standpunkt til enn si betvile riktigheten av. Ombudsmannen finner således ikke å kunne ta saken opp med Forsvarets overkommando eller Forsvarsdepartementet. På den annen side er Ombudsmannen ut fra sine erfaringer meget opptatt av at det etableres permisjonsordninger som manskapene finner tilfredsstillende, men som samtidig tar de nødvendige hensyn til tjenesten. Det er Ombudsmannens oppfatning at det først og fremst er det sentrale tillitsmannsutvalg som er i stand til å finne frem til en slik løsning. Ombudsmannen håper derfor at man fortsatt finner grunn til å arbeide med saken.»

En vernepliktig klaget til Ombudsmannen over at han ikke hadde fått innvilget en søknad om velferdspermisjon på 8—10 dager. Foreldrene drev et gårdsbruk 15 km fra det

sted den vernepliktige gjorde sin tjeneste. Hans far var syk og hadde vanskeligheter med å greie arbeidet alene, den vernepliktige hevdet at det var nødvendig at han fikk innvilget denne permisjon.

Nærmere undersøkelser ved avdelingen viste at klageren i tiden mai/juni til slutten av august hadde hatt tre velferdspermisjoner på til sammen 23 dager. Han hadde også flere ganger fått permisjon fra lunsj fredag i forbindelse med lørdagsfri. Dette sammen med 12 langpermisjonsdager og kort vei hjem hadde gitt klageren langt bedre muligheter til å hjelpe til hjemme enn de fleste andre vernepliktige hadde. Avdelingen hadde også hatt kontakt med farens lege og mente at klageren hadde overspilt sine og familiens problemer.

Ombudsmannen fant ikke avgjørelsen av den siste søknaden om velferdspermisjon åpenbart urimelig.

Velferdsaker.

Det er behandlet to saker som begge er så spesielle at det ikke er noen grunn til å omtale dem i beretningen.

Disiplinærsaker.

Det er behandlet 17 saker samt 4 fra tidligere år.

Under en av Ombudsmannsnemndas befaringer ble det reist forskjellige spørsmål i forbindelse med utøvelsen av disiplinærmyndigheten, bl. a. mulighetene for bistand til vernepliktige mannskaper i refselsaker, spesielt under avhør. Ombudsmannen tok senere dette opp med Generaladvokaten, og det ble holdt et møte hvor Generaladvokaten, representanter for forsvarsgrenene, Forsvarsdepartementet og Ombudsmannen var til stede.

Når det gjelder spørsmålet om bistand i refselsaker er dette for så vidt løst i Disiplinærreglementet ved en endring av § 6 pkt. 33 i 1970. I annet ledd i denne bestemmelse heter det:

«Den forfølgningen gjelder har rett til å la seg bistå av befalingsmann, tillitsmann eller annen militærperson.»

Dette er en følge av en lovendring av 19. juni 1969 i den militære disiplinærlov som en følge av forvaltningslovens ikrafttredelse.

Det har vært reist tvil om hva denne bistanden omfatter. På nevnte møte ble det gitt uttrykk for forskjellige oppfatninger. Ombudsmannen ga uttrykk for den oppfatning at under de spesielle forhold en refselsesak etterforskes og avgjøres, burde bestemmelsen også omfatte bistand under avhør. Det synes imidlertid å være på det rene at dette ikke

har vært Justisdepartementets forutsetning. Man har trukket en parallell til den sivile straffeprosess hvor det er bestemt at man kan la seg bistå av forsvarer på et hvilket som helst trinn av forfølgningen, men hvor det er på det rene at man ikke har krav på forsvarer under utenrettslige avhør. Det var etter Generaladvokatens oppfatning ikke anledning til bistand under avhør, men man kan ellers rådføre seg med en befalingsmann eller annen militærperson under etterforskningen, og vedkommende måtte ha den samme adgang til å se sakens dokumenter som den refsede.

Ombudsmannen har ikke funnet grunn til å forfølge saken videre. For det første synes ikke dette spørsmål å representere noe stort problem, det er dessuten bebudet nedsatt et nytt utvalg som skal se på gjeldende bestemmelser om utøvelsen av disiplinærmyndigheten. Dette utvalg er nå nedsatt, og Ombudsmannen går ut fra at utvalget også vil drøfte dette spørsmål.

Tillitsmennene ved en av Hærens avdelinger tok opp med Ombudsmannen en sak angående kollektiv avstraffelse. De fant saken av prinsipiell interesse og ville gjerne ha Ombudsmannens vurdering av saken.

En del soldater som ikke var korrekt antrukket var stoppet av daghavende befal ved inngangen til spisesalen. De soldatene som var i spisesalen protesterte mot dette ved å dunke i bordene med sitt spisebestikk. Daghavende truet med at hvis det ikke ble ro i salen skulle han sørge for at det ble servert lunsj i friluft neste dag. Dette ble møtt med ytterligere dunking i bordene. Dagen etter ble det slått opp telt, og lunsjen ble kjørt ut til teltene. Samtidig ble det satt i gang visse reparasjons- og oppussingsarbeider i spisesalen. Mannskapene reagerte ganske sterkt på dette og det ble en nokså hektisk møtevirksomhet hvorunder sjefen hevdet at dette ikke hadde sammenheng med bråket dagen før, og at det var en ren tilfeldighet at disse arbeidene skulle utføres akkurat nå. Da mannskapene nektet å spise ute og tillitsmennene ikke ville godta sjefens forklaring, endte det med at sjefen sa seg villig til å åpne spisesalen for en forsinket lunsj. Det ble fra tillitsmennenes side hevdet at dette var en kollektiv avstraffelse som rammet de i avdelingen som ikke hadde deltatt i bråket, bl. a. en tropp som hadde vært ute på øvelse.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingens sjef og høyere sjef. Den fremstilling tillitsmennene hadde gitt og som er referert foran var i det alt vesentlige korrekt. Avdelingssjefen hevdet at den tropp som hadde vært fraværende første dag skulle spise ute

neste dag ifølge dagseddelen. Det synes ikke å ha vært noe å bemerke til daghavendes opptreden da bråket startet. Det synes videre å være på det rene at flesteparten av avdelingens mannskaper hadde vært i spisesalen da bråket startet. Rundt tiden for kontingentskifte, denne episode fant sted den 2. oktober, er det svært ofte bråk i spisesalene med veteranhyl og banking i bordene. Det er et flertall av mannskapene som deltar og bråket er øredøvende. Det er umulig å finne frem til de som har startet/deltatt i bråket. Av hensyn til de som ikke deltar og til kjøkkenbetjeningen er det nødvendig å få stoppet denne opptreden. Det synes å være klart at avdelingens sjef og befalet kommer i en meget vanskelig situasjon når mannskapene på kollektiv basis skaper urosituasjoner som denne. Saken var vurdert av høyere sjef før den ble oversendt Ombudsmannen. Sjefen hadde henlagt saken uten disiplinære forføyninger mot avdelingens sjef som hadde erkjent at han hadde handlet uklokt ved å beordre lunsj ute under påskudd av igangsettelse av vedlikehold uten at dette var varslet på forhånd.

Etter nøye vurdering av de foreliggende opplysninger skrev Ombudsmannen slik til tillitsmennene:

«Jeg viser til tidligere korrespondanse.

Som meddelt i skriv av 22. f. m. fant jeg grunn til å forelegge avdelingssjefens redeleggelse for høyere sjef. Høyere sjefs uttalelse foreligger i skriv av 10. d. m.

Det faktiske hendelsesforløp synes det ikke å være noen uenighet om. Under lunsjen den 1. oktober ble en del soldater som var ureglementert antrukket stoppet av daghavende befal. De soldater som var i spisesalen protesterte med å dunke i bordene med sitt spisebestikk. Daghavende truet med at lunsjen neste dag måtte spises ute hvis det ikke ble stille i spisesalen. Dette ble møtt med ytterligere dunking og dagen etter ble spisesalen stengt og lunsj servert ute. Det er intet opplyst om hvor stor del av kompaniet som var til stede i spisesalen. En tropp var fraværende. Jeg går ut fra at resten av kompaniet var til stede og, så vidt jeg forstår tillitsmennenes fremstilling, var med på bråket.

Det spørsmål som først og fremst melder seg er om dette er en kollektiv avstraffelse i vanlig forstand og som Forsvarssjefen har nedlagt forbud mot i sitt skriv av 25. november 1971. Spørsmålet er behandlet i skrivets pkt. 4 med overskrift «Uhjæmlede disiplinerende metoder». Det er vist til Fraser-komiteéns innstilling punktene 29, 55—58, 144, 151—157. Kollektiv avstraffelse er etter Fraser-komiteéns definisjon ekstratjeneste og straffeeksersis for hele avdelinger som reaksjon på enkeltpersoners eller mindre gruppers forseelser eller manglende vilje til å følge opp ordre. Slik opptreden fra befalets side tar komiteén avstand fra og dette er fulgt opp av Forsvarssjefen i nevnte skriv.

Jeg er i tvil om det faktiske forhold i nærværende sak dekkes av definisjonen på kollek-

tiv avstraffelse. Man har i denne sak en kollektiv utilbørlig opptreden fra mannskapenes side som til tross for advarsel ikke opphører. Mannskapene ville enkeltvis neppe tenke seg å opptre på en slik måte. Samlet gjør de imidlertid det i den sikre forvisning om at man ikke greier å skille ut dem som har laget bråk fra dem som eventuelt ikke har vært med på bråket. Avdelingen har på sin side plikt til å få slutt på en slik opptreden og kan vel i en slik situasjon neppe møte kollektiv opptreden med annet enn et kollektivt tiltak.

Forutsetningen for at slike forføyninger skal settes i verk må imidlertid være at det er en klar sammenheng mellom mannskapenes opptreden og reaksjonen, og at det gis en åpen og klar begrunnelse for hvorfor det reageres. Det siste er ikke tilfelle i denne saken. Avdelingssjefen gir en helt annen begrunnelse for reaksjonen, noe jeg finner både uklokt og beklagelig. Det er også beklagelig at den tropp som ikke var til stede og således ikke har vært med på bråket er omfattet av reaksjonen. Dette har avdelingssjefen erkjent. Høyere sjef har vurdert saken, men har funnet å ville henlegge den uten disiplinære forføyninger mot avdelingssjefen. Jeg har intet å bemerke til denne avgjørelse.

Jeg er enig i at mannskapene skal reagere på uhjemlede straffemetoder og kollektiv avstraffelse. Jeg kan imidlertid ikke se at reaksjonen fra avdelings side i dette tilfelle utholder forbudet mot kollektiv avstraffelse slik det er hevdet i tillitsmennenes skriv.»

Spørsmålet om befalets adgang til å undersøke mannskapenes bagger, biler, skap på forlegningsrom etc., bringes relativt ofte på bane under samtaler med tillitsmennene. Det synes å være klart at mannskapene er usikre på hva befalet har anledning til å foreta seg i denne sammenheng, en usikkerhet som ofte skaper misstemning. Reglementsverket gir også sparsomme opplysninger om når og i hvilke former befalet kan foreta ransaking. Etter å være blitt kjent med to tilfelle av ransaking på kort tid, hvor mannskapene i begge tilfelle hadde reagert, fant Ombudsmannen grunn til å ta dette spørsmål opp med Generaladvokaten:

«Jeg viser til telefonsamtale med Generaladvokaten den 9. d. m.

Spørsmålet om befalet har adgang til å foreta ransaking og i hvilke former en slik ransaking skal foregå, blir relativt ofte tatt opp under samtaler med tillitsmenn og vernepliktige mannskaper.

Jeg var i forrige uke sammen med Nemnda på befaring ved X avdeling. Under møtet med tillitsmannsutvalget ble det spurt om befalet hadde anledning til å ransake bagger og biler ved innpassering etter endt permisjon. Jeg ga uttrykk for den oppfatning at befalet måtte ha slik adgang hvis de f. eks. hadde mistanke om at soldaten hadde med seg brennevin. Det var nettopp dette som var aktuelt i dette tilfelle, og en del brennevin ble også funnet og beslaglagt.

Jeg hadde for et par dager siden det samme

spørsmål fra en tillitsmann ved Y avdeling, hvor en arrestant var kroppsvisitert og hadde fått beskjed om delvis å kle av seg. I dette tilfelle var det så vidt jeg fikk opplyst mistanke om at arrestanten hadde tobakk og sigaretter på seg. Jeg ga i dette tilfelle uttrykk for en viss tvil både om anledningen til kroppsvisitasjon og måten dette var gjort på slik det var beskrevet av tillitsmannen. I gruppe 56 Disiplinær- og straffesaker i Tjenestereglement for Forsvaret, er det få bestemmelser om ransaking. I underavsnitt IV Midlertidig instruks om militære befalingsmenns henvendelse (anmeldelse) til påtalemyndigheten (politiet) og om deres medvirkning ved forføyning i straffesaker er det i pkt. 4 b gitt bestemmelser om ransaking i forbindelse med straffesaker. Det samme gjelder under avsnitt F Militærmaktens bruk av tvangs- og våpenmidler i fredstid pkt. IV. Her er det også tale om straffesaker. Noen bestemmelser ut over dette har jeg ikke funnet.

Spørsmålet om ransaking har vært drøftet tidligere. Foranlediget av en sak i 1959 hvor det ble klaget over en ransaking av sivile bagger, ble saken tatt opp med daværende Generaladvikat som avga en uttalelse som er referert i Ombudsmannsnemndas innberetning til Stortinget om virksomheten i 1959. Generaladvokaten var av den oppfatning at en inspeksjonsrett kunne avledes av den alminnelige kommandomyndighet. Det synes å fremgå av uttalelsen at det kunne være en viss tvil om grensen mellom den militære inspeksjonsrett og den straffeprosessuelle ransaking.

Det synes å være klart at de vernepliktige mannskaper er i tvil om hvilke beføyelser befalet kan gå til på dette punkt. Det gjelder ikke bare spørsmålet om når ransaking kan foretas, men også i hvilke former den skal foretas.

Jeg tør be Generaladvokaten vurdere om det trengs en klargjøring på dette punkt og om det er nødvendig med bestemmelser om når og hvordan ransaking skal foretas.

Generaladvokaten Follestad's uttalelse er inntatt side 8, 2. spalte i vedlagte innberetning.

Jeg går ut fra at de to forannevnte eksempler ikke foranlediger forføyninger fra Generaladvokatens side, idet jeg ikke har tatt disse saker opp med de respektive avdelingsjefer.»

Generaladvokatens uttalelse foreligger ikke ennå.

To vernepliktige klaget over at de i forbindelse med soning av arrest ville bli sittende inne også etter at de øvrige mannskapene ble dimittert. De øvrige mannskapene ble dimittert noen dager før den formelle dimisjonsdato. Begge hevdet at det hadde vært anledning til å sone refselsen tidligere og at det var avdelingens ansvar at saksbehandlingen hadde tatt så lang tid. Saken ble tatt opp med Ombudsmannen dagen før mannskapene skulle dimittere. Det ble derfor liten tid til å undersøke forholdet nærmere, men i forståelse med avdelingens sjef ble de to verne-

pliktige dimittert sammen med de øvrige mannskaper.

De fleste sakene i denne gruppen gjelder klager fra vernepliktige som mener at det ikke er grunnlag for å refse dem eller at de ilagte refselsler er for strenge. Ombudsmannen har gått gjennom saksdokumentene i slike saker, men har ikke funnet noe å bemerke til de ilagte refselsler.

Forholdet mellom befal og menige.

Det er behandlet 1 sak samt 1 fra tidligere år.

Tillitsmennene ved en av Hærens avdelinger klaget over at en troppssjef, fenrik X, under en kompaniøvelse hadde opptrådt på en meget klanderverdig måte. Etter at alarmen var gått hadde troppssjefen funnet tre mann av et kanonlag sovende i sitt telt. Han hadde jaget dem ut av teltet, han hadde herunder sparket den ene i knehasen og hadde skjelt ut en annen for «degos». Da soldatene var kommet i stilling var avdelingens sjef kommet på inspeksjon. Han hadde bedt en av soldatene om å få håret bort fra ansiktet og hadde sagt til troppssjefen at han måtte få skikk på karene. Da avdelingssjefen hadde gått, beordret troppssjefen to av soldatene til å klippe seg. Han beordret tillitsmannen til å foreta klippingen med en sanitetssaks. De to ble satt på en stein og skamklippet. Begge to hadde 4 dager tidligere gått gjennom inspeksjon. Tillitsmannen mente at Ombudsmannen burde reagere på en sak som denne og hevdet at troppssjefen måtte straffes etter den militære straffelovs § 59.

Saken ble tatt opp med avdelingens sjef som ble anmodet om å foreta en grundig undersøkelse av de forhold tillitsmennene hadde klaget over. Slik undersøkelse ble foretatt. Etter å ha vurdert saken nærmere, fant Ombudsmannen grunnlag for å forelegge saken for Generaladvokaten for å få hans syn. Avdelingens undersøkelse hadde ført til at kompanisjefen hadde meddelt troppssjefen, fenrik X, en alvorlig advarsel. Avdelingen ga følgende konklusjon på undersøkelsene:

«Det som etter avdelingens mening står igjen å ta stilling til er om fenrik Xs handlemåte da han bragte soldatene ut av teltene var så klanderverdig at ytterligere tiltak ansees nødvendig.

Som før nevnt er uttalelsen her noe motstridende når det gjelder om soldatene sov eller ikke når de ble hentet. Saken er her så tvesidig at det faktisk er spørsmål om hvem som er mest å bebreide.

Fenrik X har sammenkalt soldatene og beklaget at han i sinne sparket til en av soldatene og viser således åpenbare tegn på ang-

rende holdning. Fenrik X er av sin kpsjef gitt en alvorlig advarsel for å la seg provosere.

Avdelingen har dessuten for alt befal pekt på det uheldige i at det tas i bruk slike midler som den sak omfatter for å få soldatene til å utføre sine tjenesteplikter.

For resten av øvelsen oppførte kanlaget seg utmerket, hvilket tyder på at de kunne når de ville.

Mange ting tyder på at det er flere som har tatt lærdom av det passerte. Avdelingen vil ikke gi seg inn på om § 59 i den militære straffelov kommer til anvendelse eller ikke.

Etter avdelingens oppfatning er det i dag hverken generalpreventive eller spesialpreventive hensyn som tilsier at ytterligere reaksjoner er nødvendige.»

Generaladvokaten var ikke enig i denne konklusjon og foreslo overfor Hærstaben at ytterligere etterforskning ble igangsatt for å få bragt på det rene om saken burde anmeldes til påtalemyndigheten. Han foreslo etterforskningen utvidet til også å gjelde de tre menige som hadde vært utsatt for troppssjefen og en sersjant. Generaladvokaten ville også ha nærmere undersøkt en uttalelse av kompanisjefen, kapt. Y, i hans rapport hvor han hadde opplyst at han hadde beordret rød beredskap på kanonlaget og at de tre som hadde sviktet skulle ha beredskap alene fra kl. 2000 til kl. 0600 neste morgen. Ytterligere undersøkelse ble iverksatt og utenrettslige avhør ble foretatt av Generaladvokaten.

Etter at etterforskningen var avsluttet uttalte Generaladvokaten i sin innstilling til Hærstaben bl. a. følgende om hårklippingen:

«Jeg anser det klart at fenrik X ordre om at de to skulle klippes under øvelsen innebærer misbruk av myndighet. Selv om hårmengden var over maksimalt tillatt hårlengde i Hæren må det være klart at gjeldende bestemmelser ikke tillater at soldater tvangs-klippes i felten. Særlig graverende er det å gi en slik ordre under en øvelse hvor krigstilstand er inntrådt og hvor klippingen skulle foretas i friluft med en sanitetssaks i surt og kaldt vintervær. Jeg antar også at ordren gitt til korporalen om å klippe de to soldater innebærer misbruk av myndighet. Det er intet vanlig militært tjenesteanliggende å klippe soldater. Det er en helt frivillig sak å klippe andre soldater hva enten det skjer med eller uten betaling.»

Forholdene i forbindelse med den ekstravakt de tre var pålagt ble også nærmere etterforsket. Hele kanonlaget hadde fått rød beredskap. De tre soldatene hadde fått ordre om at de skulle stå ute på vakt i stillingen hele natten fra kl. 2000 til det ble lyst neste morgen. Dette ble av alle betraktet som en straff. Et av vitnene hevdet at kompanisjefen direkte hadde uttalt at denne vakten var en straff. Om dette punkt uttaler Generaladvokaten:

«Etter de opplysninger som nå foreligger kan jeg ikke se at den vakt de tre soldatene er pålagt kan betegnes som et ledd i en vanlig beredskapsordning. Straffevakt kan ingen beordres til uten som refselse, jfr. lov av 6. mai 1921 nr. 3 § 2 pkt. 2. Jeg antar at kapt. Y har gjort seg skyldig i misbruk av myndighet ved å beordre de tre soldater på vakt hele natten.»

I sin innstilling foreslo Generaladvokaten at fenrik X ble refset med en bot på kr. 250 for å ha sparket en soldat i knehasen, ha kalt en soldat «din jævla degos» og fordi han hadde beordret troppens tillitsmann til å tvangsklippe to andre soldater.

Han foreslo videre at kapt. Y ble refset med en bot på kr. 250 for å ha beordret de tre menige til å stå på vakt hele natten fra kl. 2000 til kr. 0500 neste morgen.

For de øvrige mistenkte, sersjanten og de tre menige, foreslo Generaladvokaten saken henlagt etter bevisets stilling. Generalinspektøren for Hæren ila fenrik X en bot stor kr. 250. Når det gjaldt kapt. Y fant Generalinspektøren etter omstendighetene å kunne avgjøre saken med en simpel irettesettelse.

De impliserte i saken ble orientert om avgjørelsen.

Tillitsmannsordningen.

Under behandlingen av forslaget til nye bestemmelser om tillitsmannsordningen i Forsvaret, anmodet Stortinget om at Ombudsmannen måtte orientere Stortinget om hvordan de nye bestemmelser virket i praksis. Bestemmelsene ble satt i verk fra oktober 1972, og i fjorårets beretning uttalte Ombudsmannen at det var for tidlig å si noe om erfaringene. Nå har bestemmelsene vært i kraft i 15 mndr., og det er gjort visse erfaringer som Ombudsmannen har gitt uttrykk for foran under avsnittet generelle synspunkter.

Under landskonferansen på Sola flystasjon 4.—8. juni 1973 var det særlig et forhold som vakte oppmerksomhet og ble viet bred omtale i pressen. Det var forslaget om at det lukkede forberedende møte på As, hvor en del tillitsmenn hadde deltatt, skulle gjøres til gjenstand for politietterforskning. Det ble fattet følgende vedtak på konferansen med 69 stemmer for og 16 mot:

«På grunn av de påstander som er frem satt i presse og på det lukkede møtet om det forberedelsesmøte som er blitt avholdt på As, vil landskonferansen for tillitsmenn 73 vedta følgende:

På bakgrunn av påstandenes alvorlige karakter finner ikke konferansen å kunne bifalle at Forsvaret selv foretar undersøkelsene.

For å få en mest mulig nøytral behandling av saken henstiller derfor konferansen om at saken blir orvesendt det sivile politi for gransking.

Konferansen uttrykker sin beklagelse, dersom undersøkelsene bringer for dagen at påstandene om misligheter er korrekte.

Konferansen vil likevel understreke at det må være full rett til å organisere slike møter, men at det må foregå på helt privat basis.

Konferansen finner det videre uriktig å rette kritikk mot noen bestemt person før disse undersøkelser er foretatt.»

Under konferansen ble det fra FO opplyst at det var satt i gang en grundig undersøkelse og at saken ville bli oversendt Generaladvokaten for vurdering av de disiplinære og strafferettslige forhold. Etter konferansen ble, etter avtale mellom Generaladvokaten og FO, de involverte avdelinger anmodet om å fremsende permisjonsseddel eller utskrift av permisjonsprotokoll, reiseregning, rulleblad og eventuelle lokale permisjonsbestemmelser. Generaladvokaten har opptatt mistenkteforklaring av samtlige deltakere på møtet. Etter anmodning av Generaladvokaten har Ombudsmannen avgitt en uttalelse. Ombudsmannen uttalte:

«Jeg viser til samtale under Heimevernets landsråds møte i Trondheim.

Som kjent har ca. 20 representanter valgt til landskonferansen hatt et møte på As en tid før konferansen for å drøfte de prinsipielle spørsmål som sto på landskonferansens program. Jeg kan i og for seg ikke se noe galt i dette, noe som for øvrig også er fastslått i resolusjonen. Vi kjenner til fra tidligere konferanser at enkelte andre grupperinger har vært påfallende samkjørte under konferansen, slik at det er nærliggende å tro at det må ha vært kontakt på forhånd.

Det er i resolusjonen hevdet at enkelte av møtedeltakerne har fått permisjon og økonomisk godtgjørelse for å delta i dette møtet. Det synes å fremgå av resolusjonen at dette må betraktes som straffbar, eller i allefall refsbar, opptreden fra vedkommende avdelingssjefs side, og det er fremmet krav om at det sivile politi må overlates etterforskningen i saken.

Det synes å være klart av de opplysninger som foreligger allerede før Forsvaret selv satte igang undersøkelser at enkelte av møtedeltakerne har fått permisjon og andre har fått både permisjon, reise- og kostgodtgjørelse. I hvilket omfang dette har funnet sted er vel foreløpig ikke bragt helt på det rene.

Når man skal vurdere sjefens opptreden i denne sammenheng er det for meg maktpåliggende at man stadig har i minne det omfattende arbeid som er gjort de senere år for å vekke avdelingssjefenes, og for så vidt også det øvrige befals, interesse og forståelse for tillitsmannsarbeidet og nødvendigheten av samarbeid for å øke effektiviteten og trivselen i avdelingene. Det er samtidig lagt meget stor vekt på å få avdelingssjefene til så langt det er mulig å legge forholdene til rette for tillits-

mennene slik at de gis muligheter både i og utenfor tjenestetiden til å utøve sin tillitsmannsfunksjon på en tilfredsstillende måte. Jeg viser i den sammenheng til det som bl. a. er sagt i kommentarene til pkt. 17 i de nye bestemmelser om tillitsmannsutvalg i Forsvaret tatt inn på side 13 i kommentarutgaven. I disse kommentarer er hovedtillitsmannen og hans behov for kontakt med andre tillitsmenn spesielt nevnt. Kommentarene er en avskrift av Andreassen-utvalgets første innstilling. Et annet sted i innstillingen er det uttalt følgende:

«Det er under romertall II om hovedtillitsmannen pekt på at han vil ha behov for å disponere noe tid i tjenestetiden til å utføre de oppgaver han som tillitsmann skal ivareta. Men også de øvrige tillitsmenn kan fra tid til annen ha behov for å utføre visse oppdrag i tjenestetiden på vegne av mannskapene, og utvalget mener at tillitsmannens sjef må stille seg velvillig og etter avtale med tillitsmannen innrømme ham en viss tid pr. uke eller måned etter behov.»

Det er ikke noen i dag som tar avstand fra disse synspunkter, og jeg tror det er nokså vanlig at tillitsmenn får ganske mye fri fra tjenesten for å utføre tillitsmannsarbeidet.

I kommentarene til pkt. 17 er det bl. a. brukt uttrykket «forholdene bør derfor legges til rette». Dette er såpass upresist formulert at den enkelte sjefs vurdering blir avgjørende for hvor langt man vil gå. Jeg har forstått det slik at tillitsmenn f. eks. får fri til å besøke landsutvalgets sekretariat. Kommer tillitsmennene utenbyr fra, regner jeg med at de får sine utgifter dekket som en tjenestereise. Jeg vet at tillitsmenn får permisjon for samtaler med Ombudsmannen og antar også at utgiftene blir dekket. Om nå en tillitsmann er kommet til sin sjef og fortalt at han skulle på et møte i forbindelse med landskonferansen kan en sjef ha innvilget tillitsmannen både permisjon og dekning av utgifter uten at det ligger noe annet bak dette enn en positiv innstilling til tillitsmannens arbeid.

Jeg for min del kan ikke se at dette uten videre skulle gi grunnlag for å rette noen bebreidelse mot vedkommende sjef, langt mindre mistenke ham for å ha gjort seg skyldig i et refsbart eller straffbart forhold.

En annen sak er at tillitsmenn kanskje har fått noe for stor frihet, spesielt mot den uheldige utvikling vi nå er inne i og som gjør at tillitsmenn finner det nødvendig med slike møter som det som ble arrangert på Ås. Det er mulig at det på denne bakgrunn kan være nødvendig å stramme inn på tillitsmennes frihet. Dette vil enkelt kunne ordnes med et direktiv fra FO.

Jeg beklager at dette er skrevet uten at jeg har hatt den vedtatte resolusjon for hånden.

Til Generaladvokatens orientering oversendes vedlagt en uttalelse om Åsmøtet vedtatt på sentralt tillitsmannsmøte på — —moen den 20. juni. »»

Generaladvokaten har i sin innstilling til Forsvarets overkommando funnet alle de berørte forhold å ligge innen rammen av gjel-

dende bestemmelser. Han har heller ikke funnet grunnlag for å anta at det er begått misligheter i noen form. På denne bakgrunn har Forsvarssjefen henlagt saken uten ytterligere forføyninger.

Som nevnt under avsnittet Generelle synspunkter synes samarbeidet ute ved avdelingene å gå relativt problemfritt. Forholdene synes dog å være noe mer tilspisset enn tidligere. Ombudsmannen har i år hatt fire saker til behandling hvor problemene i forbindelse med tillitsforholdet har vært så stort at man har funnet det nødvendig å bringe forholdene inn for Ombudsmannen. Slike saker har tidligere vært ytterst sjeldne.

Mannskapene ved en av Hærens avdelinger vedtok følgende uttalelse:

«Kaptein X uttalte overfor en samlet avdeling 14. mars 1973 at soldatene burde velge en ny tillitsmann. Begrunnelsen var at han så seg misfornøyd med avdelingens tillitsmann under øvelse «—».

Avdelingssjefens metoder og holdning i denne saken viser liten eller ingen respekt for soldatenes tillitsmenn. Hendelsen viser også en nedlatende holdning overfor soldatene ved at han undervurderer deres evne til selv å velge sine tillitsmenn.

Denne gangen var det et klart brudd med tillitsmannsordningen. Oppfordringen kom uforberedt på tillitsmennene så vel som soldatene.

Den begrunnelse som sjefen førte fram manglet fullstendig grunnlag i virkeligheten. Det var å blande tillitsmannsvervet sammen med ferdighet i tjenesten. For oss virket det hele som et påskudd til å bli kvitt en tillitsmann, for så å vinne større kontroll over tillitsmennene.

På bakgrunn av det forannevnte vil vi på det kraftigste ta avstand fra kapt Xs uttalelse av 14. mars 1973. Samtidig vil vi uttrykke vår fulle støtte til tillitsmannen.»

Ingen stemte mot denne uttalelse, men noen få unnløt å stemme. Saken ble oversendt Ombudsmannen, idet mannskapene ønsket en uttalelse om hva en kan kreve av en tillitsmann.

Bakgrunnen for saken var en episode under en øvelse hvor tre av avdelingens mannskaper, deriblant tillitsmannen, under ledelse av en korporal hadde utført et oppklaringsoppdrag på en meget uheldig måte. De var etablert i en base og fikk et patruljeoppdrag som medførte en marsj på 4,5 km hver vei. Under dette oppdrag gikk deres radio i stykker. De gikk ikke til patruljeområdet, men tilbake til basen og ble der uten å gjøre forsøk på å sette seg i forbindelse med egne styrker. Dette førte til at en tropp ble tatt ut av øvelsen og satt inn i leteaksjon, en tropp ble satt inn i letingen med det samme øvelsen

var slutt mens en større avdeling satt i beredskap. Et helikopter deltok i leteaksjonen under meget vanskelige flyforhold. Det var flyet som fant patruljen.

På grunnlag av de opplysninger som forelå i saken uttalte Ombudsmannen følgende:

«Jeg har mottatt avdelingens ekspedisjon av 24. f.m. bilagt det lokale utvalgs skriv til Ombudsmannen av 5. april d.å., skriv av 4. april fra tillitsmennene ved avdelingen, skriv fra de samme av 10. april samt vedtak fra tropp 1, 2 og 3.

De oversendte dokumenter gir kanskje noe for snau opplysninger både om tillitsmannens tjenesteforsømmelse og om måten avdelingssjefen ga uttrykk for sin mistillit på. For siste spørsmåls vedkommende må jeg bygge på tillitsmennenes fremstilling.

Når det gjelder episoden under øvelsen synes det allikevel ikke å være mye tvil om at den må kunne karakteriseres som grov tjenesteforsømmelse. Når radiosambandet ble ødelagt burde de tre på annen måte sørget for å komme i kontakt med egne styrker. Etter det oppgitte var ikke avstanden større enn at dette med letthet kunne latt seg gjøre. Et viktig spørsmål i denne sammenheng blir om hvilket ansvar tillitsmannen har for det som hendte. Det er opplyst at det var en korporal som hadde kommandomyndigheten og dermed også ansvaret. Dette synes også å være avdelingssjefens oppfatning siden korporalen er den eneste som er refset. Nå er det sikkert ikke lett å være korporal og ansvarlig i en slik situasjon. Det synes som om de tre har diskutert hva de skulle gjøre, idet en ene i sitt skriv opplyser at «vi besluttet da å bli i området». Dette synes å tyde på at de to øvrige må ha vist en negativ holdning og en manglende innsatsvilje i forbindelse med det oppdrag de var pålagt. Tillitsmennene hevder så vidt jeg kan forstå at resultatet av patruljeoppdraget skyldes manglende ferdigheter. Jeg går ut fra at de tre i løpet av militærtjenesten må ha lært såpass at de var klar over at de ikke bare kunne legge seg til i den situasjonen de var. Jeg er derfor enig med avdelingssjefen i at det må være innsatsviljen og holdningen det har vært noe i veien med og at det er på dette grunnlag avdelingssjefen har uttalt sin mistillit.

Et viktig spørsmål i den forbindelse blir dermed om holdningen til tjenesten skal kunne tillegges betydning ved vurderingen av en tillitsmann og danne grunnlaget for en sjefs mistillit. Etter min oppfatning vil det kunne være tilfelle. En tillitsmann vil kunne vise en så negativ holdning til tjenesten at en sjef må kunne uttale mistillit. Det må imidlertid klart komme frem til uttrykk at det er en generell negativ holdning til tjenesten og de pålegg og ordre som blir gitt i en anledning det er tale om. En enkeltstående episode vil etter min oppfatning ikke kunne gi grunnlag for en så alvorlig sak som å gi uttrykk for mistillit til en tillitsmann. Av de dokumenter jeg har mottatt i saken er det ikke opplysninger som tyder på at avdelingssjefen har noe annet å bemerke om tillitsmannen enn episoden under øvelsen. På bakgrunn av det jeg foran har sagt mener

jeg at avdelingssjefen i dette tilfelle ikke har tilstrekkelig grunn til å anmode mannskapene om å velge en ny tillitsmann.

Når det gjelder avdelingssjefens behandling av saken, kan jeg ikke se at den er i strid med gitte bestemmelser. Det punkt tillitsmennene henviser til er bare kommentarer til reglement og er ment som en anvisning på hvordan man kan gå frem i en slik situasjon. Jeg kan derfor ikke se det er noen grunn til å rette bebreidelser mot avdelingssjefen på dette punkt.»

De to tillitsmennene ved en av Sjøforsvarets mindre avdelinger hvor tillitsmannsutvalget bare besto av to tillitsmenn, sjefen og en representant for befalet, klaget over at sjefen i forbindelse med valg av varatillitsmenn skulle ha uttalt at den ene varatillitsmannen ikke egnet seg som de meniges representant og at han ikke hadde tillit til vedkommende. Årsaken skulle være at vedkommende hadde et «dårlig» rulleblad. Tillitsmennene uttalte i den anledning at mannskapene ikke kjente vedkommendes rulleblad. De mente at en soldats feiltrinn i oppveksten ikke skulle frata ham muligheten for å bli valgt til tillitsmann. Sjefens røping av rullebladet overfor andre tillitsmenn så tillitsmennene som et forsøk på bakvaskelse. Antydningen om at samarbeidet ville bli umulig mente tillitsmennene tydet på at det ikke var klart for sjefen at valg av tillitsmenn måtte skje uten påvirkning.

Av de undersøkelser som ble foretatt fremgikk det at sjefen under en samtale med avtroppende tillitsmenn hadde uttalt at mannskapene ville vært bedre tjent med en representant med renere rulleblad. Bakgrunnen for denne uttalelse var at vedkommende på 4 mndr. var refset 6 ganger for til dels alvorlige forseelser. Den ene refselsen lød bl. a. på 12 dagers vaktarrest. Militære refselsler blir bekjentgjort på oppstilling, en omtale av slike refselsler kan derfor ikke karakteriseres som røping av rulleblad. Ombudsmannen fant en slik uttalelse fra sjefens side ganske naturlig og at den ikke kunne karakteriseres som bakvaskelse. Sjefen hadde ikke ytret ønske om å få tillitsmannen byttet ut og hadde heller ikke omtalt tillitsmannens sivile rulleblad. Ombudsmannen kunne ikke se at det var noe å bemerke til sjefens opptreden i saken.

En av de mannskaper som hadde nektet å adlyde ordre i forbindelse med den meget omtalte Steinsjøsaken, et forhold som fortsatt er under etterforskning, var etter overføring til annen avdeling etter rekruttskolen valgt til

tillitsmann i kompaniutvalget i sin nye avdeling.

Kompanisjefen hadde på bakgrunn av tillitsmannens opptreden tidligere nektet å godta ham som tillitsmann i sin avdeling. Samarbeidet i utvalget måtte bygge på gjensidig tillit. Han kunne ikke ha tillit til en tillitsmann som hadde forbrudt seg mot et for Forsvaret vesentlig prinsipp, lydighetsplikten. Avdelingens sjef var enig i kompanisjefens synspunkter, men var samtidig klar over at arbeidet i tillitsmannsutvalget måtte komme igang. Vedkommende DK-sjef var også enig i avdelingens syn. Saken ble derfor tatt opp med Ombudsmannen for prinsipiell vurdering.

Ombudsmannen avga denne uttalelse i saken:

«Saken er oversendt Ombudsmannen til uttalelse ved Xs skriv av 10. d.m. hvorav gjenpart er sendt avdelingen.

Jeg har bemerket at tillitsmannsarbeidet ved kompaniet vil bli satt igang også med Y som tillitsmann, slik at den aktuelle konflikt for så vidt er løst.

A gi klare og i enhver situasjon dekkende regler for valg av tillitsmenn til tillitsmannsordningen i Forsvaret har både ved gjennomføringen av ordningen i 1951 og ved senere revisjoner av bestemmelsene skapt problemer fordi det har vært vanskelig å forene de kryssende som gjør seg gjeldende. På den ene side det forhold at mannskapene fritt og uten innblanding skulle kunne velge sine tillitsmenn. På den annen side hensynet til overordnets behov for innvirken på tillitsmannsutvalgets sammensetning på grunn av de noe spesielle samarbeidsforhold som man har innenfor en institusjon som Forsvaret.

Man har imidlertid ikke villet fire på kravet om tillitsmenn valgt av mannskapene. I den første kommentarutgaven til tillitsmannsbestemmelser som ble utgitt i 1960 heter det om dette:

«Det er viktig å fastslå at representasjonen i utvalgene skjer ved valg foretatt av mannskapene selv. Det er et alminnelig anerkjent demokratisk prinsipp at tillitsmenn velges ved frie valg og det er riktig og naturlig at de, hvis interesser det her dreier seg om, selv kan utpeke sine representanter.»

Erfaringene har imidlertid vist at det i enkelte tilfelle har vært behov for å gi avdelingens sjef en viss anledning til å gripe inn etter valg av tillitsmenn. Man har imidlertid ikke greid å komme frem til bestemmelser som helt ut kombinerer hensynet til begge samarbeidspartnerene, idet man ikke har funnet å kunne gå lenger enn til det som uttalt i kommentarene til pkt. 9 i de nye bestemmelsene, inntatt på side 10 i den siste kommentarutgaven.

Etter den praksis som er antydnet i denne kommentar må det være helt på det rene at den påståtte manglende mulighet for samarbeid må skyldes tillitsmannens opptreden i den tiden han er tillitsmann og at man først må ha prøvet å samarbeide med ham. Denne

forutsetning er ikke til stede i nærværende sak og av den grunn kan kompanisjefen ikke forlange tillitsmannen erstattet med en annen.

Kompanisjefen har reist saken fordi tillitsmannen har erkjent at han i en bestemt situasjon har nektet å utføre en gitt ordre. Jeg er enig i at dette er et alvorlig forhold, og jeg kan godt forstå kompanisjefen når han i denne sammenheng gir uttrykk for mistillit. Kompanisjefen går imidlertid etter min oppfatning for langt når han, uten først å ha prøvet ham som tillitsmann, nærmest går ut fra at vedkommende mangler vilje til til enhver tid å arbeide som tillitsmann innen rammen av de regler som gjelder for Forsvaret, fastsatt av de lovlige myndigheter i landet. Det er så vidt jeg har bragt i erfaring ikke noe annet å bemerke til tillitsmannen enn dette tilfelle av ordrenektelse som fremdeles er under etterforskning.

Jeg kan også forstå kompanisjefen når han, ut fra sitt syn på tillitsmannen, har funnet grunn til å reise saken. Han har behandlet saken på en fornuftig måte ved først å ha en samtale med tillitsmannen, deretter med de øvrige tillitsmenn og til slutt med de mannskaper tillitsmannen representerer. Jeg kan således ikke se at det er noen grunn til å bebreide kompanisjefen for hans opptreden i saken.

Jeg kan imidlertid som nevnt ikke se at det faktiske forhold i saken dekker de forutsetningene man har ansett for å være avgjørende for at en sjef skal kunne gripe inn i valget av tillitsmenn og at tillitsmannen derfor i dette tilfelle må godtas.»

Den fjerde av disse sakene er ennå ikke ferdig behandlet.

Årets landskonferanse ble holdt på Sola flystasjon i dagene 4.—8. juni. Det deltok 99 tillitsmenn og 26 befal. Dessuten møtte omlag 70 observatører, bl.a. representanter for Forsvarets ledelse, landsutvalget for tillitsmenn, Ombudsmannsnemnda, befalsorganisasjonene, statens ungdomsråd samt danske og svenske gjester.

Hovedemnene på konferansen var:

- Sekretariatets årsberetning.
- Erfaringer med tillitsmannsordningen.
- Tjenestens innhold (forhold i tjenesten).
- Mannskapenes økonomiske og sosiale vilkår.
- Politisk virksomhet i Forsvaret.

Dessuten var det innmeldt 34 spørsmål som ble besvart av representanter for administrasjonen.

Det ble på konferansen fremmet mange forslag og gjort en rekke vedtak. I samsvar med tidligere praksis var det bare tillitsmennene som hadde stemmerett. Tre forslag ble avvist som konferansen uvedkommende. Det gjaldt et forslag om økning av forsvarsbudsjettet, et vedrørende hemmelige telexmeldinger og et om sympatierklæring for Island.

Disse forslag ble avvist med den begrunnelse at det var politiske uttalelser som ikke hørte hjemme på konferansen.

Av vedtak som ble truffet på konferansen nevnes:

— Om tillitsmannsordningen ble det sagt at trass i at regelverket for dagens tillitsmannsordning har virket i forholdsvis kort tid, vil landskonferansen 1973 for tillitsmenn si seg tilfreds med grunntrekkene i ordningen.

Tillitsmannsordningen har imidlertid ikke funnet sin endelige form. Etter hvert som det vinnes erfaringer for hvordan regelverket virker i praksis, må regelverket justeres. Målet må være å gi soldatene større innflytelse over tillitsmannsordningen, slik at det blir et reelt samarbeid mellom likeverdige parter.

Landskonferansen fant at det allerede nå var behov for visse endringer for å få en mer enhetlig praksis. Disse forslagene lå vesentlig på det praktiske plan og blir nå drøftet i forbindelse med en revisjon av bestemmelsene.

- Landskonferansen påla landsutvalget å utarbeide et arbeidsprogram for de vernepliktige. Dette ble forutsatt spredt til alle vernepliktige.
- Konferansen gikk inn for at normal arbeidsuke blir lovfestet som prinsipp for soldater. Arbeidervernlovens bestemmelser måtte også gjelde for soldater i fredstid.
- Permisjonsbestemmelsene burde endres slik at de 12 dager som etter gjeldende bestemmelser samles opp i løpet av 12 måneders tjeneste blir utvidet til 24 fridager. Tilsvarende burde gjelde for soldater med 15 måneders tjeneste.
- Om soldatenes økonomiske og sosiale vilkår uttalte konferansen at soldatene ikke må tape økonomisk på å avtjene sin verneplikt. Det ble krevet full økonomisk kompensasjon for den vernepliktiges utgifter. Videre krevet konferansen at den vernepliktige blir gitt rett til gratis reise med offentlige kommunikasjonsmidler og en radikal endring i ruteopplegget for Forsvarets faste flyruter. Kantineprisene ble krevet redusert med 20 pst., dagpengene måtte økes og indeksreguleres, botillegget økes og ugifte mannskaper gis samme rettigheter som gifte, forsørgertillegget indeksreguleres og de vernepliktige innrømmes kr. 600 i dimisjonsstønad, samt rente- og avdragsfrihet for lån i 6 måneder etter dimisjon.
- Landskonferansen gikk også med 51 mot 36 stemmer inn for at det åpnes adgang til fri politisk virksomhet for de verne-

pliktige omfattende organisasjonsfrihet, tale- og trykkefrihet. Begrensninger bare når sikkerhetsmessige hensyn taler for det.

Det er i 1973 avviklet distriktskonferanser for Østlandet, Sørlandet, Nord-Norge og Vestlandet.

Konferansen for Østlandet ble holdt på Heistadmoen i januar og behandlet bl. a. det nye felles permisjonsdirektiv, de vernepliktiges økonomiske vilkår, tillitsmannsordningen samt innsendte spørsmål.

Konferansen for Sørlandet ble holdt i september og tok hovedsakelig for seg problemer i distriktet som f. eks. opprettelse av en perminal for Sørlandet og mulighet for soldater på permisjon til å få overnatte i militærforlegninger på permisjonsstedet.

Nord-Norge-konferansen i november i Tromsø fikk en lite heldig start, idet flere timer gikk med til en dagsordendebatt. Det sto strid om to saker som var innmeldt til konferansen, den såkalte «Trædal-saken» og «Steinsjøfelt-saken». Forsvarssjefen hadde meddelt konferanseledelsen at disse to sakene ikke kunne behandles på konferansen, mens tillitsmennene hevdet at Forsvarssjefen ikke ensidig kunne bestemme at innmeldte saker skulle nektes drøftet.

Forsvarsministeren, som var til stede på konferansen, stadfestet Forsvarssjefens avgjørelse, idet han viste til at saker som foreligger til behandling for domstolene ikke kunne være gjenstand for behandling på konferansen. Det forslag som ble fremsatt om dette spørsmål ble omsider vedtatt, og konferansen kunne ta fatt på den oppsatte sakslisten som bl. a. omfattet

- økonomiske og sosiale vilkår — reisemuligheter,
- tillitsmannsordningen,
- forholdet mellom de vernepliktige og sivilbefolkningen,
- tjenestens innhold — tjenestens lengde.

Dessuten var det innmeldt en rekke saker fra tillitsmenn ved avdelinger i Nord-Norge.

I forbindelse med Trædal-saken var det imidlertid også foreslått at Stortinget måtte vedta en lov som forbyr at militære avdelinger benyttes mot det norske folket. Denne saken ble tatt opp igjen i forbindelse med redaksjonskomitéens forslag og vedtatt behandlet.

På konferansen på Vestlandet, som ble avviklet på Haakonsværn i desember, var det foruten redegjørelse for landsutvalgets virksomhet og spørsmål i tilknytning til tillitsmannsordningen vesentlig saker vedrørende Sjøforsvaret som ble behandlet.

Virksomheten i tillitsmannsutvalgene har i 1973 stort sett vært av samme omfang som tidligere år. De tall som blir referert nedenfor er bygget på referater fra møter i de

sentrale tillitsmannsutvalg som sendes til Ombudsmannen. I tillegg kommer virksomheten i de lokale tillitsmannsutvalg på kompanivå/tilsvarende.

Hæren	32 (34) utvalg med 230 møter (211)
Sjøforsvarets landstasjoner	23 (25) » » 207 » (186)
Fartøyer	10 (14) » » 56 » (56)
Luftforsvaret	25 (25) » » 202 » (186)
Total	90 (98) utvalg med 695 møter (655)

Tallene for 1972 i parentes.

Når det gjelder fordelingen av sakene på de forskjellige saksområder er det ikke store endringer fra tidligere år.

Utvalgene har i år behandlet 5 624 saker (5 098) som fordeler seg slik på forsvarsgrenene:

Hæren	2 137 (1 988)
Sjøforsvarets landstasjoner ...	1 477 (1 227)
Fartøyer	383 (453)
Luftforsvaret	1 627 (1 430)

Fordelingen på de enkelte saksområder er slik:

1. Beordring, overføring m. v., dimittering	67 (64)
2. Kommandert tjeneste ..	540 (481)
3. Disiplinærsaker. Forholdet mellom befal og menige	55 (62)
4. Uniformer m. v.	321 (354)
5. Underbringelse m. v.	794 (773)
6. Forpleining og hygiene ..	339 (407)
7. Permisjoner	443 (446)
8. Kantiner	85 (135)
9. Velferd	1 325 (1 164)
10. Idrett	183 (169)
11. Kommunikasjoner	113 (114)
12. Økonomiske forhold	56 (60)
13. Sosial- og sykesaker	58 (51)
14. Forsvarets skolevirksomhet	31 (21)
15. Sivilopplæringen (fritids- og obligatorisk)	135 (63)
16. Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	761 (517)
17. Tjenestlige orienteringer gitt av sjefene	318 (217)

Fra repetisjonsavdelingene har Ombudsmannen i år mottatt referater fra 12 utvalg som har avholdt 19 møter. Det er behandlet 153 saker som fordeler seg slik:

Beordring m. v.	3 saker
Kommandert tjeneste	24 »

Disiplinærsaker	0 saker
Uniformer m. v.	9 »
Underbringelse m. v.	22 »
Forpleining	12 »
Permisjoner	11 »
Kantiner	1 »
Velferd	27 »
Kommunikasjoner	7 »
Økonomiske saker	8 »
Sosial- og sykesaker	5 »
Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	6 »
Orienteringer om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	7 »
Tjenestlige orienteringer	11 »
Saker reist av tillitsmennene	101 »
Saker reist av formennene	52 »

Økonomiske forhold.

Det er behandlet 13 saker samt 3 fra tidligere år.

Den bostøtteordning som er etablert synes stort sett å virke tilfredsstillende. En del av mannskapene har imidlertid så store boutgifter at de har vanskeligheter med å klare seg selv om de tilståes det maksimale beløp både av de ordinære og ekstraordinære botillegg. Dette gjelder bl. a. en del av de mannskaper som tilhører de store årsklasser omkring 1965 og som ikke kunne få avtjent sin verneplikt etter det ordinære mønster. Mange av disse store årsklassene måtte begynne på sin ofte langvarige utdanning uten å ha avtjent verneplikten. De har hatt utsettelse senere. De er blitt adskillig eldre enn vanlige rekrutter, har familie og skal til å etablere seg etter endt utdanning når de blir innkalt. De har ofte stor studiegjeld og må pådra seg ytterligere gjeld for å skaffe familien et sted å bo der de skal slå seg ned etter militærtjenesten. Denne gruppen vernepliktige er kommet spesielt uheldig ut, uten egen skyld, og har behov for ekstraordinær støtte.

Hovedtillitsmannen ved en av Sjøforsvarets avdelinger reiste spørsmål om hvordan bestemmelsen om dekning av reiseutgifter i forbindelse med dimisjon etter søknad skulle forstås. Mannskapene var uenige i den praksis avdelingen fulgte. Tillitsmannen skrev slik til Ombudsmannen:

«En viser til ovennevnte referanse.

Hovedtillitsmannen ved X kontaktet den 9. januar 1973 rullefører ved Y. Hensikten var å få klarhet i hva som i praksis m h t hjemreisestønad ved dimittering etter søknad.

Det viste seg vanskelig å få konkrete opplysninger om tidligere praksis for utbetaling av hjemreisestønad til personell som dimitterer etter egen søknad. Dette skyldes usikkerhet m h t fortolkningen av tjenestereglementets punkt 641 A hvor det heter, sitat:

«Mannskaper som under tjenesten etter søknad får utsettelse med den videre tjeneste, tilstås dekning av legitimerte reiseutgifter til reisen fra tjenestestedet til hjemmet, skolen osv. for det beløp som overstiger kr. 100.

Billettutgifter etter billigste klasse (plass) legges til grunn ved beregning i utlegg til kost, soveplass dekkes ikke og går ikke inn i beregningsgrunnlaget.»

Nåværende praksis ved X går ut på følgende:

Man anser det som sannsynlig at personell som har mindre enn 3 mndr. igjen av førstegangstjenesten ved dimittering etter søknad ikke blir innkalt til resttjeneste. De har derfor ikke krav på hjemreisestønad av noen art.

Ved dimittering etter søknad på tidligere tidspunkt enn nevnt under pkt. b, tilstås dekning av legitimerte reiseutgifter til reiser fra tjenestestedet til hjemmet, skolen osv. for det beløp som overstiger kr. 100.

Hvis mannskapet har en gratis permreise til gode, kan denne benyttes til hjemreisen.

Kommentar:

Hovedtillitsmannen ved X anser tjenestereglementets punkt 641 A som meget uklart og som gjenstand for forskjellige fortolkningsmuligheter med følgende ulik praktisering. En fyldigere redegjørelse for hva dette punkt i tjenestereglementet innebærer, uttrykt i form av klare retningslinjer, ville derfor være ønskelig.

Begrunnelse:

I praksis dimitterer mannskaper ved X ca. 14 dager før «nominell» dato. Disse mannskaper har selvsagt krav på dekning av sine reiseutgifter til hjemmet (billigste reisemåte). Mannskaper som dimitterer etter søknad tidligere enn denne «reelle» dato får ingen utgifter i forb med hjemreisen dekket. Unntatt herfra er de mannskaper som dimitterer mer enn 3 mndr. før «nominell» dato.

Som eksempel kan nevnes at i et tilfelle dimitterte en vernepliktig etter søknad (1) dag før reell dato, og han fikk således ikke innvilget gratis hjemreise. Dette skjedde så sent som ved siste dimittering (før julen 1972).

Grunnen til denne skjevhet er etter tegnede mening å finne i fortolkningen av begrepet «får utsettelse». Spørsmålene som reiser seg i forbindelse med stillingtagen til

evt hjemreisestønad må bli: Hvem får utsettelse (og må avtjene resttjenesten)? Hvem blir ikke innkalt til resttjeneste?

Dette synes vanskelig å avgjøre på det tidspunkt dimitteringen skjer, og regelen må da overlates til skjønnsmessig vurdering, noe som vanskelig lar seg gjennomføre til alles tilfredsstillelse.

På denne bakgrunn kan man forstå hvorfor X opererer med 3 mndr.s grense, nemlig for å få gjennomført lik praksis ved stillingtagen til reiseestønad.

Hovedtillitsmannen ved X ser det som meget viktig at man får en snarlig avklaring på dette punkt, og er derfor takknemlig for at Ombudsmannen vil ta denne sak opp med Forsvarsdepartementet.»

Etter Ombudsmannens oppfatning kunne ikke den praksis avdelingen fulgte være riktig, og saken ble tatt opp med Forsvarsdepartementet som uttalte følgende:

«Bestemmelser for dekning av reiseutgifter til mannskaper som under tjenesten etter søknad får utsettelse med den videre tjeneste, er gitt i KtF I/1961, s. 91 og FD 23. august 1967 — jnr. 18820/67/576.

I Tjenestereglementet for Forsvaret 641 A (kommentarene til Fredsregulativet Del I, pkt. 1 a) erfarer Forsvarsdepartementet at bestemmelsene på dette punkt p g a trykkfeil ikke er helt analog med ovennevnte KtF og derfor egnet til forvirring.

Videre er Forsvarsdepartementets brev av 23. aug 1967 ikke behørig kunngjort.

Forsvarsdepartementet beklager dette og vil rette opp forholdet ved utgivelsen av det nye Fredsregulativ Del I.

Gjeldende bestemmelser er følgende:

- «1. Mannskaper som etter egen søkad har fått utsettelse med den ordinære tjeneste og blir overført til Heimevernet, får dekket reiseutgiftene fra tjenestestedet til hjemmet fullt ut (FD 23. august 1967 — jnr. 18820/67/576).
2. Mannskaper som under tjenesten etter egen søknad får utsettelse med den videre tjeneste, tilstås dekning av legitimerte reiseutgifter til reisen fra tjenestestedet til hjemmet, skolen osv. for det beløp som overstiger kr. 100. Billettutgiftene etter billigste klasse (plass) legges til grunn ved beregningen. Utlegg til kost, soveplass dekkes ikke og går ikke inn i beregningsgrunnlaget.
3. For avtjening av resttjeneste kan mannskaper som har hatt utsettelse, melde seg for eller innkalles til nærmeste militære avdeling innen forsvarsgrenen. Reise til annet (nytt) tjenestested betraktes da som beordret tjenestereise.
4. Hvis mannskapet har til gode fri permisjonsreise, forutsettes denne nyttet og det tilstås da ikke refusjon etter foranstående regler.»

Reisegodtgjørelse ytes i prinsippet fullt ut bare ved frammøte og ved dimisjon etter endt førstegangstjeneste.

Mannskaper som foranlediget av egen

søknad gis utsettelse med resterende første-gangstjeneste, har etter departementets oppfatning ikke krav på reise godtgjørelse ved hjemreisen og ved reisen til det nye fram-møtested.

Som Ombudsmannen for Forsvaret riktig påpeker i sitt brev av 7. feb 1973 tilstås ikke full dekning av reiseutgifter ved tidligere dimisjon, fordi Forsvaret også må dekke reiseutgifter hvis vedkommende innkalles på ny.

Enkeltvis dimittering fører også til fordyret dimisjonsreise, idet Forsvarets egne organiserte transporter normalt ikke vil kunne nyttes.

Av bl. a. disse grunner er bestemmelsen om mannskapenes egenandel av reiseutgiftene på kr. 100 opprettholdt.

Mannskaper som ved tidligere dimisjon blir overført Heimevernet direkte, får dekket sine reiseutgifter fullt ut. Hvorvidt øvrige mannskaper vil bli innkalt til resterende tjeneste eller senere overført Heimevernet, er ikke alene avhengig av lengden av den gjenstående tjeneste, men også av mannskapets sivile kompetanse, forsvarsgrenens personellbehov, Heimevernets kvote, behov i fredsoppsetninger m. m.

Forsvarsdepartementet kan således ikke henføre bestemmelsen om full dekning av reiseutgifter til lengden av den gjenstående tjenestetid.

For så vidt angår fortolkningen av ovenstående bestemmelser, kan Forsvarsdepartementet ikke se at disse skal kunne gi grunnlag for misforståelser. Forsvarsdepartementet vil imidlertid ta opp med X direkte den praktisering av bestemmelsene som ifølge hovedtillitsmannen anvendes ved avdelingen.»»

En vernepliktig klaget over at han ikke hadde fått bostøtte. Han opplyste at han i studietiden hadde bodd utenfor foreldrehjemmet. Han hadde nå leiet seg en leilighet som var større enn foreldrenes og mente han hadde krav på bostøtte.

Fra myndighetenes side ble det opplyst at de gjeldende bestemmelser om bostøtte for ugifte gis i de tilfelle hvor det dreier seg tilfelle som dette. Klageren hadde leiet leiligheten etter at han hadde begynt sin tjeneste og gjorde det, etter eget utsagn, uten å kjenne noe til Forsvarets støtteordning og uten å være i noe spesiell nød. Bostøtte til ugifte gis i de tilfelle hvor det dreier seg om en hybelleilighet som er vedkommendes eneste hjem og som han er avhengig av å beholde mens han gjør sin militærtjeneste. Klageren var uten forsørgelsesbyrde og var ikke blitt nødstilt som følge av militærtjenesten, noe som er en forutsetning for hjelp av Forsvarets sosiale støtteordning.

Ombudsmannen fant ikke myndighetenes avgjørelse av saken urimelig. Dette ble meddelt klageren.

Hovedtillitsmannen ved en av Hærens avdelinger opplyste at 12 av avdelingens mannskaper som skulle reise på permisjon ikke hadde fått den militærrabatt på fly som var forutsatt. Begrunnelsen for dett evar at flyselskapet ikke var fornøyd med de legitimasjoner soldatene kunne legge frem. Soldatene mente det var avdelingens skyld at de ikke var utstyrt med tilfredsstillende legitimasjon og mente at Forsvaret måtte dekke den rabatt de gikk glipp av. Saken var tatt opp med Forsvarsdepartementet som hadde avslått å dekke soldatenes tap. Soldatene var misfornøyd med departementets svar som de hevdet var uten begrunnelse. De henviste i den sammenheng til forvaltningslovens §§ 24 og 25.

Ombudsmannen tok saken opp igjen med departementet og pekte på at det var avdelingen som skulle utstyre mannskapene med den nødvendige legitimasjon. Avdelingen trodde at den bevitnelse soldatene hadde fått var tilstrekkelig. Soldatene hadde ikke grunn til å tro noe annet. De hadde varslet sine familier om at de kom hjem og ville ikke endre sine reiseplaner men betalte i stedet full pris. Etter Ombudsmannens oppfatning var dette avdelingens feil og det var urimelig at soldatene skulle dekke tapet av sine beskjedne inntekter.

Etter fornyet vurdering fant departementet ut fra en rimelighetsvurdering å kunne samtykke i at rabattbeløpet soldatene var gått glipp av ble refundert. Dette dreide seg om ca. kr. 90 pr. mann. Departementet hadde lagt vekt på at avdelingen hadde utstedt utilstrekkelig attestasjon og at mannskapene ikke var skikkelig informert om rabattordningen.

En vernepliktig reiste spørsmålet om hva mannskapene hadde krav på å få dekket av reisepenger mellom hjemmet og tjenestestedet i de tilfelle hvor de fikk anledning til å bo hjemme under tjenesten. Han hevdet at praksis her var forskjellig avhengig av tjenestestedets syn på dette spørsmål.

Bestemmelsene om dette er imidlertid klare. I 1958 ble det etablert en ordning slik at vernepliktige mannskaper som måtte bo hjemme fordi de ikke kunne skaffes militær innkvartering fikk dekket sine reiseutgifter mellom tjenestestedet og hjemmet på billigste måte når avstanden var minst 3 km.

I 1966 ble denne adgangen utvidet til også å gjelde mannskaper som bodde hjemme etter avtale, f. eks. av velferdsgrunner. Samtidig ble reiseutgiftene begrenset oppad til kr. 75 pr. mnd.

I 1967 ble adgangen til refusjon utvidet til kr. 150, i 1968 til kr. 200, men med det forbehold at totalutgiftene for Forsvaret ved å

la mannskapene bo hjemme måtte være mindre enn ved militær innkvartering. Ble utgiftene større ville bare inntil kr. 75 kunne dekkes. Dette forbehold vil nå falle bort.

Dette ble meddelt den vernepliktige.

Sykesaker.

Det er behandlet 15 saker samt 8 fra tidligere år.

Det er i flere tidligere beretninger pekt på de vanskeligheter de vernepliktige har som blir midlertidig dimittert for ½ eller 1 år på grunn av sykdom eller skade oppstått under militærtjenesten. Det er hittil ikke gjort noe særlig for denne gruppe. Det er imidlertid nå holdt et møte mellom Ombudsmannen og representanter for Forsvarsdepartementet og Forsvarets overkommando. De forskjellige forhold som det var grunn til å se på ble drøftet, bl. a. bestemmelsene om opptjening av forsømt tjeneste og bestemmelsene om tilleggssykepenger etter sykelønnsordningen basert på avtalen mellom LO og NAF, en ordning som nå bare gjelder for mannskaper under repetisjonsøvelser. Kan denne ordningen utvides til å gjelde mannskaper som avtjener førstegangstjenesten vil den komme alle til gode som er syke ved dimisjon. Forsvarets overkommando arbeider nå videre med disse spørsmål.

På bakgrunn av enkelte saker i forbindelse med sykdom og skader etter ulykker med Forsvarets stridsvogner tok Ombudsmannen opp med departementet spørsmålet om erstatning ved slike ulykker. Stridsvognene er ikke registreringspliktige og faller utenfor bestemmelsene om erstatningsansvar etter bilansvarsloven. Ombudsmannen pekte på at risikoen ved bruk av et slikt kjøretøy syntes å være like stor som ved bruk av registreringspliktige kjøretøyer.

Departementet besvarte denne henvendelse slik:

«En viser til Ombudsmannens skriv av 15. mars 1973.

Når det gjelder de typer militære kjøretøyer herunder stridsvogner som ikke er registreringspliktige, vil bilansvarslovens ansvarsregler i skadetilfeller ikke komme til anvendelse med mindre skaden er inntruffet «på gate, veg eller annen stad der ålmenta kan ferdast eller skaden kjem av at vogna er brukt der», jfr. lovens § 2, annet ledd. For stridsvognenes vedkommende (pansret vogn med montert skyts) er disse også holdt utenfor den avtale Forsvaret har med Norges Brannkasse om ansvarsforsikring av militære kjøretøyer.

Som Ombudsmannen er inne på vil i skadetilfeller hvor et ikke-registreringspliktig kjøretøy er involvert og bilansvarsloven av

den grunn ikke kommer til anvendelse, statens erstatningsansvar være begrenset idet staten i slike tilfelle ikke svarer erstatning utover trygdens ytelser. For så vidt kan man si at en skadelidt vil være dårligere stillet erstatningsmessig enn om bilansvarslovens erstatningsregler hadde fått anvendelse på tilfellet. Departementet er klar over den ulikhet som her består når det gjelder skadelidtes rettskrav på erstatning. Denne ulikhet vil en imidlertid finne også ved andre ulykker i Forsvaret, som f. eks. ved skyteulykker, eksplosjonsulykker, drukningsulykker m. v., idet det følger av folketrygdens kap. 11 om ytelser ved yrkesskade, jfr. § 11—12 pkt. 4, at statens erstatningsansvar vil være begrenset til trygdeytelsene medmindre skadelidte har krav på erstatning etter bilansvarsloven. Gjennom de regler som er gitt med hjemmel i Stortingets vedtak av 19. november 1970 om økonomisk hjelp til vernepliktige ved ulykker i Forsvaret, jfr. KtF 1971 I s. 96—97, er det søkt å oppnå en mere lik og rettferdig erstatningsordning ved at det ved død og invaliditet kan ytes som stønad inntil kr. 50 000. Av den samordningsbestemmelse som er gitt i reglens punkt 6 fremgår at i de tilfelle en skadelidt har rettskrav mot staten på erstatning skal det tas hensyn til dette slik at det bare ytes erstatning etter den ordning som i det enkelte tilfelle gir det gunstigste resultat. Om bakgrunnen for nevnte regler vises for øvrig til St. prp. nr. 1 for 1970—71, side 60—61. En kan ellers få opplyse at spørsmålet om revisjon av det någjeldende regelverk om utbetaling av erstatning/stønad ved ulykker i Forsvaret er tatt opp med Forbruker- og administrasjonsdepartementet i skriv herfra av 6. november 1972. Ombudsmannen vil bli holdt orientert om utfallet av denne henvendelse.»

En vernepliktig som for 11 år siden var innkalt til militærtjeneste men kjent udyktig etter kort tidstjeneste, møtte nå vanskeligheter i sitt arbeid i utenriks fart fordi han ved den militære legebedømmelse var kjent udyktig. Han hadde flere ganger tatt saken opp for å få endret kjennelsen uten at dette hadde lyktes. Han fant dette urimelig og anmodet om Ombudsmannens bistand til å få ordnet dette.

Det fremgikk av de undersøkelser Ombudsmannen foretok at klageren hadde møtt til tjeneste i 1962. Han klarte ikke påkjenningen med militærtjenesten og ble etter 14 dager kjent midlertidig udyktig i to år. Han ble innkalt igjen i 1964 og det samme gjentok seg. Han ble dimittert etter 8 dager og ble kjent udyktig til militærtjeneste.

Etter Ombudsmannens oppfatning er det vedkommendes muligheter til å gjennomføre militærtjenesten som er avgjørende for hans dyktighetskjennelse. Det var intet grunnlag for å endre denne kjennelse med mindre vedkommende nå prøvde om militærtjenesten

kunne gjennomføres. Denne mulighet var neppe lenger til stede, idet klagerens rest-tjeneste var bortfalt i henhold til verneplikts-lovens § 28 2. ledd nest siste punktum.

Ombudsmannen fant intet å bemerke til at de militære myndigheter hadde avslått å endre klagerens dyktighetskjenning.

Tillitsmennene ved en av Hærens avdelinger tok opp med Ombudsmannen spørsmålet om tannbehandling. I en kontingent som skulle dimitteres var det 85 mann som ikke hadde fått tannbehandling. De hevdet at disse mannskapene måtte få nødvendig behandling hos sin private tannlege for Forsvarets regning.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen som redegjorde nærmere for grunnen til at disse mannskaper ikke hadde fått behandling. Det var truffet tiltak for å rette opp dette for neste kontingent. Avdelingen mente det ikke var hjemmel for behandling hos sivil tannlege.

Ombudsmannen tok så saken opp med tannlegesjefen for å få bragt på det rene om det kunne gjøres noe i et tilfelle som dette. Det er på det rene at mannskapene ikke har noe ubetinget krav på tannbehandling. Mannskapene er imidlertid av den oppfatning at de ikke bør forlate tjenesten med dårligere tannstatus enn da de møtte til tjeneste. I bestemmelsene for militær tannpleie er det åpnet adgang til å bruke sivil tannlege for behandling inntil et visst beløp for mannskaper som gjør tjeneste ved avdelinger hvor det ikke er tannlege. Ombudsmannen pekte på at det vel ikke vil være urimelig om den samme adgang ble gitt mannskaper ved avdelinger hvor tannlegekapasiteten var så liten at ikke alle kunne få behandling.

Tannlegesjefen opplyste at i slike situasjoner hvor mannskapene uforskyldt ikke fikk anledning til å benytte seg av militær tannpleie var det gitt tillatelse til bruk av sivil tannlege. Man var meget nøye med dokumentasjonen og bare strengt berettigede søknader ble innvilget. I denne saken anbefalte tannlegesjefen at avdelingen sørget for å få en søknad med kostnadsoverslag fra sivil tannlege fra de mannskaper som ikke hadde fått behandling. Disse søknadene bilagt militært tannkort skulle så sendes vedkommende kommandotannlege som skulle vurdere søknadene. De søknader han fant berettiget ville så kunne få sivil tannbehandling for inntil kr. 300.

Disse opplysninger ble meddelt avdelingen som samtidig ble anmodet om å innhente søknader fra mannskapene.

Sosiale saker.

Det er behandlet 3 saker.

Tillitsmannsutvalget ved en av Sjøforsvarets avdelinger tok opp med Ombudsmannen spørsmålet om beskatning av skattepliktig arbeid under førstegangstjenesten og skrev slik til Ombudsmannen:

«Det sentrale tillitsmannsutvalg ved X hen stiller om å få utgreid muligheten av at skattepliktig arbeid under førstegangstjenesten liknes under ett, — som ett år, dette uansett om tjenesten berører to kalenderår. Vi foreslår at de gjenstående deler av de to år på sin side liknes unler ett. Vi foreslår også at selvangivelse ikke leveres hvis man pr. 1. januar er inne til tjeneste, men at man derimot leverer inn selvangivelsen for to år året etter. Også andre løsninger på problemet vil være av interesse.»

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet og ba om at forslaget måtte bli vurdert på sakkyndig hold. Ombudsmannen pekte på at hensikten med forslaget var å få en gunstigere beskatning, men at dette vel ville være avhengig av når på året man begynte og dermed også avsluttet sin tjeneste. Ombudsmannen pekte på at forslaget også reiste en rekke praktiske problemer.

Departementets svar foreligger ikke ennå.

Forsvarets skolevirksomhet.

Det er behandlet 8 saker.

Endel av sakene i denne gruppe gjelder klager over frabeordring fra forskjellige av Forsvarets skoler.

I en av sakene var en elev frabeordret fordi han hadde strøket i faget militært forhold. Dette mente han ikke kunne være en holdbar begrunnelse for frabeordringen, idet to andre også var strøket i det samme fag uten å være frabeordret.

Ombudsmannen tok saken opp med skolen som opplyste at standpunktkarakterene i militært forhold omfatter flid, opptreden og orden oppdelt i 13 undergrupper hvor karakter ble gitt. I april 1973 hadde eleven samlet fått strykkarakter. Dette hadde han fått beskjed om, likedan at han skulle vurderes på ny en måned senere. Ved nevnte vurdering kom et samlet befalsråd til at han ikke hadde forbedret seg og at hverken skolen eller Forsvaret var tjent med at han ble uteksaminert fra skolen. Når det gjaldt de to andre elevene opplyste skolen at den ene var frabeordret av medisinske grunner, mens den andre hadde forbedret seg så mye fra første til annen gangs vurdering at man fant det rimelig å gi ham en sjanse.

Skolen hadde gått frem etter gjeldende

bestemmelser ved vurdering av elevene, og Ombudsmannen fant intet å bemerke til skolens avgjørelse. Dette ble meddelt klageren.

En elev ved en av Luftforsvarets skoler hadde søkt om å få slutte ved skolen da interessen for den utdanningen skolen ga etter hvert var blitt borte. Søknaden var avslått av Luftforsvarsstaben.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet og pekte på at det i opptaksvilkårene ikke var sagt noe om at en elev ikke kunne avbryte skolegangen. Ombudsmannen var klar over at enkelte kunne spekulere i å begynne på en skole for på den måten å avtjene sin førstegangstjeneste. Dette kunne man imidlertid hindre ved bare å godkjenne en mindre del av skoletiden som førstegangstjeneste.

Departementet kom til at opptaksbetingelsene ikke ga adgang til å nekte en elev å avbryte utdannelsen etter eget ønske og søknad. Departementet ville derfor utvirke at elevens søknad ble behandlet på ny. Departementet opplyste også at justering av tjenestetidsbestemmelsene for elever som avbryter en militær skolegang var under vurdering i departementet.

Vervet personell.

Det er behandlet 5 saker samt 4 fra tidligere år.

I beretningen for i fjor redegjorde Ombudsmannen for en rekke henvendelser om forskjellige økonomiske og sosiale forhold som de vervede mannskaper var opptatt av. Ombudsmannen tok disse spørsmål opp med Forsvarsdepartementet og pekte på at det syntes å være en generell misnøye med de vervedes kår og at det var yttret ønske om en egen landskonferanse for vervet personell slik at de fikk anledning til å drøfte sin situasjon med representanter fra organisasjonen og departementet. Ombudsmannen ba om å bli orientert om departementets syn på de spørsmål som var reist. Saken er senere ferdig behandlet av departementet som svarte således på Ombudsmannens henvendelse:

«Det vises til Ombudsmannens ovennevnte brev.

De forhold av lønsmessig karakter som Ombudsmannen har berørt i nevnte brev er avtalefestet og kan i tilfelle først endres etter forutgående forhandlinger med Norsk Tjenestemannslag.

Forsvarsdepartementet vil peke på at någjeldende regulativ først utløper 31. desember 1974.

Misnøyen med de skattemessige forhold må primært bli en sak mellom den enkelte og ligningsmyndighetene.

Forsvarsdepartementet kan ikke se at det for de vervede som gruppe foreligger grunnlag for å ta opp beskatningen spesielt som egen sak med de sentrale skattemyndigheter.

Vervede er i dag likestilt med befal hva angår flytransport av egen person med Forsvarets fly. I betraktning av at det her er tale om korttidsansatt personell, har man foreløpig ikke funnet tilstrekkelig grunn til å stille den vervede på linje med stadig tjenestgjørende befal hva transport av familie-medlemmer angår.

Bestemmelsene om leie av Forsvarets boliger er tatt inn i KtF I/72, s. 203 ff. Nevnte regler er fastsatt etter drøftinger med befalens organisasjoner og tar først og fremst sikte på å tilfredsstille beordringsbefalens boligbehov. I henhold til disse bestemmelser kan bl. a. vervede konkurrere om boliger når det ikke skjer til fortregelse for befal.

Forsvarsdepartementet finner ingen grunn til foreløpig å foreslå endringer til de vervedes fordel i disse bestemmelsene.

Forsvarsdepartementet overveier for tiden en revurdering av målsettingen for bruk av vervede i Forsvaret. Forsvarsdepartementet ønsker også av denne grunn å se tiden noe an før det eventuelt kan komme på tale å se nærmere på enkelte sider ved de vervedes tjenestevilkår.

Under henvisning til foranstående beklager således Forsvarsdepartementet at man for tiden ikke finner tilstrekkelig grunn til å drøfte nærmere de spørsmål OFF har berørt i sitt brev av 17. nov 1972.»

Endel av de vervedes henvendelser til Ombudsmannen gjelder klager over at myndighetene har avslått å løse vedkommende fra vervingskontrakten. Etter Ombudsmannens oppfatning var velferdsgrunnene i enkelte av de sakene Ombudsmannen hadde kjennskap til så tungtveiende at det syntes å være grunn til å løse vedkommende fra kontrakten. Spørsmålet ble derfor drøftet med departementet på mer generell basis. Departementet uttalte i den sammenheng:

«I henhold til gjeldende retningslinjer for vervede i Forsvaret er kontrakten uoppsigelig av begge parter med visse nærmere spesifiserte unntak. Disse retningslinjer er fastsatt i samråd med de vervedes organisasjon (NTL) og er datert 1. sept 1971.

Unntakene er for det første når det foreligger 1) tvingende velferdsgrunner. Departementet har i skriv av 12. feb 1970 definert dette som i første rekke å være tilfelle som har sammenheng med sykdom og dødsfall (i nærmeste familie). Det er i samme skriv anført «Det har eksempelvis ikke vært ansett som tvingende velferdigrunner at en mann har villet begynne på en sivil skole før kontrakten er uttjent».

Ved 2) særlige velferdsgrunner er det videre adgang til å løse fra kontrakten når det er kort tid (inntil 4 mndr.) igjen av denne. Det er dessuten adgang til å løse fra kontrakten når 3) helt spesielle rimelighetshensyn tilsier dette.

De hensyn som har vært utslagsgivende ved de to sistnevnte kategorier av tilfelle, har

vært kombinasjoner av eksempelvis stor forsørgelsesbyrde, hensynet til mindreårige barn, vanskelige boligforhold, helsemessige årsaker som ikke har vært ansett som tvingende, vanskeligheter med å få gode stillinger enkelte steder, spesielt i Nord-Norge, at vedkommende ikke kan få utdanning senere (utdanningsarten utgår) osv.

Det har ikke vært innvilget søknader alene fordi vedkommende har fått en sivil stilling eller er kommet inn på en sivil skole, i hvert fall ikke uten at det har vært meget kort (dager/uker) tid igjen av kontrakten. Dersom vil skulle slå inn på en slik linje ville det være nærmest ensbetydende med å innvilge alle de søknader vi får på dette felt, og det er en del. Det ville også være i strid med gjeldende bestemmelser, som en mener er rimelige.

Et vesentlig poeng ved de vilkår og bestemmelser som i dag gjelder for vervede, er det forhold at vilkårene er såpass gode som de er — også mht bonus — nettopp fordi personellet binder seg for en tjenesteperiode i hvilke de gir avkall på å kunne gå over i sivil virksomhet. Dette er selvsagt fordi vi i planleggingen må kunne regne med også vervede i hele den periode de har bundet seg for.»

Ombudsmannen fant intet å bemerke til departementets synspunkter.

En grenader skulle sammen med to andre grenaderer fra samme avdeling ta til med befalsutdannelse i Luftforsvaret. Han hadde 12½ måneder igjen av sin vervingsperiode. Departementet hadde derfor sagt nei til hans søknad om å beholde grenaders status under utdannelsen. I følge gjeldende bestemmelser kan dette gjøres når grenaderen har under 6 mndr. igjen av vervingsperioden. Grenaderen hadde tidligere vært vervet 15 måneder i Hæren, men var løst fra denne kontrakten og overført til Luftforsvaret. I forbindelse med denne overføring var det uttrykkelig tatt forbehold om at dette ikke skulle betraktes som rekapitulering. De to øvrige grenaderene hadde kortere vervingstid enn klageren, men likevel mindre enn 6 måneder igjen av sin periode slik at de fikk grenaders lønn under befalsutdannelsen.

Formelt var departementets avgjørelse riktig, idet det var anledning til å se bort fra den første vervingsperioden på 15 måneder. Ombudsmannen anmodet imidlertid departementet om å vurdere avgjørelsen på ny ut fra den spesielle situasjon som hadde oppstått ved at tre grenaderer fra samme avdeling som skulle ha den samme befalsutdannelse ble behandlet forskjellig, og at denne forskjellsbehandling førte til at grenaderen med lengst tjenestetid fikk de dårligste vilkår. Det var naturlig at klageren syntes det var urimelig at han som hadde lengst tjeneste ikke fikk beholde sin grenaderlønn mens de to andre fikk dette. Etter fornyet vurdering

fant departementet av rimelighetshensyn å kunne samtykke i at klageren også fikk beholde grenaders lønn under befalsutdannelsen.

En vervet hadde tatt fatt på sivilundervisning gjennom et sammensatt kurs. Han var fritatt for enkelte kurs i kombinasjonen, men trengte kursmateriellet for sine fortsatte studier. En søknad om å få dette materiell var først innvilget, men senere avslått med den begrunnelse at han hadde for kort tid igjen av vervingsperioden. Han hadde senere rettet flere henvendelser til avdelingen for å få ordnet opp i saken uten resultat og anmodet til slutt om Ombudsmannens bistand.

Nærmere undersøkelser viste at dokumenter i forbindelse med søknaden ikke var kommet vedkommende korrespondanseskole i hende. Det var imidlertid på det rene at denne søknad var innvilget i god tid før han skulle dimittere. Da saken ble tatt opp igjen var det for kort tid igjen av tjenestetiden til at søknaden kunne innvilges. Det var imidlertid på det rene at klageren var uten skyld i forsinkelsen og da han fortsatt trengte kursmateriellet til sitt selvstudium ble dette anskaffet for Forsvarets regning.

Befalssaker.

Det er behandlet 51 saker samt 20 fra tidligere år.

En stor del av sakene reist av befal er klager over en påstått urettferdig behandling i forbindelse med vurderingen for opprykk. Det dreier seg her stort sett om avgjørelser som grunner seg på en skjønnsmessig vurdering av de aktuelle opprykkskandidater, et skjønn som Ombudsmannen vanskelig kan prøve. I endel av disse sakene har klageren først rettet en klage til Stortingets forsvarskomiteé, men senere anmodet om at saken må bli behandlet av Ombudsmannen før Stortingets forsvarskomiteé tar endelig standpunkt til klagen.

Typisk for den gruppe saker det her dreier seg om er en klage fra en major som ikke fikk opprykk til oberstløytnant til tross for at en annen major, som klageren tidligere hadde ligget foran, hadde fått slikt opprykk. Etter å ha undersøkt saken nøye, bl. a. ved å gå gjennom de to kandidaters personellmapper, avga Ombudsmannen denne uttalelse:

«Jeg viser til tidligere samtaler.

I skriv av 24. mai anmodet De om at Deres klage til Stortinget ikke ble behandlet før saken hadde vært behandlet av Ombudsmannen. Saken ble av forsvarskomiteéen oversendt Stortingets ombudsmann for forvaltningen den 30. mai. Den 13. juni ble saken av sivilombudsmannen oversendt Ombudsmannen for Forsvaret som rette vedkommende.

Jeg har fra forsvarskomiteéen fått oversendt

alle de dokumenter komitéen hadde. Jeg har også fått oversendt en mappe dokumenter fra Dem. Disse dokumenter sammen med mine samtaler med Dem og konferanser med Forsvarsdepartementet danner grunnlaget for mine vurderinger.

Grunnlaget for Deres klage er en sammenlikning med oberstløytnant X utnevnt i denne grad ved kgl. res. av 12. januar 1968. Deres begrunnelse er at De ved vurderingene for opprykk fra kaptein til major i 1961—62 kom med på opprykkslistene og ble utnevnt til major fra 1. november 1963, mens oberstløytnant X ikke nådde opp i konkurransen da og først ble utnevnt til major ved kgl. res. av 10. februar 1967 med virkning fra 1. juli 1966 etter gjennomføringen av den nye befalsordningen. De hevder videre at De har hatt mer variert tjeneste i majors eller høyere grads stilling enn oberstløytnant X og at De derfor fortsatt må være bedre kvalifisert enn ham. Det må dermed ha skjedd en urettferdig forbigåelse av Dem ved oberstløytnant X's utnevnelse.

De faktiske omstendigheter De legger til grunn for Deres klage synes å være korrekte for så vidt som en oversikt over Deres og oberstløytnant X's tjeneste i majors eller høyere stilling viser størst variasjon for Deres vedkommende.

I opprykksdirektivene er det imidlertid bestemt at ingen enkelt faktor skal være avgjørende for hvem som får opprykk. Det er summen av alle de opplysninger som gis om den enkelte som er avgjørende for bedømmelsen av de samlede kvalifikasjoner og skikkethet. Sammenlikner man de aktuelle rulleblad synes det for meg som om oberstløytnant X har noe bedre skoleutdannelse og kursutdannelse, tjenesten i høyere grad er like lang. Oblt Xs tjenesteuttalelser er noe bedre enn Deres. Dette sammen med tjenestens art er vel de vesentligste faktorer i vurderingsgrunnlaget. Det synes for meg ikke å være noen åpenbar urimelighet i at en samlet vurdering av disse faktorer har ført til at oberstløytnant X er rangert foran Dem.

De har lagt avgjørende vekt på at De ved vurderingen i 1961—62 ble foretrukket fremfor oberstløytnant X ved opprykk til major. Dette kan etter min oppfatning ikke være av noen avgjørende betydning for det senere innbyrdes forhold. Det er et faktum at det innenfor de årlige vurderinger for opprykk til samme grad forekommer ganske store variasjoner i rekkefølgen. Det samme vil selvsagt være tilfelle ved vurdering til to forskjellige grader med noen års mellomrom uten at man dermed kan hevde at noen av de skjønnsmessige vurderinger som har fastsatt rekkefølgen kan sies å ha vært usaklige.

Etter en samlet vurdering av de opplysninger som har vært tilgjengelige for meg er det min oppfatning at det skjønnsmessig ligger til grunn for opprykksrådets vurderinger har vært forsvarlig. Det kan så vidt jeg kan se ikke påvises noen usakelighet eller vilkårlighet ved skjønnsnets utøvelse.

De har også i Deres klage til Stortinget tatt opp spørsmålet om en ekstra vurdering av en del offiserer i krets I, et forslag som Generalinspektøren for Hæren tok opp men som departementet sa nei til. Departementets begrunnelse for å avslå forslaget var at de foreslåtte offiserer var vurdert en rekke gan-

ger tidligere, for 1949-kullet og eldre minst 6 ganger. Ved så mange vurderinger og ved vurdering av 3 kull samtidig, var det departementets oppfatning at man hadde etablert tilstrekkelig sikkerhet for at det ikke forelå åpenbare skjjevheter. De opplyser i Deres skriv til Stortinget at den nye Generalinspektør ikke fulgte opp denne saken. Dette er ikke helt korrekt, idet Generalinspektøren fremmet et modifisert forslag. Dette forslag er også avslått av departementet. De var imidlertid ikke blant dem som var foreslått gitt opprykk etter dette modifiserte forslag.

Slik saken ligger an synes det ikke å være noe ytterligere Ombudsmannen kan foreta seg.

De dokumenter jeg fikk utlånt av Dem følger vedlagt i retur. De øvrige dokumenter er returnert Stortingets forsvarskomite sammen med en gjenpart av dette skriv. Gjenpart er også sendt Forsvarsdepartementet.»

I en klagesak var det på det rene at ikke alle nødvendige opplysninger om klageren forelå ved første gangs vurdering av de aktuelle kandidater. Det ble derfor bestemt at det skulle foretas en ny vurdering av kandidatene etter at de nødvendige opplysninger om klageren forelå. Samtidig ble saken tatt opp med Ombudsmannen. Klageren nådde ikke opp med annen gangs vurdering heller, og avstanden til de kandidater som fikk opprykk var større enn ved første gangs vurdering. På grunn av den tvil som fortsatt var til stede når det gjaldt resultatet av første gangs vurdering, tok Ombudsmannen opp spørsmålet om klageren allikevel burde gis opprykk. Ombudsmannen ga denne begrunnelse for sin henvendelse:

«Jeg viser til tidligere samtaler og Sjøforsvarsstabens ekspedisjon av 9. mars d. å.

Jeg har gått gjennom de oversendte personellmapper. Så langt jeg kan vurdere dette kan jeg ikke se at det hverken ved første gangs eller annen gangs vurdering er grunnlag for å hevde at den foretatte rangering er gal eller har ført til et åpenbart urimelig resultat. De tre som er sammenlignbare står etter min oppfatning så likt at en hvilken som helst innbyrdes rangering av disse tre måtte bli godtatt som et resultat av en skjønnsmessig vurdering hvor en rekke forskjellige omstendigheter skal tas med i vurderingen. Dette under forutsetning av at alle relevante opplysninger forelå ved vurderingen.

I sitt skriv av 9. mars refererer SST sin uttalelse til departementet i forbindelse med kapteinløytnant X's klage. SST har her konkludert med at annen gangs vurdering ga en så klar forskjell mellom X og de to som tidligere var blitt gitt opprykk at man ikke fant å kunne fremme forslag om avansering for X's vedkommende. Ser man utelukkende på resultatet av annen gangs vurdering er jeg enig i denne konklusjon. Jeg er imidlertid noe i tvil om riktigheten av å legge så avgjørende vekt på annen gangs vurdering. Man kan etter min oppfatning ikke se bort fra at X's klage ubevisst kan ha virket på opp-

rykksrådets medlemmer i negativ retning. Jeg synes det er nærliggende å stille spørsmålet hvordan ville rekkefølgen blitt ved første gangs vurdering om vurderingsgrunnlaget da hadde vært fullstendig. Dette spørsmål kan det ikke gis svar på i dag. Det er imidlertid på det rene at nr. 2 og X lå meget nærmere hverandre ved første gangs vurdering. Det er opplyst at nr. 2 fikk skikkerhetskarakter 8, med to desimaler 7,66 og sum av skikkerhetskarakter 69. X hadde skikkerhetskarakter 7, men med to desimaler 7,44 og sum 67. Så vidt jeg forstår praktisk talt ingen målbar forskjell. Vi vet at det for X's vedkommende manglet en tjenesteuttalelse for en meget viktig del av tjenesten, likesom det er en viss grunn til å tvile på om opprykksrådet hadde den fulle oversikt over hans sivile utdannelse. Man kan ikke utelukke at tilstedeværelsen av disse opplysninger ville gitt det motsatte resultat. Så vidt jeg husker fra personellmappene har kapteinløytnant X bedre eksamensresultater enn nr. 2 der dette er sammenliknet, de har ansiennitet fra samme dato, men med X først og til stillingen som assisterende etterretningsoffiser ved ØKN's stab i 1964 ble X foretrukket fremfor nr. 2.

På bakgrunn av det jeg foran har nevnt så ville jeg tro det ville være riktig å fremme forslag om avansement også for kapteinløytnant X for dermed å være sikker på at det ikke ble gjort urett. Man har jo andre eksempler på at man har gått noe utenom den fastsatte opprykksprosent, og jeg kan ikke se at et slikt forslag behøvde få konsekvenser for andre.

Jeg tør forespørre om SST finner grunn til å fremme forslag om avansement også for kapteinløytnant X.»

Forsvarsgrenen fant imidlertid fortsatt ikke grunnlag for å foreslå opprykk for klageren. Ombudsmannen fant for så vidt ikke noe å bemerke til denne avgjørelse. Da dette imidlertid er et spørsmål av helt avgjørende betydning for klageren, fant Ombudsmannen også grunn til å forelegge saken for Forsvarsdepartementet. Departementets avgjørelse foreligger ikke ennå.

To av befalets organisasjoner anmodet om Ombudsmannens bistand til å få bragt i orden en sak for et offiserskull som ville få sin første opprykksvurdering høsten 1974 med opprykk fra 1. januar 1975, to år senere enn organisasjonene mente opprykk burde vært gitt. Saken hadde vært drøftet med departementet som ikke var enig i organisasjonenes syn. Årsaken til de forskjellige syn var forståelsen av hvilken betydning tjenestetid i grad og samlet tjenestetid skulle tillegges. Ombudsmannen fant for sin del ut at den rimeligste løsning, alle forhold tatt i betraktning, ville være at omhandlede kull fikk opprykk fra 1. januar 1974. Departementet var enig i at dette kullet ble dårligere stillet enn kull det var naturlig å sammenlikne med og på

dette grunnlag ble saken drøftet på ny med organisasjonene. Departementet og organisasjonene ble deretter enige om at kullet skulle normalvurderes med sikte på opprykk fra 1. januar 1974.

En klager som ikke hadde fått opprykk og som hevdet at dette kunne henge sammen med at hans rulleblad ikke var riktig ført, anmodet om Ombudsmannens vurdering av om han ville vinne frem med et krav om erstatning idet han senere hadde sluttet i Forsvaret. Det var på det rene at det ved ajourføring av rullebladet var foretatt en ikke uvesentlig endring av det opprinnelige rulleblad. I sitt svar til klageren uttalte Ombudsmannen at rullebladet er et viktig hjelpemiddel i personellforvaltningen og at det derfor måtte være en ufravikelig regel at rullebladet skulle føres nøyaktig og samvittighetsfullt. Etter Ombudsmannens oppfatning var det ikke anledning til å foreta den endring/uttalelse som var foretatt på hans rulleblad. Det var imidlertid nå ikke mulig å avgjøre hvilken betydning endringen hadde hatt for opprykksrådets vurdering og dermed hans muligheter for opprykk. På denne bakgrunn fant Ombudsmannen det tvilsomt om han ville vinne frem med et økonomisk krav.

En klager som hadde fått sin søknad om avskjed på redusert lønn avslått, mente at han var urettferdig behandlet og anmodet om Ombudsmannens bistand. Klageren var vurdert 4 ganger, funnet skikket for opprykk men ikke rangert. Han var nå endelig forbigått. Klageren hevdet at det måtte være hans mangelfulle utdannelse som var årsak til at han ikke hadde fått opprykk. Han hadde flere ganger tatt opp spørsmålet om å bedre sin militære utdannelse, men på grunn av tjenesten hadde ikke dette vært mulig.

Det var på det rene at klageren hadde meget allsidig tjeneste og meget gode tjenesteuttalelser. Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet og pekte på at det vel var Forsvarets ansvar at en offiser fikk den utdannelse som tjenestenplanen forutsatte. At man godtok annen form for utdannelse, eller i spesielle situasjoner reduserte kravene til utdannelse, var det for så vidt intet å bemerke til. Et viktig spørsmål i den sammenheng var imidlertid hvordan en offiser med uforskyldt redusert utdannelse ville bli vurdert av opprykksrådet. Etter Ombudsmannens oppfatning var det grunn til å tro at vedkommende ikke ville nå opp i konkurransen med kandidater med ordinær utdannelse. Om dette hadde skjedd med kla-

geren var det ikke mulig å si bestemt, men den tvilen som var til stede burde komme ham til gode ved vurderingen av søknaden om avskjed på redusert lønn.

Departementet opplyste at det tidligere var presisert overfor forsvarsgrenene at når befalet først var tilsatt ved vanlig konkurranse eller ved innpassing, måtte vedkommende behandles på linje med det regulært utdannede personell i avansementskretsene. Manglende utdanning var således ikke noen absolutt diskvalifiserende faktor og kunne således ikke alene være noen grunn for forbigåelse eller fraholdelse fra normalopptrykk i avansementskretsen. Når det gjaldt klageren spesielt, uttalte departementet at han hadde nådd normalavancement. Det forhold at han ikke hadde avansert ytterligere hadde derfor ingen betydning i relasjon til hans søknad om avskjed på redusert lønn. Søknaden om avskjed på redusert lønn kunne derfor ikke imøtekommes.

Ombudsmannen meddelte klageren at etter de meget strenge regler som følges når det gjelder avskjed på redusert lønn syntes avgjørelsen å være i pakt med vanlig praksis.

En offiser ved en av Hærens avdelinger hadde søkt om å bli tilstått nattidsgodtgjørelse, søndagstillegg og heldagskompensasjon. Søknaden ble avslått og ny søknad fremsendt i september 1971. Saken ble i oktober 1972 tatt opp med Ombudsmannen både fordi saksbehandlingen hadde tatt lang tid og fordi den første avgjørelsen måtte være truffet både på et mangelfullt og uriktig grunnlag.

Ombudsmannen tok saken opp med departementet som opplyste at saken var svært arbeidskrevende. Etter endel purringer fra Ombudsmannens side, ble saken endelig avgjort i mai 1973. Saken hadde da vært behandlet av avdelingen, vedkommende forsvarsdistrikt, vedkommende distriktskommando, Forsvarets overkommando og departementet. Etter de nye opplysninger som var fremkommet fant departementet at klageren og det øvrige befalet ved avdelingen som hadde den samme tjeneste, hadde krav på nattidsgodtgjørelse, søndagstillegg og helgedagskompensasjon etter de til enhver tid gjeldende arbeidstidsbestemmelser, utbetalingsregler og satser. Departementet ga ordre om at etterbetaling skulle beregnes og utbetales.

En sersjant i Hæren hadde på grunn av at det verksted han arbeidet var flyttet innen tjenesteområdet, fått 19 km lengre vei til arbeidet. Han bodde langt fra det første tjenestestedet også og måtte nå reise 84 km pr. dag. Han hadde søkt om dekning av merutgif-

tene til reise, men søknaden var avslått av Lønns- og prisdepartementet. Det var på det rene at avgjørelsen var overensstemmende med gjeldende regler. Det var imidlertid flere forhold som gjorde at avgjørelsen virket urimelig. Ombudsmannen tok saken opp igjen med Forsvarsdepartementet som var enig i at avgjørelsen virket urimelig, spesielt la departementet vekt på at den nye plassering av verkstedet ikke kunne sees som en permanent plassering. Saken ble derfor tatt opp igjen med Lønns- og prisdepartementet som samtykket i at klageren og 4 sivilt ansatte ved samme verksted fikk dekket sine reiseutgifter ut over kr. 100 pr. måned, men begrenset oppad til kr. 100 pr. måned. Ordningen ble gjort gjeldende fra 1. desember 1970 inntil det var endelig avklart hvor verkstedet skulle plasseres permanent.

En offiser som hadde hatt et spesialoppdrag utenlands, hadde søkt om å få utbetalt tillegg som forbindelsesoffiser. Dette var han stillet i utsikt før han startet på oppdraget og hadde søkt om det før han tiltrådte. Søknaden var anbefalt av flere ledd, men saksbehandlingen tok lang tid. Behandlingen fortsatte også etter at han var ferdig med oppdraget, og det var under saksbehandlingen reist tvil om betingelsene for utbetaling av slikt tillegg i det hele tatt var til stede. Det endelige resultat som forelå først lang tid etter at vedkommende var kommet hjem ble at søknaden ble avslått.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet og pekte på at søknaden burde vært avslått på et langt tidligere tidspunkt og at han på en langt klarere måte burde vært orientert om hvordan han skulle gå frem for å få dekket de ekstrautgifter som departementet også var klar over at han hadde hatt. Slik saken lå an burde klageren, etter Ombudsmannens oppfatning, i alle fall nå av billighet bli tilstått et beløp til dekning av noe av de ekstrautgifter han var påført på grunn av spesialoppdraget.

Forsvarsdepartementet fant ikke grunnlag for å tilstå godtgjøring av billighet og nøyet seg med å beklage at saksbehandlingen hadde tatt alt for lang tid. Ombudsmannen meddelte departementet at han fant avgjørelsen åpenbart urimelig.

En sersjant hadde, under beordret tjeneste hvor han var avhengig av ur, mistet sitt armbåndsur. Han hadde søkt om erstatning for tapet. Søknaden var anbefalt av vedkommende avdeling, av distriktskommandoen og av Hærstaben, men var avslått av departementet.

Ombudsmannen tok saken opp igjen og pekte på at søknaden var avslått med hjemmel i den samme bestemmelse som de øvrige myndigheter hadde brukt som begrunnelse for å anbefale søknaden. Her var det således et spørsmål om hvordan gjeldende bestemmelser skulle forstås. Ombudsmannen uttalte at en befalingsmann burde likestilles med menige mannskaper når det gjaldt erstatning for tapt ur som vedkommende var avhengig av å bruke i tjenesten.

Saken ble vurdert på ny og det ble klarlagt at gjeldende bestemmelser om erstatning for tapt ur bare ytes til menige og korporaler. Det var således ikke hjemmel for å dekke tapet i dette tilfelle. Rent generelt uttalte Hærstaben at den ikke var enig i Ombudsmannens oppfatning at befal og menige burde stilles likt i en sak som denne, idet befalet hadde helt andre og bedre økonomiske betingelser. Ombudsmannen finner ikke uten videre å kunne slutte seg til dette syn. En befalingsmann av den grad det er tale om i denne saken vil, hvis han er gift og har barn, kunne få mindre netto utbetalt pr. måned i lønn enn en menig soldat som er gift og har barn får utbetalt i forskjellige tillegg.

En løytnant med 9 års tjeneste i Forsvaret hadde fått en stilling som sekretær hos en fylkesidrettskonsulent og hadde av den grunn søkt om et års permisjon uten lønn for å kunne vende tilbake til Forsvaret om forholdene skulle gjøre det ønskelig. Han fant avslaget på søknaden urimelig og anmodet om Ombudsmannens bistand. Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet og pekte på at klageren i sin nye stilling ville utføre et arbeid som ville være av offentlig interesse og også av interesse for Forsvaret. Søknaden var avslått av vedkommende forsvarsgren på grunn av personellsituasjonen. Klageren ville imidlertid søke avskjed om han ikke fikk permisjon, slik at hensynet til personellsituasjonen ikke burde veie så tungt. Det var et spørsmål om imøtekommenhet fra Forsvarets side slik at han hadde en mulighet for å komme tilbake om han skulle ønske det.

Departementet fant ikke tilstrekkelig grunn til å endre forsvarsgrenens avgjørelse. Det ble lagt vekt på at forsvarsgrenen hadde forsøkt å etablere en mest mulig lik praksis i saker som dette. Departementet opplyste også at man hadde under utarbeidelse nye bestemmelser om tjenestefrihet, og en søknad fra klageren om gjeninntreden i tjenesten i løpet av relativt kort tid ville kunne bli vurdert etter det syn på tjenestefriheten en da ville komme frem til.

I forbindelse med bestemmelsene om befalets adgang til permisjon med lønn ved avleggelse av eksamen, er det oppstått tvil om permisjon med lønn kan gis for hele eksamensdagen når eksamen finner sted etter ordinær arbeidstid. Forsvarets overkommando fant at bestemmelsene måtte forstås slik at permisjon med lønn måtte omfatte hele eksamensdagen uansett tidspunktet for avlegging av selve eksamensprøven.

En offiser ba om Ombudsmannens bistand i forbindelse med en søknad om velferdspermisjon. Hans hustru skulle føde. De hadde fra tidligere et barn på tre år. De hadde ikke slektninger på tjenestestedet slik at han måtte ha permisjon for å ta seg av barnet mens moren var borte. Han var usikker på hvordan det nye permisjonsreglementet skulle forstås, idet det også var vist til statens personalhåndbok. Han kunne ikke finne hjemmel for en velferdspermisjon med den begrunnelse han hadde. Ombudsmannen svarte ham slik:

«En viser til Deres brev av 19. januar 1973.

Ombudsmannen har konferert med Forsvarets overkommando om tolkningen av det nye direktiv om permisjon for militært personell og har fått opplyst at direktivet gjelder for vernepliktige, vervede og befal med den begrensning som Personalhåndboka setter for befalets vedkommende.

Under arbeidet med det nye direktiv ønsket FO at befalet skulle stilles likt med de vernepliktige, men Forsvarsdepartementet fant at fast ansatte i Forsvaret måtte sidestilles med ansatte i staten for øvrig. Innen Forsvaret ville det i tilfelle bli forskjell mellom ansatt militært personell og sivilt ansatte.

I Personalhåndboka er sitert fra reglement for personalforvaltningen i departementene hvor det i § 20 er inntatt bestemmelser om tjenestefrihet av velferdsgrunner. Det heter her at avdelingssjefen kan tilstå tjenestefrihet i inntil 1 uke når viktige velferdsgrunner taler for det. Det er deretter gitt noen eksempler på tilfeller hvor velferdspermisjon kan komme på tale. Det er likeledes i det nye direktiv om permisjon for militært personell spørsmål om eksempler. Om velferdspermisjon klasse B, pkt. 8 står t. eks.: «Som tvingende velferdsgrunn kan bl. a. regnes»:

Det er således hverken i direktivet eller i Personalhåndboka gitt fullstendig oppregning av alle tilfeller hvor velferdspermisjon kan komme på tale.

Personalhåndbokas begrensning av befalets mulighet for velferdspermisjon ligger i antall dager. En kan neppe få mer enn 7 dager i året. Skal en ha tjenestefri ut over dette må det gå av feriedagene, eventuelt oppsparte fridager.

Det er etter Ombudsmannens oppfatning ikke noe til hinder for at De kan søke 7 dagers velferdspermisjon i forbindelse med Deres kones nedkomst. Attestasjon bør foreligge, og avdelingssjefen kan innvilge slik permisjon hvis han finner at forholdene tilsier at permisjon er nødvendig.»

En offiser som i en lengre periode hadde dekket en stilling som var tillagt gratis telefon hadde ikke fått dette beløp utbetalt. Han søkte senere om å få godtgjørelsen utbetalt, men søknaden ble avslått med den begrunnelse at han ikke formelt var beordret i stillingen. Han fant denne avgjørelse urimelig og anmodet om Ombudsmannens bistand.

Ombudsmannen tok saken opp med høyere myndighet og pekte på at det var bragt på det rene at klageren hadde utført det vesentlige av det arbeid som var tillagt stillingen. Begrunnelsen for at stillingen var tillagt gratis telefon måtte etter Ombudsmannens oppfatning være knyttet til stillings arbeidsoppgaver, og så lenge de var dekket av klageren måtte han også ha krav på godtgjørelsen. Det kunne etter Ombudsmannens oppfatning ikke være grunn til i denne sammenheng å legge så stor vekt på den formelle beordring som avdelingen hadde gjort.

Vedkommende distriktskommando var enig i Ombudsmannens syn og bestemte at klageren skulle tilstås godtgjørelse for tjenesteboligtelefon for tidsrommet 1. august 1971—31. desember 1972.

Sivilt personell i Forsvaret.

Det er behandlet 10 saker samt 4 fra tidligere år.

Brannformennene ved en av Forsvarets brannstasjoner anmodet om Ombudsmannens bistand til å få ordnet sin ukentlige arbeidstid. De hevdet at de ble lønnet etter en tariff som betinget 42½ timer pr. uke, mens den helkontinuerlige turnustjeneste ga dem en ukentlig arbeidstid på 63 timer og 10 min. De mente å ha krav på overtid, vakttillegg og tillegg for bevegelige helligdager. Saken var med jevne mellomrom tatt opp med forskjellige instanser uten at dette hadde gitt noe resultat.

Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende myndighet som opplyste at saksbehandlingen hadde tatt tid fordi det på grunn av personellskifte hadde vært vanskelig å skaffe oversikt over den tidligere omfattende korrespondanse. Spørsmålet var om arbeidstiden skulle være som for sersjanter i og med at de ble lønnet som befal, eller om de skulle ha arbeidstid som sivile brannformenn ved brannstasjoner med samme utrykningsfrekvens. Dette spørsmål hadde vedkommende myndighet nå tatt opp med høyere myndighet. Saken er ennå ikke avgjort.

Tre kvinner ansatt i sivile stillinger i Forsvaret hadde tatt opp spørsmålet om lønnsopprykk på grunn av krigstjeneste som befal

under henvisning til St. prp. nr. 132 (1968—70). Søknaden var avslått. De hevdet at mannlig sivilt ansatte med krigstjeneste hadde fått lønnsopprykk med hjemmel i St. prp. nr. 132. De hevdet at kvinnelig befal med krigstjeneste måtte behandles på samme måte.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet som opplyste at St. prp. nr. 132 om lønnsopprykk og avansement for befal med krigstjeneste gjaldt yrkesbefal i tjeneste og befal som var meddelt avskjed på vanlige vilkår eller på vilkår om avskjed på redusert lønn. St. prp. nr. 132 kunne således ikke påberopes som hjemmel for lønnsopprykk for sivile tjenestemenn. Klagerne hadde opplyst at de kjente til flere tilfelle hvor mannlige sivile hadde fått lønnsopprykk. Om disse eksempler uttalte departementet at det i to tilfelle var gitt lønnsopprykk fordi vedkommende etter sin lange tjeneste i Forsvaret, både under og etter krigen, var kommet uvanlig dårlig ut lønsmessig innen sin stillingsgruppe. De fikk derfor lønnsopprykk som en personlig ordning, og det ble i den sammenheng sagt at St. prp. nr. 132 ikke kunne påberopes. I et tredje tilfelle var det også gitt opprykk som en personlig ordning fordi vedkommende hadde tatt avskjed som yrkesbefal etter anmodning fra Forsvaret og fordi vedkommende ved avskjeden fylte betingelsene for opprykk etter St. prp. nr. 132. Forsvarsdepartementet kunne ikke fravike bestemmelsene i St. prp. nr. 132 og ytterligere lønnsforbedring kunne derfor ikke gis uten betydelige konsekvenser for andre arbeidstakere.

Ombudsmannen fant intet å bemerke til departementets avgjørelse.

To ingeniører ansatt i sivile stillinger ved en distriktsingeniørstab anmodet om Ombudsmannens bistand til å få ordnet opp i sine husleieforhold som de hevdet at myndighetene hadde avgjort på en meget urimelig måte.

Den ene som var blitt berørt av organisasjonsmessige endringer, hadde etter å ha bodd adskilt fra familien ett år fått en leilighet hvor husleien var fastsatt til kr. 213 pr. mnd. Fra 1. september 1972 og frem til 15. mai 1973 da han flyttet inn i eget hus, ble denne husleien forhøyet til kr. 474 pr. mnd.

Den andre hadde ved tiltredelsen i februar 1970 fått en leilighet hvor husleien var fastsatt til kr. 330 pr. mnd. Husleien var en faktor han hadde lagt vekt på da han vurderte om han skulle ta stillingen. I 1972 tok han opp spørsmålet om å få kjøpt leiligheten. Dette ble avslått og det ble samtidig opplyst

at han betalte for lav husleie og denne ble forhøyet til kr. 435 pr. mnd.

Begge hevdet at de betalte en husleie pr. m² som lå adskillig over det som var vanlig i Forsvarets hus og leiligheter og belyste dette med eksempler. Begge hadde klaget uten resultat.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet og pekte på at det ut fra de opplysninger klagerne hadde gitt, syntes å være grunn til å vurdere husleiefastsettelsen på ny.

I sitt svar uttalte departementet at For-

svaret normalt bare anskaffer leieboliger for å dekke primærbehovet for militære beordringsstillinger og at det ved husleiefastsettelsen tas hensyn til ulempen ved beordrings-systemet og befalets spesielle tjenestevilkår, hensyn som ikke er aktuelle når sivile får leiligheter. Da det imidlertid ved de fleste leiligheter som leies ut til sivile innkreves samme husleie som fastsatt for befal, fant departementet etter fornyet vurdering at den ene av klagerne skulle betale leie som fastsatt for befal. Den andre skulle betale den leie som var fastsatt ved tiltredelsen.

Ombudsmannsnemndas befaringer.

Ombudsmannsnemnda har i 1973 besøkt 20 avdelinger i løpet av 16 reisedager etter følgende program:

12.—14. mars:

Lista flystasjon
Stavanger sjøforsvarsavsnitt
Hærens transportkorps skole- og øvings-
avdeling, Vatneleiren
KNM «Harald Hårfagre», Madlamoen
Sola flystasjon.

13.—15. juni:

Rygge flystasjon
Feltartilleriets øvingsavdeling nr. 1,
Fredrikstad
Rauøy fort.

24. oktober—2. november:

Bodø flystasjon
Bodin leir
Forsvarskommando Nord-Norge, Bodø
Andøya flystasjon
Ramfjordnes base
Grøtsund fort, Tromsø
Garnisonen i Sør-Varanger, Kirkenes
Luftforsvarets stasjon Vardø
Luftforsvarets stasjon Honningsvåg
Banak flystasjon
Garnisonen i Porsanger, Porsangmoen
Luftforsvarets stasjon Kautokeino.

Under befaringene har Nemnda hatt samtaler med følgende høyere militære sjefer:

Ved Øverstkommanderende i Nord-Norges stab, generaløyntnant Kvaal, generalmajor Arveschoug, kontreadmiral Gundersen, generalmajor Haugan, oberst Johansen. Sjefen for Finnmark landforsvar, oberst Bjørshoel.

Sjefen for Hærens transportkorps skole- og øvingsavdeling, oberst Borthen.

Sjefen for Sola flystasjon, oberst Fraser.
Sjefen for Rygge flystasjon, oberst Thurmann-Nielsen.
Sjefen for Bodø flystasjon, oberst Wergeland.

Besøket ved den enkelte avdeling er lagt opp stort sett som tidligere. Det er lagt stor vekt på samtaler med tillitsmenn og befal hvor generelle problemer er drøftet.

Lista flystasjon.

Ved Lista flystasjon dreves rekruttskole som utdanner mannskaper til Sola, Lista, Kjevik og til forskjellige kurs. Rekruttkompaniet fra Værnes ble også i en del av rekruttskoleperioden overført til Lista.

Forlegningsforholdene er ikke tilfredsstillende. Forlegningene er gamle og av dårlig standard, bl. a. mangler det dusjer. Det foreligger planer for nybygging og ombygging, men klarsignal er ikke gitt ennå.

Stasjonen har ikke spesielle problemer med rekruttene. Permisjonsforholdene synes tilfredsstillende, det gis permisjon til kl. 0200 natt tre kvelder i uken.

Under samtalen med tillitsmennene ble tillitsmannsordningen diskutert. Tillitsmennene beklaget seg over liten interesse for ordningen blant mannskapene.

Tillitsmennene mente forlegningsforholdene ved avdelingen var for dårlige sammenlignet med vanlig standard, og nevnte bl. a. dusjmulighetene som slett ikke var tilfredsstillende.

Ellers ble 50 pst. moderasjon på fly med fast plass samt andre moderasjonsordninger diskutert. Tillitsmennene ga dessuten uttrykk for misnøye med kantineprisene som de syntes var for høye.

Nemnda beså to forlegningsbrakker som var gamle og av dårlig standard. Bademulig-

heter mangler. Kantinen var stor og ganske trivelig.

Stavanger sjøforsvarsavsnitt.

Nemnda ble orientert om virksomheten ved avsnittet. Det mangler kvalifisert personell slik at det er vanskelig å dekke de forskjellige rutiner tilfredsstillende. Befal med kvalifikasjoner til å ta seg av mannskapsbehandlingen mangler også.

Forlegningsforholdene er stort sett bra. Det er to forlegninger hvorav den ene er forholdsvis ny.

Nemnda hadde et møte med tillitsmannsutvalget der forskjellige saker ble diskutert, bl. a. nattpermisjon og antrekk under permisjon.

Tillitsmennene reiste spørsmål om ikke mannskaper på frivakt kunne få en del vedlikeholdsarbeid, f. eks. maling, mot litt betaling slik at de kunne bedre noe på økonomien. De mente dette ville være en økonomisk fornuftig ordning også for avdelingen. Sjefen skulle undersøke mulighetene for dette.

Nemnda foretok en befaring i leiren sammen med tillitsmannsutvalget og så også på automasjonsskolen og alt dens fine utstyr. Over alt var forholdene tilfredsstillende.

Hærens transportkorps skole- og øvingsavdeling, Vatneleiren.

Ved denne avdeling drives befalsskole, befalskurser og soldatutdannelse. Forholdene er gode, avdelingen har nok og godt befall og har ingen problemer med mannskapene som sjefen roste for deres innstilling til tjenesten. Mannskapene blir etter endt utdannelse her fordelt til Brig. N.

Under møtet med tillitsmannsutvalget ble tillitsmannsordningen diskutert, likeså landskonferansene. Tillitsmennene hadde ikke problemer de ønsket å ta opp med Nemnda.

Nemnda foretok en befaring i leiren. Det var bygget en ny forlegning siden Nemndas forrige besøk og her var forholdene meget tilfredsstillende. Den andre noe eldre forlegning var under oppussing og også her vil forholdene bli meget tilfredsstillende med nye dører, ny lysarmatur, gardiner og gardinbrett. Velferdsbygg og kantine er en gammel tyskerbrakkel hvor forholdene ikke er helt tilfredsstillende.

KNM «Harald Hårfagre», Madlamoen.

Nemnda ble gitt en bred orientering om virksomheten og forholdene ved skolen. Rekruttskolen varer i 7 uker og deretter fordeles mannskapene til Haakonsværn og farøyene.

Antall refselsler er i den senere tid gått vesentlig ned. De fleste refselsler blir ilagt på grunn av fyll og «drift». Aprilinntaket er vanligvis det som skaper mest problemer. Her er det samlet mange eldre mannskaper som har hatt utsettelse på grunn av utenriksfart, og disse har ikke så lett for å tilpasse seg livet i en militærleir. Det er også en del mannskaper med sosiale problemer. Mentalhygienelaget gjør en meget god jobb.

Forlegningsforholdene for mannskapene er nå meget gode. Spisetjenesten medfører visse problemer på grunn av kapasiteten.

Skolen har et meget omfattende sivilopp-læringsprogram med mange forskjellige tilbud. Det er sivilundervisning hver ettermiddag så mesteparten av fritiden går med til dette. En god del av kursene gir sivil kompetanse, og en del er også åpne for sivile elever.

Permisjonsordningen er slik at rekruttene kan søke nattpermisjon, mens dette er gjennomført som en generell ordning for de faste mannskapene.

Tillitsmennene hadde ingen spesielle saker de ønsket å ta opp med Nemnda. Tillitsmannsordningen virket bra ved avdelingen. Det ble stort sett reist mindre saker som ble løst tilfredsstillende der det var mulig.

Nemnda hadde også en samtale med en del representanter for befalet hvor forskjellige spørsmål ble drøftet.

Under befaringen i leiren så Nemnda på de nye forlegningene hvor forholdene var meget gode. Det samme gjaldt spisesal, verksteder for sivilundervisningen, språklaboratorium, reisebyrå, frisørsalong, kontorer og den nye befalsmessen.

Avdelingen savner en svømmehall. Hver dag reiser mange til Stavanger for svømmeopplæring, noe som er både dyrt og tidkrevende.

Sola flystasjon.

Nemnda fikk en orientering om forholdene ved stasjonen. Generell nattpermisjon var innført for samtlige mannskaper og dette gikk bra. Tillitsmannsordningen virket tilfredsstillende og tillitsmennene syntes det var greit med befall i utvalgene. Befalet selv mente ordningen var så ny at det ikke var lett å si hvordan det ville virke. Man forsøkte å få med befall som i det daglige hadde kontakt med mannskapene. Grenaderenes stilling i tillitsmannssystemet ble tatt opp, og Ombudsmannen orienterte om dette. Landskonferansen ble også drøftet.

Tillitsmannen for dragonene tok opp forlegningsforholdene i Soma leir. Her var bl. a. vinduene dårlige og det manglet skikkelig lese-

lys. Mannskapene ville gjerne ha bedre lysforhold på rommene fordi de ikke hadde lese-rom eller noe annet sted å sitte med sitt lese- og skrivearbeid. Stasjonssjefen mente det måtte la seg gjøre å få etablert et par leserom slik at dragonene kunne få tilfredsstillende leseforhold.

Nemnda så også på Sjøforsvarsmannskapenes forlegning. Mannskapene likte seg godt her. Det skulle nå foretas en del oppussingsarbeider. Disse mannskapene har eget lese-rom. De har salg av forfriskninger i egen regi.

Rygge flystasjon.

Stasjonssjefen orienterte om stasjonen og virksomheten. Forholdet mellom befal og menige synes godt og det er heller ikke vansker med mannskapene på andre måter. Samarbeidet i tillitsmannsutvalget går godt. I det hele går virksomheten ved stasjonen nå tilfredsstillende og dette bidrar til å skape trivsel både for mannskaper og befal. Man regner imidlertid med vanskeligheter med å skaffe nok boliger i forbindelse med overføring av nye styrker til stasjonen i 1974, idet det allerede er utilfredsstillende dekning.

I møtet med det sentrale tillitsmannsutvalget ble kantinevirksomheten tatt opp. Kantine stenger i inntil 2 mndr. om sommeren. Tillitsmennene spurte hvordan dette skulle sees i forhold til at kantine i sin virksomhet skulle legge vekt på den velferdsmessige siden.

Det ble svart at bemanningen var for liten til å klare åpning i ferien. Driften balanserte i dag økonomisk slik at ansettelse av ny arbeidstaker ville medføre underskudd. Saken skulle drøftes videre i tillitsmannsutvalget som også fungerte som kantineråd.

Nemnda foretok en befarings i leiren. Kantine hadde tilstrekkelig kapasitet, den kunne avdeles i flere seksjoner og ga totalt et godt inntrykk.

Undervisningslederen orienterte Nemnda om den omfattende undervisningsvirksomheten ved avdelingen. Det ble samarbeidet med de kommunale ungdomsskoler når det gjaldt de almindelige fag. Ved stasjonen ble det drevet bedriftslederskole, gymnas og handelskole med redusert fagkrets. Man hadde også startet et grunnkurs i EDB som senere er utvidet etter ønske fra elevene. Flere tekniske kurser var og i sving.

Man hadde imidlertid ikke eget undervisningsbygg, men benyttet rom dels i befalsmessene, dels i kaserner. I den nåværende økonomiske situasjon var det ikke realistisk å regne med midler til undervisningsbygg. Mulighetene for å ominnrede en kaserne til dette bruk ble derfor overveiet.

Kasernene var ikke helt nye, men hadde fortsatt god standard. Hver kaserne hadde dusj og badstue. Det var innredet et smakfullt kapell i tilknytning til en av kasernene. Kapellet ble også brukt til musikkøvinger.

Spisesalen ga et godt inntrykk og mannskapene var fornøyd med kostholdet. Stasjonen ga i det hele inntrykk av å være preget av trivsel, forståelse og samarbeid.

Feltartilleriets øvingsavdeling nr. 1, Fredrikstad.

Nemnda ble først orientert om virksomheten ved avdelingen. Forlegningsforholdene syntes nå å være tilfredsstillende. Avdelingen eide ca. 1 700 mål øvingsområde og disponerte et tilsvarende areal utenom skytefeltet. Dette dekket avdelingens behov.

Avdelingen disponerte ikke vedlikeholdsmidlene selv. Dette gjorde det umulig å gi tillitsmennene konkrete svar på spørsmål om forbedringer og endringer av forlegninger etc.

Under møtet med tillitsmannsutvalget ga Ombudsmannen en orientering om Nemnda og dens arbeid. Man drøftet den informasjon rekruttene fikk om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen. Tillitsmennene mente informasjonen til mannskapene var for dårlig, selv fikk de gjennom kurser en bedre informasjon.

Tillitsmennene ønsket at det var anledning til å gå i sivile klær innenfor leiren etter endt tjeneste. Dette fordi hele «Gamlebyen» med sivile velferdstilbud som viseklubb, restauranter o. l. var innbefattet i det indre leirområde. Sjefen mente at det ikke ville være noen problemer med at mannskapene fikk gå sivilt kledd etter endt tjeneste, men at det av kontrollmessige grunner var lite ønskelig at dette skjedde i spisesal og kantine, særlig fordi kantine var plassert i kaserne.

Tillitsmennene klaget over toalettforholdene og over at det var for lite varmt vann.

Sjefen redegjorde for de planer som forelå for oppussing av forbedringer.

Befaringen bekreftet at det her er tale om en særdeles gammel forlegning. Både dusj- og toalettrom er av langt lavere standard enn vanlig. Selv om det ikke er noe å si på selve forlegningsrommene bærer de preg av vansker med vedlikeholdet. Etter nemndas oppfatning bør det vurderes om det ikke nå vil være fordelaktig, også økonomisk, at det bevilges midler til full utbedring og modernisering.

Rauøy fort.

Det ble en orientering om fortet og virksomheten. De første militære anlegg ble etablert i 1914. Bygningene forutsettes ikke at det

skal være mannskaper fast forlagt. Når utbyggingen på Bolærne er ferdig skal mannskapene tilbake dit.

Forlegningsforholdene er dårlige. Brakkene egner seg kun som sommerforlegning, slik at man om vinteren må forlegge mannskapene i fjellanlegget. Dusj- og sanitærforholdene er også svært dårlige. Det er nå bevilget penger til hovedreparasjon. Mulighetene for fritidsaktiviteter er også sterkt redusert på grunn av manglende lokaliteter. Totalt bidrar dette til mistrivsel blant mannskapene.

Tillitsmennene mente den nåværende permisjonsordning virket diskriminerende overfor de mannskapene som bodde langt borte fra fortet. De som hadde helgepermisjon men ikke klarte å reise hjem, måtte delta i vanlig tjeneste hvis de oppholdt seg på Rauøy i permisjonstiden.

En av tillitsmennene etterlyste bedre informasjon om tjenestens innhold slik at mannskapene kunne motiveres sterkere for tjenesten. Han mente at interessen for virksomheten ble svekket under tjenesten på grunn av manglende orientering og begrunnelse.

Nemnda hadde et møte med befalet som også hadde dårlige forlegningsforhold. Ellers ble mer generelle spørsmål knyttet til tjenesten diskutert.

Befaringen av leiren bekreftet at standarden var langt lavere enn det som er vanlig i dag. Skal en få denne leiren opp mot vanlig standard må det satses adskillige midler.

Bodø flystasjon.

Stasjonssjefen orienterte først om stasjonen og virksomheten som stort sett går tilfredsstillende. Derimot var det visse problemer med betaljonen på grunn av dens spesielle form for tjeneste som avviker fra tjenesten ved stasjonen.

Tillitsmannsordningen ble sett på som et utmerket system, men effektiviteten og mulighetene for at den skal virke etter sin hensikt avhenger bl. a. i betydelig grad av tillitsmennesenes vilje til samarbeid. Stasjonen har hatt visse vanskeligheter med samarbeidet i utvalget ved Bodin leir.

Forlegningsforholdene skapte ingen store problemer. Det har vært endel klager på dusjene, og dette er forsøkt ordnet så langt råd er. De snaue vedlikeholdsbevilgningene skapte problemer for et tilfredsstillende vedlikehold.

Etter denne orienteringen ble det holdt møte med det sentrale og de lokale tillitsmannsutvalg ved Bodø flystasjon og Bodin leir. Ombudsmannen orienterte om ombuds-

mannsinstitusjonen og Nemndas sammensetning, formål og virksomhet. Han ga også eksempler på konkrete saker som hadde vært behandlet og hvilke avgjørelser som var truffet i de enkelte saker.

En del av tillitsmennene mente at den informasjon de hadde fått om ombudsmannsordningen i løpet av tjenestetiden var lite tilfredsstillende.

Tillitsmennene mente lørdagstjenesten var lite tilfredsstillende, effektiviteten var liten. Dette ble bekreftet fra stasjonens side. Overgangen til 5 dagers uke var grunnen til dette. Stasjonen var interessert i at mannskapene skulle få fri lørdager, men dette var avslått. Ombudsmannen viste til at også landsutvalget arbeidet med denne saken.

Det ble fra tillitsmennesenes side nevnt at kasernene i Bodin leir og Bodø flystasjon var dårlig vedlikeholdt på grunn av reduserte vedlikeholdsmidler. De uttrykte ønske om at bestemte beløp ble øremerket for de forskjellige vedlikeholdsarbeider slik at man var sikker på at disse arbeider ble utført. Det ble fra stasjonens side svart at dette kunne være ønskelig, men at de totale vedlikeholdsmidler ikke var tilstrekkelige.

Tillitsmennene ønsket samme tidspunkt for rosignal året rundt, ikke som nå kl. 2400 i vinterhalvåret og 0100 om sommeren. Det ble svart at man forsøkte å praktisere ordningen med rosignal så liberalt som mulig. Det var enighet om å ta saken opp på neste møte i tillitsmannsutvalget.

Innkvarteringsforholdene for kp Bodø ble reist. Her var det trangt om plassen, 6 mann på 4 manns rom. Det ble vist til at det var plassmangel også ved flystasjonen. Problemet var nå forstørret, idet den brakke eskvadronen hadde nyttet måtte kondemneres og mannskapene skaffes plass i de øvrige kaserner. Ombudsmannen lovet å ta saken opp med stasjonssjefen slik at tillitsmennene kunne få en mer utførlig orientering om forlegningsforholdene.

Av andre spørsmål tillitsmennene reiste kan nevnes arbeidstidens lengde, fritid etter døgnvakt, flytransporter ved permisjonsreiser, fritidsmuligheter for mannskapene på Reitan, trussel om permisjonsnektelse hvis noen søker lege m. m. I den utstrekning det var mulig ble spørsmålene besvart. Det ble også spurt om det var hjemmel for å nekte nattpermisjon til mannskaper som lå i sengen noen minutter etter at reveljen gikk. Nektelsen ble ikke gitt som refselse, men i form av kompaniorde uten rett til for mannskapene å anke avgjørelsen.

Ombudsmannen ville ta saken opp med ved-

kommende kompanisjef og orientere tillitsmennene om resultatet.

Møtet ble avsluttet med en generell diskusjon om tillitsmannsordningen der man drøftet spørsmålet om opprettelse av regionale utvalg, formen for referatene fra møtene og andre spørsmål.

Nemnda hadde så et møte med 8 representanter for de forskjellige befalsorganisasjoner.

Befalet tok først opp forholdet til mannskapene. Det ble pekt på at de forskjellige reformer ble gjennomført så raskt at man ikke hadde tilstrekkelige muligheter for å følge dem opp samtidig som man skulle opprettholde nødvendig disiplin og orden. Man savnet også informasjon om endringer i gjeldende bestemmelser på et så tidlig tidspunkt at man var forberedt på endringer.

Det ble en lang samtale om tillitsmannsordningen, mannskapsbehandling, holdningen til Forsvaret og hvor langt det vil være rimelig å gå med reformer sett i sammenheng med den disiplin det er nødvendig å opprettholde for å få avvirket en tilfredsstillende tjeneste. Konklusjonen ble at sentrale myndigheter måtte ha en målsetting her som sikrer en styring over utviklingen.

Befalets vanskeligheter med å skaffe seg bolig ved avslutning av tjenesten ble nevnt. Det samme gjaldt familiens muligheter for bolig hvis befalet falt fra. Forsvaret burde være forpliktet til å sørge for bolig i slike tilfelle. Det urimelige i forslaget om boligbeskatning ble drøftet. Ombudsmannen var enig i dette og viste til at spørsmålet om boligbeskatning nå var tatt opp.

Nemnda foretok sammen med tillitsmennene og representanter for stasjonen en befarings av lokalitetene.

Kjøkkenbygningen inneholdt flere spisesaler som var møblert med småbord og ga et godt inntrykk. Kapasiteten var tilstrekkelig. Tillitsmennene klaget over diverse forhold som matrester på bestikk, for liten bemanning på kjøkkenet etc. Disse spørsmål ble det enighet om å drøfte på neste tillitsmannsmøte.

Forlegningsrommene var av vanlig standard med plass til 6 mann og med 2 vasker med varmt og kaldt vann. Gulvbelegg var skiftet i de fleste rom. Det var innredet provisoriske dusjrom i kjelleren og disse var fullt brukbare.

Nemnda så på de kjellerlokaler i kaserne C som det var meningen å innrede til velfreds- og fritidslokaler. Tillitsmennene fortalte at det var bevilget velferdsmidler til dette, men arbeidene var ikke kommet i gang ennå. Det skulle undersøkes hvordan saken nå sto.

Bodin leir.

Nemnda fikk først en orientering om virksomheten og forholdene. En del av mannskapene avtjener hele tjenestetiden her. Dette skaper en del problemer, bl. a. ved forholdsvis stort frafall i enkelte kontingenter, men man har hittil løst problemene tilfredsstillende.

Tillitsmennene var misfornøyd med kjøkkentjenesten og hadde grunn til det. Det var vanskelig å skaffe kvalifisert kjøkkenhjelp og dette gikk lett utover tilberedningen.

Nå gikk samarbeidet med tillitsmennene godt og forholdet mellom befal og menige syntes også tilfredsstillende.

I tidligere kontingenter har det vært tendenser til hærverk på møbler etc., men tillitsmennene har nå medvirket til å redusere dette.

Manglende bevilgninger skaper store vedlikeholdsproblemer. Hovedoppussing er ikke foretatt siden 1967. Leiren er 20 år gammel, sterkt brukt og derfor nå svært nedslitt. For å kunne bringe leiren i tilfredsstillende stand er det helt nødvendig med økte vedlikeholdsbevilgninger.

Forlegningsrommene bar tydelig preg av slitasje, det samme gjaldt møblene. Oppholdsrommene var brukbare, men også her manglet det vedlikehold. Møblene virket nedslitte, dels på grunn av slitasje, men også fordi de var utsatt for uforsiktig behandling av mannskapene. Endel vaske- og dusjrom var pusset opp og så bra ut. I badstuen var treverket i benkene ødelagt og modent for øyeblikkelig utskifting. Gymnastikksalen var bra med nødvendig utstyr.

Det er utvilsomt riktig at det er behov for større vedlikeholdsbevilgninger for å hindre ytterligere forfall av denne leiren.

Forsvarskommando Nord-Norge.

Det ble først gitt en orientering om stasjonen og virksomheten. Forlegninger og messer er dimensjonert etter mindre virksomhet enn tilfelle er i dag, så kapasiteten er for liten. En rekke mannskaper er derfor forlagt utenfor stasjonen. Dette og det forhold at største delen av mannskapene arbeider på helkontinuerlig skift skaper vanskeligheter for avviklingen av tjenesten utenom primærfunksjonene.

Mannskapene har små muligheter for fritidsaktiviteter, idet alt de disponerer av lokalteter i leiren er et oppholdsrom, et trimrom og et mørkerom. I befalsmessene er det innredet en liten kantine med TV. Mannskapene har anledning til å delta i de aktiviteter som drives ved Bodø flystasjon, og man forsøker så langt råd er å transportere mannskapene til arrangementer der.

De fleste mannskapene er fra Sør-Norge og dette medfører mange søknader om overføring til tjeneste nærmere hjemmet. Hittil har man vært i stand til å hjelpe de som har hatt størst behov for slik overføring.

Under befaringen av stasjonen så Nemnda på kantinen i messebygningen. Den var liten, men dekte behovet. Denne kantinen var åpen bare om kvelden, mens kantinen i fjellanlegget var åpen om dagen.

Kjøkkenet var felles for befal og menige, men spisesalene var delte. Mannskapenes spisesal ga et tiltalende inntrykk.

Kasernen var av vanlig standard med toaletter, dusjer og badstue i kjelleren.

Andøya flystasjon.

Endel av mannskapene har sine forlegninger i brakker som egentlig er anleggsbrakker. Standarden er ikke så høy som i vanlige forlegninger i dag, men forholdene var tilfredsstillende og mannskapene syntes å finne seg bra til rette. Oppussing og vedlikehold utførte de selv.

Forlegningsforholdene for øvrig ved stasjonen syntes å være tilfredsstillende, det ble imidlertid ikke anledning til å se på de øvrige forlegninger.

Nemnda holdt møte med samtlige tillitsmenn ved avdelingen, både fra det sentrale og de lokale utvalg.

Tillitsmennene reiste spørsmålet om stasjonens adgang til å beordre en tillitsmann til en annen avdeling. Dette var gjort med en nylagt hovedtillitsmann ved øvingsavdelingen. Avgjørelsen hadde vakt indignasjon både blant tillitsmenn og mannskaper. Saken ble senere drøftet med fungerende stasjonssjef og er etter det behandlet som klagesak hos Ombudsmannen som kom til at det ikke syntes å være noe å bemerke til beordringen i dette tilfelle.

Spørsmålet om den ukentlige tjenestetid for mannskaper med turnustjeneste ble reist. Tillitsmennene hevdet at disse mannskaper hadde adskillig flere arbeidstimer enn de øvrige uten noen form for kompensasjon. Ombudsmannen redegjorde for det som var vanlig praksis. Man ble ellers enige om at saken skulle tas opp i det sentrale tillitsmannsutvalg.

Utvidelse av Forsvarets flykapasitet slik at mulighetene for å komme hjem på permisjon ble større ville være den beste velferd, særlig er det aktuelt med utvidet adgang til hjemreiser i weekend.

Nemnda hadde også et møte med representanter for befalet som særlig var opptatt av virksomheten innenfor tillitsmannssystemet.

Ramfjordnes base.

Besøket fant sted på en tid som gjorde det vanskelig med en befaring i leiren. Nemnda hadde derfor bare samtaler med tillitsmennene og representanter for befalet.

Tillitsmennene hadde inntrykk av at mannskapene stort sett likte seg godt ved basen. Interessen for tillitsmannsordningen var liten, men dette kunne henge sammen med at mannskapene var dårlig informert både om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen. Tillitsmennene orienterte om de saker de aktet å ta opp på den forestående distriktskonferanse i Tromsø.

Nemnda hadde deretter en samtale med representanter for Tromsø befalslag som anmodet om Ombudsmannens bistand i to saker organisasjonen hadde tatt opp med sentrale myndigheter, men som man ikke hadde fått en tilfredsstillende løsning på. Nemnda ble orientert om sakene, som senere ble tatt opp direkte med Ombudsmannen.

Grøtsund fort.

Ved Nemndas ankomst var ikke fortsjefen til stede, slik at Nemnda startet besøket med en samtale med tillitsmennene. Tillitsmennene tok opp en rekke spørsmål i forbindelse med permisjoner, disiplinærreglementet, kontakten mellom ledelsen og mannskapene, forhold som de etter det nylig foretatte sjefskifte ikke var like fornøyd med som tidligere. Ombudsmannen foreslo at disse spørsmål ble drøftet i tillitsmannsutvalget og eventuelt ble tatt opp med Ombudsmannen senere.

Under avslutningen av besøket fikk Nemnda kontakt med nestkommanderende som ble orientert om de synspunkter tillitsmennene hadde gitt uttrykk for. Han opplyste at det i den senere tid hadde vært et meget hardt arbeidspress og at dette kanskje hadde ført til at kontakten med mannskapene ikke hadde vært så god som den burde.

Garnisonen i Sør-Varanger.

Forlegningsforholdene i garnisonen er ikke tilfredsstillende fordi kapasiteten er for liten. Det ligger 6 mann på 4 manns rom og man har tatt i bruk et stort loftsrom som forlegning for 32 mann. Det foreligger planer om bygging av ny befalsmesse og forlegning. Dermed vil man få frigjort så mye plass at man vil få rimelige forlegningsforhold for mannskapene. Dette synes derfor å være et byggearbeid som bør gis meget høy prioritet. Velferdsarbeidet ved avdelingen ble gitt høy prioritet og man forsøkte så godt som mulig å gi mannskapene et variert tilbud av velferdsiltak. Flytransport sørover for Finnmarks-

avdelingene var et viktig spørsmål i den sammenheng. Avdelingen var ikke fornøyd med den nåværende ordning. Flytransporten var også et viktig spørsmål for befalet og deres familier. Befalet var heller ikke fornøyd med den nåværende ordning.

Nemnda foretok en befarings i leiren. Befaringen bekreftet det som tidligere var sagt om forlegningsforholdene. I velferdsbygget Vargheim er det kantine, kinosal, hobbyrom, leserom, skriverom, verksted, musikkrom og kontorer for velferdsoffiser og tillitsmenn. Enkelte praktiske detaljer burde vært løst annerledes, men eller var dette et bygg man var meget godt fornøyd med.

Nemnda besøkte også en grensestasjon hvor man hadde samtale med befal og mannskaper. Mannskapene likte denne tjeneste meget godt, og de hadde heller ikke problemer de ønsket å ta opp med Nemnda.

Nemnda avsluttet besøket med en samtale med samtlige tillitsmenn ved avdelingen. Tillitsmennene hadde ingen konkrete saker de ønsket å drøfte. Tillitsmannsordningen ble diskutert generelt.

Luftforsvarets stasjon Vardø.

Stasjonen syntes i dag ikke å ha noen spesielle problemer i forbindelse med mannskapene og deres tjenesteforhold. Tillitsmennene ga uttrykk for at mannskapene var meget godt fornøyd med tjenesten og likte seg godt i Vardø. Det var tillitsmennenes oppfatning at man på rekruttskolen og ved avslutningen av kurs burde få bedre kjennskap til hvor gode og trivelige forholdene var ved stasjonen i Vardø. Etter Nemndas oppfatning må dette delvis henge sammen med at forlegningsforholdene nå er blitt meget gode. Det er pene forlegningsrom, hyggelige oppholdsrom, en utmerket befalsforlegning, bra velferdsmuligheter, pene møbler og utstyr over alt som stasjonen legger stor vekt på å holde i orden. Stasjonen synes også å legge meget stor vekt på at forholdene i tjeneste og fritid legges så godt til rette som det er mulig, og det var tydelig at dette arbeid ga resultater. Også ved denne stasjonen var det imidlertid forhold man ønsket seg annerledes og bedre. Mulighetene for skyteopplæring og -trening var dårlige. Man måtte reise helt til Nyborgmoen. På grunn av turnustjeneste var slike turer vanskelige å få organisert. Man hadde forsøkt å få miniatyrvåpen som man kunne bruke i stasjonens egne lokaler, men det hadde ikke lyktes. Man hadde god dekning av befalsboliger, men endel av boligene var ikke gode nok i dette klima, isolasjonen var tydeligvis dårlig. Halvparten av leilighetene

hadde ikke oljefyringsanlegg, en vesentlig mangel under de værforhold man har i Vardø om vinteren. Man arbeider med å løse disse problemer. Befalet var misfornøyd med mulighetene for seg og sine familier til å komme sydover med Luftforsvarets egne fly. Befalet hadde inntrykk av at mannskapene nå var prioritert i enhver henseende og at mannskapene heller fikk løst sine problemer enn befalet.

Luftforsvarets stasjon Honningsvåg.

Forholdene ved denne stasjon er sterkt preget av plassmangel på alle områder. Stasjonen er bygget for en langt mindre avdeling enn det man har i dag. Tillitsmennene uttalte at man her hadde følelsen av å bo «oppå» hverandre med de problemer dette skaper. Dette synes ikke bare å gjelde de menige mannskaper. Etter Nemndas oppfatning synes det å være nødvendig snarest å få bygget ut stasjonen.

Under samtalen med tillitsmennene ble det også gitt uttrykk for misnøye med velferdstjenesten. Dette hadde sin årsak delvis i plassmangel, men også mangel på personell til å ta seg av denne del av tjenesten. Stasjonen hadde ikke skikkelig kantine, men ordinær kantinedrift var ikke aktuelt med de nåværende plassforhold. Tillitsmennene var misfornøyd med flytransporten og mulighetene for å komme sørover på permisjon. Dette var et spørsmål de aktet å ta opp på den foregående distriktskonferansen.

Under en samtale med befalet ble det også gitt uttrykk for misnøye med flytransporten. Beordringsbefalet og deres familier burde i større utstrekning enn tilfelle er i dag kunne reise gratis med Forsvarets fly. Boligforholdene for befalet var også dårlige. Endel måtte skaffe seg leilighet på det sivile markedet og måtte betale adskillig høyere husleie enn for Forsvarets boliger. Ved denne stasjonen hadde man spesielle problemer i forbindelse med «inneblås» i fjellanlegget. Det kunne bli svært mange ekstravakter som ikke passet inn i det generelle system man hadde for overtidsgodtgjøring og avspasering.

Banak flystasjon.

Stasjonen er under utbygging og det skal foretas endel ombyggings- og ominnredningsarbeider i de forlegninger man har i dag. Den daglige tjeneste går greit for de vernepliktige som er fordelt på de forskjellige arbeidsoppgavene med den største gruppe mannskaper på brannstasjonen. Man har ikke noe omfattende velferdstilbud, men mannskapene har gode muligheter for friluftsliv, har knyttet

mange sivile kontakter, likesom mulighetene til å komme sørover med fly er ganske gode ved denne stasjonen. Stasjonen har relativt ungt befall, forholdet til mannskapene er godt og det synes ikke å være store problemer på befallssiden.

Under samtalen med tillitsmennene ble det opplyst at mannskapene fant seg godt til rette, det var ikke spesielle problemer de ønsket å drøfte med Nemnda.

Garnisonen i Porsanger.

Besøket ble innledet med en samtale med avdelingens sjef som redegjorde for virksomheten ved avdelingen. Man hadde tidligere hatt endel vanskeligheter fordi de nye avdelingene var flyttet opp før etablissementet var helt ferdig. Man var nå kommet over disse vanskeligheter og tjenesten gikk stort sett bra. Tillitsmannsutvalget arbeidet med to saker som sjefen var i tvil om hørte under utvalgene, det var «Reitansaken» og «Aksjon flytransport». I den siste saken var det forøvrig akkurat kommet beskjed om at den kunne behandles. Flytransporten sørover var for øvrig ikke tilfredsstillende, man savnet veldig fredagsflyet.

Befalssituasjonen var tilfredsstillende. Befalet trivdes godt, man hadde tilstrekkelig med leiligheter og meget bra forlegning for ugifte, man var imidlertid bekymret for den saken om fordelsbeskatning som nå var reist i indre Troms.

Nemnda foretok en befaring i leiren fordi det var bygget så mye nytt siden Nemndas forrige besøk. Befalssmessen hadde fått et stort tilbygg med meget hyggelig oppholdsrom. En ny befalsforlegning med 36 rom med egen

dusj og eget toalett var reist. Egentlig skal det være tomanns rom, men man hadde tatt den i bruk som enkeltrom. Boligfeltet med familieboliger var meget pent regulert med forskjellige en- og tomannsboliger. Ny arrest og vakt er under bygging. Avdelingen må holde arrest for endel andre avdelinger og kapasiteten i dag er for liten. De nye mannskapsforlegningene har meget høy standard med pene oppholdsrom. Til hver oppgang er det et eget leserom, eget rom for oppbevaring av sivile klær og et lite tekjøkken. I kjelleren er det vaske-, tørke-, stryke- og pusserom samt bad og badstue. Kjøkken og spisesal er tilfredsstillende. Kantinen har fått et nødvendig og meget pent tilbygg.

Nemnda hadde et meget omfattende møte med tillitsmennene i det sentrale utvalg hvor en lang rekke spørsmål ble drøftet, og hvor Nemnda ga uttrykk for sitt syn på en rekke spørsmål tillitsmennene var i tvil om.

Lufforsvarets stasjon Kautokeino.

Det store problem for denne stasjon er også plassmangel både når det gjelder forlegninger, messer og oppholdsrom, og man må på flere områder greie seg med provisorier. Stasjonen trenger en ny kaserne med kjøkken og spisesal og de nødvendige oppholds- og fritidsrom. Forlegningsforholdene for befalet er ganske bra. Stasjonen har bra med familieleiligheter, 8 nye skulle nå tas i bruk.

Under samtalen med tillitsmennene ble det pekt på at man bodde for trangt. Ellers var det tillitsmennens oppfatning at mannskapene likte seg ved avdelingen. En befaring etter samtalen bekreftet at det over alt var liten plass.

Oslo i februar 1974.

Edg. Andreassen
(sign.)

Cato Kvaal
(sign.)

Ketil Jamte Einrem
(sign.)

Kåre Hansen
(sign.)

Thorbjørn Wale
(sign.)

Hans Nordahl Jensen
(sign.)

Eystein Bardal
(sign.)